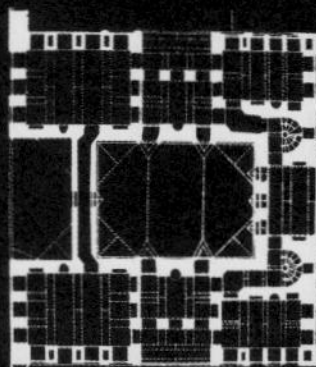
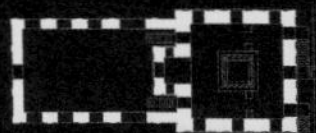

ความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมอินโด-เปอร์เซีย กับรูปแบบสถาปัตยกรรม ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ที่พระนารายณ์ราชนิเวศน์เมืองลพบุรี

อาจารย์ ดร. จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมอินโด-เปอร์เซียกับรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ที่เมืองลพบุรี จากการศึกษาพบว่ามีแบบแผนที่สอดคล้องกันทั้งด้านการวางผังเมือง ผังพระราชวัง รูปแบบ องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรม โดยผังเมืองลพบุรีในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ได้รับอิทธิพลจากเมืองป้อมปราการแบบอินโด-เปอร์เซียที่เน้นการป้องกันเมืองจากการโจมตีภายนอก สอดคล้องกับพระบรมราโชบายของสมเด็จพระนารายณ์ที่ทรงใช้ลพบุรีเป็นยุทธศาสตร์ป้องกันการต่อต้านและการก่อกบฏ การจัดวางองค์ประกอบภายในเมือง ได้แก่ พระราชวัง สวน แหล่งน้ำสำรอง ตลอดจนอาคารสถานที่ราชการมีแบบแผนคล้ายกับผังเมืองหลวงอิสฟาฮานของอิหร่านในสมัยราชวงศ์ซาฟาวี และเมืองป้อมปราการในรัฐสุลต่านแห่งเดคคานของอินเดีย

สถาปัตยกรรมที่พระนารายณ์ราชนิเวศน์ เมืองลพบุรี แสดงถึงแบบแผนที่ได้รับอิทธิพลส่วนหนึ่งจากสถาปัตยกรรมอินโด-เปอร์เซียในคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 สอดคล้องกับหลักฐานเอกสารเปอร์เซียซึ่งกล่าวว่า สถาปนิกและช่างฝีมือชาวอิหร่านและอินเดียมีส่วนร่วมในการก่อสร้างเมืองลพบุรีและพระราชวังให้กับสมเด็จพระนารายณ์ บทบาทดังกล่าวดำรงอยู่ก่อนที่ช่างชาวตะวันตกจะเข้ามาแทนที่ในช่วงปลายรัชกาล และแสดงให้เห็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรมอิสลามแบบอินโด-เปอร์เซีย ซึ่งทำให้เกิดแบบแผนสถาปัตยกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์

คำสำคัญ : สมเด็จพระนารายณ์ พระนารายณ์ราชนิเวศน์ ลพบุรี สถาปัตยกรรมอินโด-เปอร์เซีย ผังเมือง
สถาปัตยกรรมอยุธยา

รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ (ครองราชย์ พ.ศ. 2199 – 2231) เป็นยุคสมัยที่เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ไทยหลายด้าน ในทางการเมืองชาวต่างชาติมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงและได้กลายเป็นกลุ่มพลังใหม่ที่สนับสนุนฐานพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ทั้งยังก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวทางการเมืองหลายครั้ง ด้านเศรษฐกิจและสังคม กรุงศรีอยุธยากลายเป็นศูนย์กลางการค้านานาชาตินำมาซึ่งการขยายตัวของตลาดการค้าภายในและภายนอก การค้ายังนำไปสู่การแข่งขันอย่างเข้มข้นเพื่อช่วงชิงผลประโยชน์และสร้างความขัดแย้ง จนกลายเป็นวิกฤตการณ์สันถวไมตรีความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร ด้านศิลปวัฒนธรรมเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแบบแผนใหม่ๆ ระหว่างศิลปวัฒนธรรมของไทยกับต่างชาติ โดยเฉพาะอาคารสิ่งก่อสร้างทำให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานข้ามวัฒนธรรมกลายเป็นเอกลักษณ์ของงานศิลปสถาปัตยกรรมแห่งยุคสมัย

นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลป์ และประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทยหลายคนได้ตั้งข้อสังเกตและอธิบายถึงแบบแผนทางสถาปัตยกรรมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ว่าได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตก เนื่องจากในยุคสมัยนั้นมีการติดต่ออย่างกว้างขวางกับชาวยุโรปโดยเฉพาะฝรั่งเศส ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยหลายฉบับกล่าวว่าชาวตะวันตกโดยเฉพาะฝรั่งเศสเป็นผู้พัฒนาด้านสถาปัตยกรรมและการก่อสร้างในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ โดยระบุว่าฝรั่งเศสเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสร้างพระราชวังที่ลพบุรี วางแผนระบบประปา รวมทั้งสิ่งก่อสร้างต่างๆ ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ข้อสรุปดังกล่าวนี้เป็นการขยายความออกไปจากบันทึกของชาวฝรั่งเศสร่วมสมัย ดังปรากฏในผลงานของนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาติตะวันตกในสมัยอยุธยาหลายฉบับ²

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาจากหลักฐานจำนวนหนึ่งพบความไม่สอดคล้องเกี่ยวกับบทบาทของชาวฝรั่งเศสหรือชาวตะวันตกที่มีต่อสิ่งก่อสร้างในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เงื่อนไขสำคัญคือความไม่สอดคล้องด้านรูปแบบ ตัวอย่างสำคัญได้แก่ “พระนารายณ์ราชนิเวศน์” เมืองลพบุรี พระราชวังซึ่งเป็นผลงานสำคัญทางสถาปัตยกรรมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์และได้รับการกล่าวอ้างว่าสร้างตามแบบอิทธิพลสถาปัตยกรรมยุโรป ทั้งนี้นักวิชาการส่วนใหญ่กล่าวว่าผู้มีบทบาทในการวางผัง ก่อสร้าง คือบาทหลวงโทมัสโซ่ วาลกูอาเนรา (Tomasso Valguarnera) ซึ่งเป็นชาวซิซิลี ที่เดินทางมาจากเกาะและเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาในสยามระหว่าง พ.ศ. 2198–2213 บาทหลวงโทมัสโซ่ เป็นผู้มีความสามารถด้านการออกแบบก่อสร้างและด้านวิศวกรรม สมเด็จพระนารายณ์จึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้ออกแบบสร้างป้อมหลายแห่งทั้งในเมืองพระนครศรีอยุธยา นนทบุรี และบางกอก รวมถึงการออกแบบพระนารายณ์ราชนิเวศน์ด้วย³

อย่างไรก็ตามหากการออกแบบสถาปัตยกรรมที่พระนารายณ์ราชนิเวศน์เป็นผลงานของบาทหลวงเยซูอิตชาวซิซิลีจากดินแดนอิตาลีหรือโดยชาวฝรั่งเศสตามที่อ้างถึงในเอกสารของฝรั่งเศส สิ่งก่อสร้างในพระนารายณ์ราชนิเวศน์ก็น่าจะแสดงถึงแบบแผนสถาปัตยกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 16–17 ของยุโรป ซึ่งตรงกับศิลปสถาปัตยกรรมแบบเรอเนสซองส์ (Renaissance) แต่เมื่อพิจารณาจากบรรดาสสิ่งก่อสร้างในพระราชวังกลับไม่ปรากฏเค้าโครงของศิลปกรรมยุคเรอเนสซองส์ของยุโรปอย่างชัดเจน ทว่าสิ่งก่อสร้างส่วนใหญ่ในพระนารายณ์ราชนิเวศน์ซึ่งสร้างในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์กลับมีรูปแบบสอดคล้องกับสถาปัตยกรรมอิสลามทั้งแผนผัง องค์ประกอบ และการประดับตกแต่งในหลายส่วน

บทบาทของสถาปัตยกรรมแบบอิสลามในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มีหลักฐานชิ้นต้นกล่าวไว้ใน หนังสือ “สำเภาภษัตริย์สุลัยมาน” (The Ship of Suleiman) ซึ่งเป็นบันทึกของมุฮัมหมัดรอบี (Muhammad Rabi) เลขาธิการและอัครราชทูตของอิหร่านซึ่งพระเจ้าชาห์สุลัยมาน (Shah Suleiman) แห่งราชวงศ์ซาฟอวี (Safavid Dynasty) ของอิหร่านทรงส่งเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับสยามในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์เมื่อ พ.ศ. 2230 (ค.ศ. 1687)⁴ เอกสารฉบับนี้กล่าวว่า มีสถาปนิกและช่างฝีมือชาวอิหร่านได้รับการว่าจ้างให้มาช่วยสร้างพระราชวังที่ลพบุรี และสิ่งก่อสร้างต่างๆ ในพระนครศรีอยุธยา⁵ จากประเด็นความไม่สอดคล้องต้องกันระหว่างเอกสารชิ้นต้น

ของฝรั่งเศสกับอิหร่าน รวมถึงความไม่สอดคล้องของรูปแบบทางศิลปสถาปัตยกรรมทำให้เกิดแนวความคิดใหม่ในการอธิบายถึงแบบแผนสถาปัตยกรรมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ โดยนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งกล่าวว่า สิ่งก่อสร้างในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์โดยเฉพาะที่พระนารายณ์ราชนิเวศน์น่าจะได้รับแบบแผนบางอย่างจากศิลปกรรมอิสลาม⁹

อย่างไรก็ตามยังไม่มียานวิชาการที่วิเคราะห์หรืออธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างศิลปสถาปัตยกรรมอิสลามกับสถาปัตยกรรมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์อย่างเป็นระบบตามกระบวนการศึกษาทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ทำให้แนวคิดที่กล่าวว่าสถาปัตยกรรมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มีความสัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมแบบอิสลามยังรับรู้กันอยู่ในวงจำกัด และเป็นความรู้ที่ไม่มีการวิเคราะห์ทางวิชาการมารองรับ ด้วยเหตุนี้เพื่อเป็นการพิสูจน์และขยายขอบเขตแนวคิดดังกล่าว บทความเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมอินโด-เปอร์เซียกับรูปแบบสถาปัตยกรรมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ที่พระนารายณ์ราชนิเวศน์เมืองลพบุรี” จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนของสถาปัตยกรรมสมัยสมเด็จพระนารายณ์กับศิลปสถาปัตยกรรมจากโลกมุสลิม ซึ่งจะช่วยให้เกิดการความรู้ชุดใหม่ อันจะนำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์และเปิดประเด็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทยสมัยอยุธยาต่อไป

งานศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์

งานศึกษาด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ประกอบด้วยชุดของการอธิบายที่แตกต่างกันเป็น 2 ประเด็นหลัก ซึ่งต่างกันตามพัฒนาการด้านความรู้และความเชี่ยวชาญของกลุ่มนักวิชาการในสาขาที่เกี่ยวข้อง ผลงานในระยะแรก (ทศวรรษที่ 2500-2530) อธิบายว่า สถาปัตยกรรมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ได้รับแบบแผนและอิทธิพลมาจากตะวันตก อาทิ พระนิพนธ์ของ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล เรื่อง “ศิลปะในประเทศไทย” (พ.ศ. 2506) ทรงกล่าวว่า “...ตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199-2231) ลงมาเนื่องจากมีฝรั่งเข้ามารับใช้ในราชการ จึงเกิดมีการสร้างตึกและอาคารที่อยู่ด้วยวัตถุที่ถาวรคืออิฐขึ้น แต่ก่อนใช้อิฐหรือศิลาเฉพาะแต่การสร้างศาสนสถานเท่านั้น...”¹⁰ ประยูร อุลุชาฎะ หรือนามปากกา น. ณ ปากน้ำ ได้อธิบายถึงงานสถาปัตยกรรมรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ในหนังสือ “ห้าเดือนกลางซากอิฐปูนที่อยุธยา” (พ.ศ. 2510) ไว้ว่า “...งานสถาปัตยกรรมต่างๆ ที่สร้างขึ้นสมัยสมเด็จพระนารายณ์ว่ามีอิทธิพลจากศิลปะยุโรปเข้ามาผสมผสานอย่างไม่ต้องสงสัย โดยมีหน้าต่างโค้งหรือหน้าต่างยอดแหลมอันเป็นรูปแบบใหม่ ทำให้มีแสงสว่างเข้ามาในอาคารมากขึ้น และการก่อสร้างอาคารตึก 2 ชั้น ก็เริ่มต้นขึ้นในสมัยนี้...”¹¹ แนวคิดดังกล่าวเป็นที่ยอมรับและปรากฏในงานเขียนต่อมาอีกหลายฉบับ ที่น่าสนใจคือบทความของ อนุวิทย์ เจริญศุภกุล (พ.ศ. 2530) ซึ่งกล่าวถึง “สถาปัตยกรรมไทยแบบสกุลช่างสมเด็จพระนารายณ์” ไว้ว่า “...สถาปัตยกรรมแบบสกุลช่างสมเด็จพระนารายณ์เป็นงานสถาปัตยกรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลจากยุโรปตะวันตกโดยเฉพาะจากประเทศฝรั่งเศสซึ่งมีความสัมพันธ์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์อย่างมาก...”

รายงานการวิจัยเรื่อง “การศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมไทยในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จังหวัดลพบุรี” โดย ตรึงใจ บุรณสมภพ และคณะ (พ.ศ. 2531) ได้ขยายขอบเขตการศึกษาในรายละเอียดโดยเปรียบเทียบแบบแผนของสถาปัตยกรรมตะวันตกสมัยโกธิก (Gothic) และเรเนซองส์ของตึกสถาปัตยกรรมที่พระนารายณ์ราชนิเวศน์อันนำไปสู่ข้อสรุปว่า อิทธิพลตะวันตกส่งผลต่อการวางผังเมือง ผังบริเวณ การจัดสวน รูปแบบอาคาร รายละเอียดของอาคาร รวมไปถึงเทคโนโลยีการก่อสร้าง¹² แม้ในงานวิจัยกล่าวว่า การทำโค้งแหลมของซุ้มประตูและหน้าต่างอาจได้รับอิทธิพลจากเปอร์เซีย แต่ก็เป็นการส่งผ่านไปให้กับโค้งโกธิกในฝรั่งเศสซึ่งให้อิทธิพลต่อมากับสถาปัตยกรรมในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช” ไม่ได้เป็นการรับอิทธิพลโดยตรงจากเปอร์เซีย

งานวิจัยของตรีใจและคณะ คือรูปธรรมชัดเจนในการอธิบายถึงบทบาทของสถาปัตยกรรมตะวันตกโดยเฉพาะฝรั่งเศสที่มีต่อสถาปัตยกรรมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ที่เมืองลพบุรี การอธิบายดังกล่าวตั้งอยู่บนฐานความรู้ของนักวิชาการที่เชี่ยวชาญด้านสถาปัตยกรรมตะวันตกและสถาปัตยกรรมไทย พื้นที่ในการศึกษาและอธิบายถึงสถาปัตยกรรมอิสลามในงานวิจัยนี้จึงมีอยู่น้อยมากซึ่งเป็นเรื่องเข้าใจได้ เพราะในช่วงเวลาที่มีการผลิตงานวิจัยนี้ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมอิสลามยังไม่แพร่หลายมากนักในสังคมไทย ทำให้มิได้มีการนำเอาแบบแผนของสถาปัตยกรรมอิสลามมาศึกษาเปรียบเทียบ

การอธิบายงานด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ชุดที่สอง เริ่มให้ความสำคัญกับแบบแผนศิลปสถาปัตยกรรมอิสลามที่มีต่อสิ่งก่อสร้างในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ในหนังสือ "ประวัติศาสตร์ศิลปในประเทศไทย ฉบับคู่มือนักศึกษา" (พ.ศ. 2528) ของ พิริยะ ไกรฤกษ์ อธิบายถึงแบบแผนบางอย่างที่พระนารายณ์ราชินิเวศน์ไว้ว่า "...กำแพงและซุ้มประตูพระราชวังนารายณ์ราชินิเวศน์นั้น เลียนแบบป้อมปราการและซุ้มประตูในศิลปะแบบโมกุลของอินเดีย..."¹² ซึ่งเป็นแนวคิดแรกๆ ที่เชื่อมโยงแบบแผนบางอย่างจากสถาปัตยกรรมอิสลามกับสถาปัตยกรรมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ งานเขียนที่ถือว่าเป็นการบุกเบิกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมในสมัยสมเด็จพระนารายณ์กับสถาปัตยกรรมอิสลาม ได้แก่ คำบรรยายประกอบสไลด์เรื่อง "อิทธิพลของศิลปะเปอร์เซียในสถาปัตยกรรมของอยุธยา" (พ.ศ. 2537) โดย พิทยา บุญนาค ซึ่งวิเคราะห์แบบแผนของสถาปัตยกรรมและโครงสร้างโดยแสดงให้เห็นว่า รูปแบบสถาปัตยกรรมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ได้แบบแผนมาจากโลกมุสลิมโดยเฉพาะพระราชวังเมืองลพบุรีเป็นฝีมือของชาวอิหร่าน¹³ อย่างไรก็ตามงานของพิทยาเป็นเพียงการบรรยายประกอบภาพโดยเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของโดมและโค้งแหลมรวมทั้งโครงสร้างของสถาปัตยกรรมอิสลามกับสถาปัตยกรรมไทย

บทความเรื่อง "The Persian Presence in the Siam of Phra Narai" โดย Allen Goodman ในเอกสารประกอบการเสวนาวิชาการเรื่อง "ข้อมูลพบใหม่สมัยสมเด็จพระนารายณ์" จัดโดยส่วนสารสนเทศท้องถิ่น สำนักวิทยบริการ สถาบันราชภัฏเทพสตรี จังหวัดลพบุรี เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2543 ได้อธิบายถึงอิทธิพลและบทบาทของวัฒนธรรมเปอร์เซียที่เมืองลพบุรี โดยแบ่งเนื้อหาเป็น 3 ส่วน ส่วนแรก อธิบายถึงชุมชนชาวอิหร่านหรือประชาคมอิหร่านในเมืองลพบุรี ในบทความได้อ้างอิงแผนที่ของพระยาโบราณราชธานินทร์ ผู้สำเร็จราชการมณฑลกรุงเก่าในรัชกาลที่ 5 ซึ่งทำขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2456 (ค.ศ. 1913) ซึ่งแสดงถึงบริเวณที่ตั้งชุมชนเปอร์เซียที่เมืองลพบุรี โดยบริเวณที่ตั้งบ้านรับรองของเปอร์เซียพบร่องรอยของ "ฮัมมัม" (Hammams) หรือห้องอาบน้ำแบบเปอร์เซียและหอรับรองแขกหรือดิวัน (Divan) เนื้อหาส่วนที่สอง อธิบายถึงแบบแผนของสวนเปอร์เซีย พระตำหนัก และอาคารโถงแบบเปอร์เซียที่สร้างอยู่ในเขตพระราชวังราชินิเวศน์ เนื้อหาส่วนที่สาม อธิบายถึงพระราชนิยมของสมเด็จพระนารายณ์ที่ทรงรับแบบแผนวัฒนธรรมเปอร์เซียจากการที่ทรงใกล้ชิดกับคนกลุ่มนี้มาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ทรงรับแบบแผนหลายอย่างจากวัฒนธรรมเปอร์เซียรวมทั้งวัฒนธรรมโมกุลของอินเดียโดยเฉพาะการที่ทรงได้สัมผัสกับวรรณกรรม บทกวี หรือหนังสือ ที่มีภาพของราชสำนักมุสลิมในอินเดียและอิหร่าน ซึ่งทำให้ทรงรับเอาวัฒนธรรมเปอร์เซีย-โมกุล (Perso-Mughal Culture) เข้ามาปรับใช้ในราชสำนัก¹⁴ บทความได้ช่วยกระตุ้นให้เกิดมุมมองใหม่ในการอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนศิลปสถาปัตยกรรมเปอร์เซียกับสถาปัตยกรรมที่พระนารายณ์ราชินิเวศน์แต่เนื่องจากเป็นบทความขนาดเล็กจึงไม่ได้ให้รายละเอียดที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน

งานศึกษาเรื่องต่อมาได้แก่บทความ "กุหลาบเปอร์เซียในราชอุทยานกรุงสยาม : รูปรอยวัฒนธรรม อินโด-อิหร่านในศิลปกรรมไทยสมัยอยุธยา" บทความของผู้เขียนซึ่งเป็นเอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่อง "ความก้าวหน้าและ

กระแสการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา" จัดโดย สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ ห้องประชุมสำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ท่าสาคร วันที่ 12-13 มีนาคม พ.ศ. 2549 และต่อมาได้ปรับปรุงเป็นบทความตีพิมพ์ใน วารสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 26 ฉบับที่ 11 กันยายน ปีเดียวกัน บทความเรื่องนี้เป็นการขยายการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศิลปกรรมแขนงต่างๆ ในวัฒนธรรมอินโด-อิหร่านกับศิลปกรรมไทย โดยแบ่งเนื้อหาเป็น 3 ส่วน ส่วนแรก นำเสนอถึงบริบททางประวัติศาสตร์ด้านความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับอาณาจักรมุสลิมในอิหร่านและอินเดีย ส่วนที่สอง เป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบแผนทางสถาปัตยกรรม โดยอธิบายถึงรูปแบบซุ้มโค้งแหลมที่พบในสถาปัตยกรรมไทยตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์เป็นต้นมา ซึ่งเคยเข้าใจกันว่ามาจากโค้งแบบโกธิคหรือ Pointed Arch แต่บทความเสนอว่า รูปแบบของซุ้มโค้งแหลมของไทยเหมือนกับซุ้มโค้งแบบ Ogee Arch ซึ่งพบตามประตูโบราณสถานเก่าหลายแห่งในอิหร่านและกอลกอนดา¹⁵ นอกจากนี้บทความยังอธิบายถึงวิทยาการด้านการก่อสร้างที่ได้แบบมาจากสถาปัตยกรรมอินโด-อิหร่าน คือ การก่ออิฐแบบก้างปลา การทำช่องประตูที่ผนังอาคารเพื่อให้เกิดช่องแสงและระบายอากาศ ส่วนสุดท้าย เป็นการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของรูปแบบงานจิตรกรรม และลวดลายในประณีตศิลป์ของไทยกับจิตรกรรมของเปอร์เซียและลวดลายแบบอินโด-อิหร่านซึ่งมีความสอดคล้องกัน อย่างไรก็ตาม บทความนี้เป็นเพียงกรอบความคิดเบื้องต้นที่ผู้เขียนประมวลขึ้นในลักษณะของการสำรวจข้อมูล ยังมิได้ศึกษาลงไปในเรื่องละเอียด จึงเป็นเพียงการวางแนวคิดเพื่อขยายมุมมองใหม่ให้กับการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในสมัยอยุธยาและเป็นเหมือนโครงร่างอันนำไปสู่การศึกษาด้านศิลปสถาปัตยกรรมในบทความนี้

ชุดการอธิบายที่แตกต่างกันดังที่กล่าวมาข้างต้น เป็นผลมาจากพื้นฐานความรู้ที่ต่างกันของนักวิชาการแต่ละกลุ่ม ทำให้การวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบแผนทางสถาปัตยกรรมแตกต่างกัน ประกอบกับความรู้เกี่ยวกับศิลปสถาปัตยกรรมอิสลามยังไม่เป็นที่รู้จักกว้างขวางมากนักในประเทศไทย ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับศิลปสถาปัตยกรรมยุคสมเด็จพระนารายณ์จึงครอบงำด้วยความคิดตะวันตกนิยมที่ส่งผ่านมาจากเอกสารบันทึกของฝรั่งเศส ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เคยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการใช้เอกสารฝรั่งเศสในการศึกษาประวัติศาสตร์รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ว่า "ความผิดพลาดของนักประวัติศาสตร์นั้นเป็นสิ่งที่น่าเห็นใจ เนื่องจากการศึกษาเรื่องนี้เท่าที่ผ่านมาถูกครอบงำด้วยหลักฐานฝรั่งเศสเป็นส่วนใหญ่...ผู้ที่ใช้แต่หลักฐานฝรั่งเศสในการศึกษาย่อมรับความเห็นจาก "หลักฐานชั้นต้น" เหล่านี้ได้ง่าย"¹⁶

ผู้เขียนมีความเห็นว่าสถาปนิกและช่างชาวอิหร่านและอินเดียเป็นชาวต่างชาติกลุ่มแรกๆ ที่เข้ามามีบทบาทในการสร้างพระราชวังและเมืองลพบุรีในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ตามที่เอกสารของอิหร่านระบุไว้ แม้แต่ในบันทึกของนิโกลาส์ แกรเวส (Nicolas Gervaise)¹⁷ บาทหลวงชาวฝรั่งเศสก็อ้างถึง "ชาวต่างประเทศ" ที่มีส่วนในการสร้างพระราชวังที่ลพบุรีว่า "...ทางด้านซ้ายมือเป็นอ่างเก็บน้ำใหญ่ซึ่งจ่ายน้ำไปทั่วพระราชฐาน เป็นผลงานของชาวฝรั่งเศสคนหนึ่งกับชาวอิตาเลียนคนหนึ่งมีความรู้ในการจ่ายท่อน้ำเหนือกว่าชาวต่างประเทศหลายคนที่ได้ร่วมมือกับคนสยามที่เก่งๆ มาเป็นเวลาตั้งสิบปีแล้วยังทำได้ไม่สำเร็จ..."¹⁸ จากข้อความของแกรเวสแสดงว่า มีชาวต่างชาติหลายคนที่ไม่ใช่ชาวฝรั่งเศสหรืออิตาเลียนมีส่วนช่วยสร้างและวางระบบน้ำที่พระราชวังมาแล้วเป็นเวลาถึง 10 ปีก่อนหน้าชาวตะวันตก บุคคลเหล่านั้นน่าจะได้แก่ชาวอิหร่านและอินเดียที่มีบทบาทมาตั้งแต่ปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม และมีอิทธิพลต่อมาจนถึงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์

พระราชานิเวศน์เมืองลพบุรีในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์

ลพบุรีหรือละโว้เป็นนครโบราณที่มีพัฒนาการมาตั้งแต่ยุคต้นของประวัติศาสตร์ ในสมัยทวารวดีราวพุทธศตวรรษที่ 12 เมืองลพบุรีได้สร้างขึ้นเป็นเมืองท่าติดต่อกับชายฝั่งต่างประเทศทางทะเลรับวัฒนธรรมอินเดียและกลาย

เป็นศูนย์กลางความเจริญของท้องถิ่น” เมืองลพบุรีหรือละโว้ยุคโบราณตั้งอยู่บนที่ดอนริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำลพบุรี ฝั่งเมืองบุรีไม่สม่ำเสมอ มีการขุดคูขยายบริเวณเมืองไปทางตะวันออกอีกสองครั้ง ขนาดของเมืองก่อนการขยายวัดได้กว้าง 1,000 เมตร ยาว 1,450 เมตร กำแพงและคูเมืองเดิมเหลือร่องรอยอยู่ด้านตะวันตกตอนติดกับลำน้ำลพบุรีคงใช้ลำน้ำลพบุรีเป็นคูเมือง²⁰ เมืองลพบุรีเดิมมีแบบแผนแบบเมืองโบราณสมัยทวารวดีที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบและมีรูปทรงผังที่เป็นวงรีที่ไม่สม่ำเสมอ ซึ่งเป็นแบบแผนที่พบได้ในผังเมืองร่วมสมัยเช่นเมืองคูบัว เมืองนครไชยศรี และเมืองอู่ทอง เป็นต้น ในการสำรวจของ ศรัศกร วัลลิโภดม พบว่าเมืองลพบุรีมีการขยายเมืองหลายครั้ง ต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ทรงขยายเมืองไปทางตะวันออก สอดคล้องกับแผนผังเมืองลพบุรีที่ฝรั่งเศสเขียนไว้ โดยการขยายเมืองในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ทำให้เมืองลพบุรีหรือละโว้กลายเป็นเมืองใหญ่ มีหลักฐานคล้ายรูปสี่เหลี่ยมคางหมูซึ่งวัดความกว้างได้เป็น 1,000 เมตรทางตะวันตก 2,350 เมตรทางตะวันออก และยาว 2,100 เมตร²¹ ลพบุรีจึงเป็นเมืองที่สร้างบนรากฐานเมืองเดิมที่มีมาแต่เดิม ภายหลังสมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงปรับปรุงผังเมืองใหม่เพื่อทรงใช้เป็นที่พักประทับและราชสำนักแห่งที่สอง

พระราชวังแห่งใหม่ที่เมืองลพบุรีสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2208 หลังจากสมเด็จพระนารายณ์เสด็จขึ้นครองราชย์ 10 ปี²² การที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงย้ายที่ประทับจากพระนครศรีอยุธยาไปยังลพบุรีมีข้อสันนิษฐานแตกต่างกันไปหลายประเด็น นักประวัติศาสตร์บางคนเชื่อว่าการที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงย้ายราชธานีไปยังลพบุรีก็เพื่อทรงหนีภัยคุกคามจากฮอลันดา ซึ่งมีกองเรือจำนวนมากอยู่ในเขตอ่าวไทยและใช้อำนาจที่เหนือกว่าผูกขาดการค้าทางทะเล โดยนำเรือเข้ามาปิดปากอ่าวสยามและบีบบังคับสยามเพื่อยอมให้ฮอลันดาผูกขาดการค้าหนังกวางและควบคุมการค้าในทะเลตะวันออก แนวคิดดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากพระวินิจฉัยของสมเด็จพระ กรมพระยาดำรง ราชานุภาพจากหนังสือ “ไทยรบพม่า” ซึ่งกล่าวไว้ว่า

“... แต่ความประจักษ์แจ้งแก่พระญาณของสมเด็จพระนารายณ์ในครั้งนั้นว่า จะไว้ใจฝรั่งจะไม่มารบพุ่งย้ายเมืองไทยไม่ได้แล้ว จึงทรงเปลี่ยนทางรัฐาภิบาลนโยบายแต่นั้นมา เริ่มด้วยคิดตระเตรียมป้องกันพระนคร สำหรับจะต่อสู้ข้าศึกซึ่งจะมาทางทะเล ทรงพระราชดำริเห็นว่ากรุงศรีอยุธยาอยู่ใกล้ทะเลนัก ข้าศึกอาจจะเอาเรือกำปั่นรบเข้ามาถึงได้ จึงให้สร้างเมืองลพบุรีขึ้นเป็นราชธานีอีกแห่งหนึ่งสำหรับจะไว้เป็นที่ตั้งต่อสู้ข้าศึกซึ่งจะมาทางทะเล และจะสร้างป้อมปราการที่เมืองธนบุรี เมืองนนทบุรี ให้เป็นที่กีดกันข้าศึกในระยะทางที่จะขึ้นมากองทัพฯ ด้วย...”²³

อย่างไรก็ดีนักประวัติศาสตร์อีกกลุ่มหนึ่งให้ความเห็นต่างออกไปกล่าวคือ พวกเขาเชื่อว่าการที่ทรงย้ายราชธานีไปยังลพบุรีนั้นเป็นเพราะสมเด็จพระนารายณ์ทรงต้องการใช้ลพบุรีเป็นฐานกำลังของพระองค์เอง เนื่องจากทรงไม่ไว้วางพระทัยบรรดาขุนนางและเจ้านายที่อยู่ในพระนครศรีอยุธยา ซึ่งต้องสงสัยว่าจะร่วมกันต่อต้านและล้มล้างอำนาจของพระองค์ เนื่องจากก่อนที่สมเด็จพระนารายณ์จะขึ้นครองราชย์พระองค์ทรงใช้กำลังทหารยึดอำนาจและสังหารพระเชษฐา (สมเด็จพระเจ้าฟ้าไชย) รวมทั้งพระปิตุลา (สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา) ซึ่งเป็นกษัตริย์สองพระองค์ก่อนเพื่อชิงอำนาจ เพราะสมเด็จพระนารายณ์มิได้ไว้ชีวิตเขาโดยชอบธรรมตามกฎหมายด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงเกรงว่าขุนนางและเจ้านายจำนวนหนึ่งจะร่วมมือกันก่อการล้มล้างอำนาจของพระองค์ จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างราชสำนักขึ้นใหม่ที่ลพบุรี โดยทรงกำกับการวางผังเมืองด้วยพระองค์เอง ซึ่งเท่ากับทรงรู้จักพื้นที่ของราชสำนักแห่งใหม่เป็นอย่างดีทำให้ทรงควบคุมเมืองได้ง่าย เมื่อสร้างเมืองแล้วเสร็จยังทรงว่าจ้างกองกำลังทหารต่างชาติมาประจำการเพื่อป้องกันภัยคุกคามจากบรรดาผู้ต่อต้าน จนอาจกล่าวได้ว่าลพบุรีเป็นปราการสำคัญในการปกป้องพระราชอำนาจของสมเด็จพระนารายณ์

พระนารายณ์ราชินเฝ้ายังเป็นที่พักประทับสำหรับทรงสำราญพระราชอิริยาบถ โดยสมเด็จพระนารายณ์เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับที่ลพบุรีคราวละหลายเดือน เนื่องจากลพบุรีมีอากาศดี น้ำไม่ท่วมในฤดูน้ำหลากและอุดมไปด้วย

สัตว์ป่านานาชนิดโดยเฉพาะช้าง ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์จะทรงพระสำราญในการคล้องช้าง²⁴ บาทหลวงชัวซีย์ (*François Timoléon, abbé de Choisy*)²⁵ บันทึกไว้ว่า สมเด็จพระนารายณ์ประทับที่ละโว้ปีละ 7-8 เดือน และทรงสร้างละโว้ขึ้นเป็นเมืองใหญ่ กล่าวกันว่าพระองค์ประทับสำราญพระราชอิริยาบถได้สะดวกสบายกว่าในนครหลวง พระองค์เสด็จออกประพาสล่าสัตว์ทุกวัน และประชาชนพลเมืองได้ชมพระบารมีมากกว่าในกรุงเสียอีก²⁶ ในเอกสารต่างชาติให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าลพบุรีและพระนารายณ์ราชินเวิศน์เป็นที่ประทับสำหรับสำราญพระอิริยาบถและเพื่อให้พ้นจากความวุ่นวายทางการเมือง แต่ไม่มีฉบับใดที่กล่าวว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงสถาปналพบุรีเป็นนครหลวงเพื่อป้องกันภัยจากยอลันดา²⁷

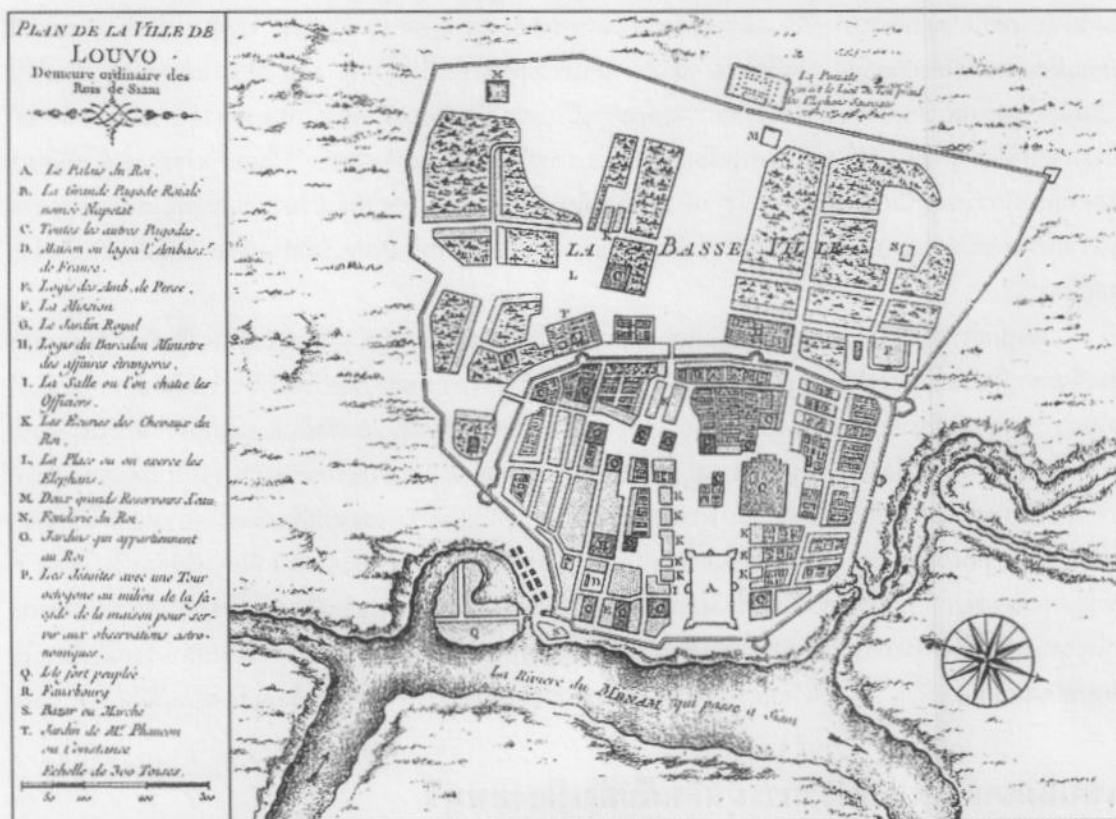
เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทรงเลือกเมืองลพบุรีเป็นที่ประทับน่าจะมาจากพระพลานามัยซึ่งไม่สู้ดีนักของสมเด็จพระนารายณ์ เนื่องจากในช่วง 10 ปีให้หลังของพระชนม์ชีพ พระองค์มักประชวรด้วยพระโรคคล้ายอาการภูมิแพ้หรืออาการประชวรเกี่ยวกับพระปัสสาวะ (ปอด)²⁸ ประกอบกับอากาศซึ่งร้อนชื้นและเต็มไปด้วยมลพิษจากควันไฟ ความสกปรกของสภาพแวดล้อมแบบสังคมเมืองอยุธยาซึ่งแออัดไปด้วยผู้คนและบ้านเรือนราษฎร รวมไปถึงสภาพเมืองที่ขาดการจัดการด้านสาธารณสุขที่ดีส่งผลให้พระอาการประชวรกำเริบบ่อยครั้ง แพทย์หลวงจึงถวายคำแนะนำให้เสด็จฯ แปรพระราชฐานไปประทับในสถานที่ซึ่งอากาศปลอดโปร่งและสบายกว่าโดยเฉพาะที่ลพบุรีซึ่งอยู่ไม่ไกลจากพระนครศรีอยุธยา อีกทั้งพื้นที่ส่วนใหญ่ล้อมรอบด้วยป่าไม้ ประชากรไม่หนาแน่นทำให้อากาศโปร่งสบายกว่าเมืองหลวง ในระยะแรกสมเด็จพระนารายณ์เสด็จประพาสและประทับอยู่ที่ลพบุรีเฉพาะในฤดูร้อน แต่ในช่วงปลายรัชสมัยก็ทรงใช้ลพบุรีเป็นราชธานีแห่งที่สองและประทับอยู่ยาวนานขึ้นเรื่อยๆ กระทั่งเสด็จสวรรคตที่พระราชวังในเมืองลพบุรีเมื่อ พ.ศ. 2231

แบบแผนเมืองป้อมปราการมุสลิมกับผังเมืองลพบุรี

นิโกลัส แชรแวงส บรรยายถึงเมืองลพบุรีและพระราชวังของสมเด็จพระนารายณ์ว่า "...เมืองนี้ตั้งอยู่บนที่ราบสูงของประเทศซึ่งน้ำท่วมขึ้นไปไม่ถึง มีอาณาเขตโดยรอบยาวประมาณครึ่งลิ่ บริเวณพระราชฐานนั้นเกือบเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส และภายในมีอาคารก่ออิฐถือปูนตั้งอยู่ในระยะต่างๆ กัน... สถานที่ตั้งนั้นเป็นชัยภูมิอากาศบริสุทธิ์จึงไม่มีใครอยากจะจากไป..."²⁹

ลักษณะของผังเมืองลพบุรีเป็นเมืองแบบป้อมปราการ มีกำแพงก่อด้วยอิฐและศิลาล้อมรอบ การวางผังต่างกับพระนครศรีอยุธยาที่อาศัยแม่น้ำเป็นปราการธรรมชาติรอบทั้งสี่ทิศ แต่ลพบุรีตั้งประชิดกับแม่น้ำลพบุรีเฉพาะทางตะวันตกเพียงด้านเดียว การวางผังมีแบบแผนพิเศษ คือ ประกอบด้วยกำแพงใหญ่ 2 ชั้น และกำแพงพระราชวังอีก 1 ชั้น รวมเป็น 3 ชั้น กำแพงเมืองมีระดับความแข็งแรงไม่เท่ากัน เฉพาะด้านเหนือ ตะวันตกและด้านใต้ได้สร้างแข็งแรงเป็นพิเศษใหญ่และสูงมาก ตรงบริเวณท่าโพธิ์ด้านนอกสูง 20 เมตร ด้านในสูง 10 เมตร ทั้งนี้เพราะมุ่งจะป้องกันข้าศึกที่มาจากเรือมากกว่าทางบก³⁰ ประตูหลักหรือประตูชัยตั้งอยู่ทางทิศใต้มีความสูงประมาณ 10 เมตร กว้าง 4 เมตร ส่วนบนเป็นซุ้มโค้งแหลม บริเวณนี้มีป้อมปราการอยู่ในแนวถึง 7 ป้อม แสดงว่าเป็นจุดสำคัญทางยุทธศาสตร์ของเมือง เนื่องจากเป็นจุดที่แม่น้ำลพบุรีหักเลี้ยวลงไปทางใต้³¹ โดยเชื่อมโยงลงไปยังพระนครศรีอยุธยา

จากแผนผังที่เขียนโดยชาวฝรั่งเศส (ภาพที่ 1) แสดงว่ามีการจัดวางผังเมืองอย่างเป็นระเบียบ กำแพงชั้นแรกโอบล้อมพื้นที่ค่อนข้างราบต่ำ ภายในกำแพงประกอบด้วยโรงช้างหลวง (ตำแหน่ง L) สวนหลวง (ตำแหน่ง O) บ้านพักและสวนของออกญาวิชาเยนทร์ (คอนสแตนติน ฟอลคอน) (ตำแหน่ง T) โรงหล่อหลวง (ตำแหน่ง N) หอดูดาว (ตำแหน่ง P) รวมทั้งอ่างเก็บน้ำหรือพิกน้ำใหญ่ 2 แห่ง (ตำแหน่ง M)

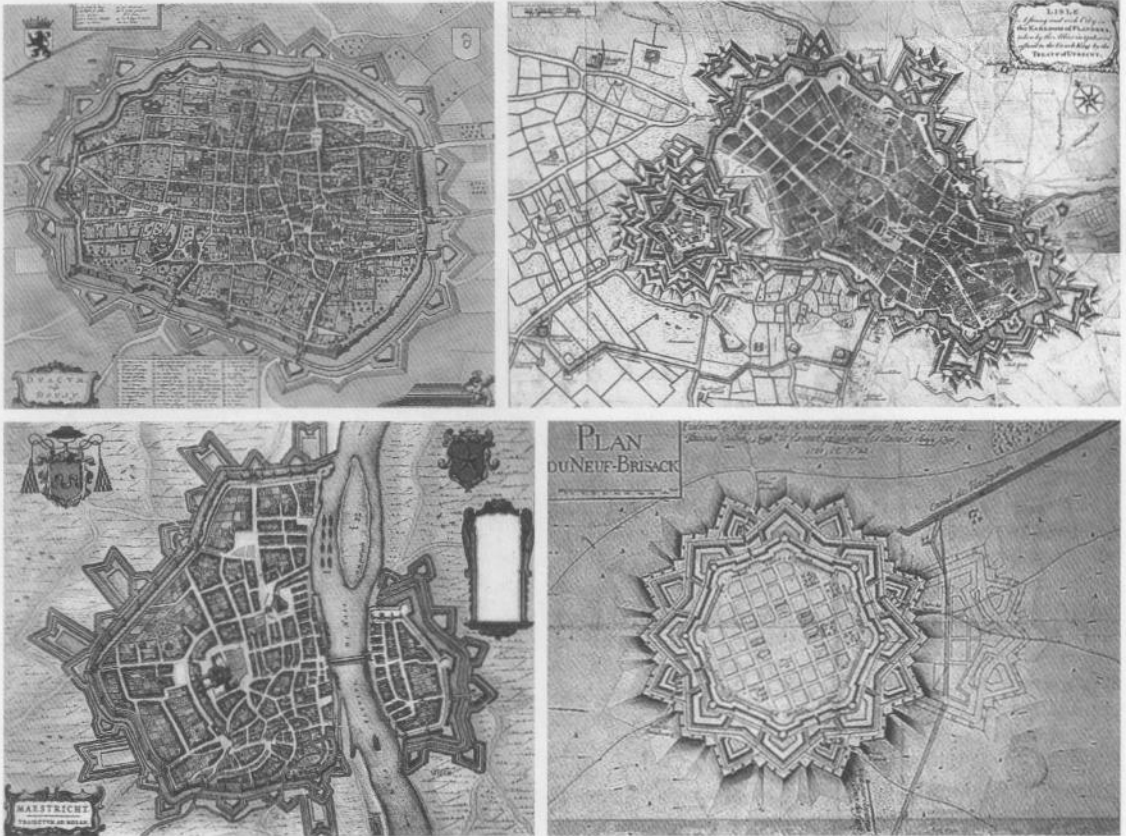

ภาพที่ 1 : แผนผังเมืองลพบุรี เขียนโดยชาวฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ 17

ที่มา : Available from : สมเดช ชูมสาย ณ อุทยาน, "น้ำ" ใน ลักษณะไทย เล่ม 2 (ฉบับหลัง), (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2551), หน้า 232.

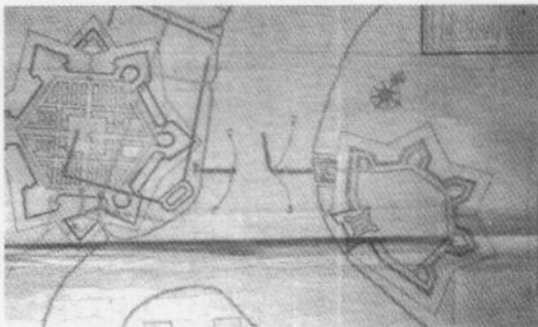
กำแพงเมืองชั้นที่สองกั้นระหว่างเขตเมืองชั้นนอกกับชั้นใน โดยเขตชั้นในเป็นที่ตั้งของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุและวัดอื่นๆ พระราชวังตั้งอยู่ทางตะวันตก มีอาคารราชการต่างๆ กระจายอยู่รอบเขตพระราชวัง รวมทั้งบ้านพักรับรองคณะทูตเปอร์เซีย (ตำแหน่ง E) บ้านพักรับรองราชทูตฝรั่งเศส (ตำแหน่ง F) นอกจากนี้ทางด้านเหนือและใต้ของพระราชวังยังขนานด้วยโรงม้าหลวง (ตำแหน่ง K) ซึ่งน่าจะได้แก่ ม้าของกองทหารรักษาพระองค์สมเด็จพระนารายณ์ เนื่องจากสมเด็จพระนารายณ์ทรงจ้างทหารม้าหลายเชื้อชาติเข้ามาเป็นกองทหารองครักษ์³² ส่วนในที่สุด คือ พระราชวังล้อมรอบด้วยกำแพงสี่เหลี่ยมผืนผ้า (ตำแหน่ง A)

เป็นที่เข้าใจในหมู่นักวิชาการส่วนมากว่าลพบุรีวางผังเมืองแบบอิทธิพลตะวันตกโดยเฉพาะฝรั่งเศส ในงานของตริงใจและคณะ ได้วิเคราะห์ว่าผลงานของไวบอง (Vaubon)³³ วิศวกรทหารประจำพระองค์ของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 มีรูปแบบที่สอดคล้องกับลักษณะกำแพงเมืองลพบุรี โดยกล่าวว่าเมืองป้อมที่ออกแบบโดยไวบอง เป็นสถาปัตยกรรมแบบคลาสสิก ลักษณะคล้ายดาวเพราะมีป้อมห้าเหลี่ยมยื่นออกนอกกำแพงเป็นแฉก กำแพงเมืองจะมีทั้งสองชั้นและสามชั้น ก่อสร้างด้วยดินและหิน "เป็นที่น่าสังเกตว่าป้อมที่พระนารายณ์ราชชนิเวศน์ก็มีห้าเหลี่ยมเช่นเดียวกับป้อมที่ออกแบบโดยไวบอง และกำแพงวังก็มีทั้งกำแพงชั้นนอกและชั้นใน"³⁴

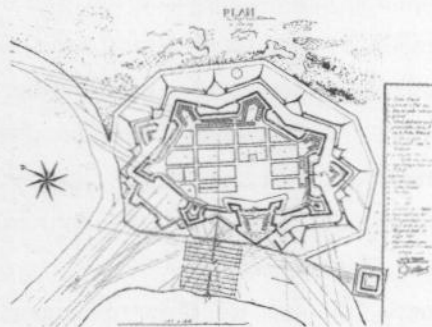
ภาพที่ 2 : ตัวอย่างเมืองป้อมปราการผลงานออกแบบของโวบบง 1) เมือง Douai (บนซ้าย) 2) เมือง Lille (บนขวา) 3) เมือง Maastricht (ล่างซ้าย) และ 4) เมือง Neuf-Brisach (ล่างขวา)

ที่มา : Available from : <http://www.fortified-places.com/vauban.html>.

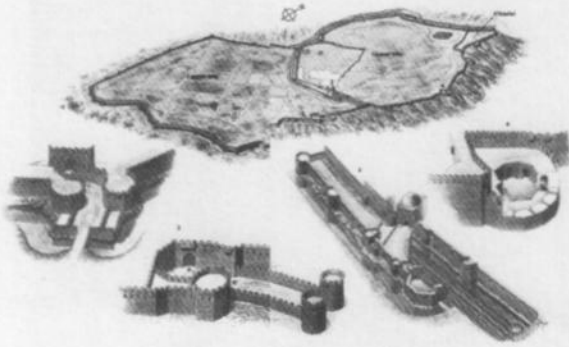
ภาพที่ 3 : แผนผังป้อมบางกอก (ด้านขวา) และป้อมวิชาเยนทร์ (ด้านซ้าย) ซึ่งวิศวกรฝรั่งเศสออกแบบไว้สำหรับสร้างที่เมืองบางกอก

ที่มา : Available from : Marcel Le Blanc, *History of Siam in 1688*, Translated and Edited by Michael Smithies (Bangkok : O.S Printing House, 2003), p. 44.

ภาพที่ 4 : แผนผังป้อมวิชาเยนทร์ (ป้อมแบบดาวกระจาย) ออกแบบโดยเดอลามาร์ (de Lamare) วิศวกรทหารชาวฝรั่งเศส ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของเมืองบางกอก

ที่มา : สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, "น้ำ" ใน ลักษณะไทย เล่ม 2 (ภูมิหลัง), หน้า 289.

ภาพที่ 5 : ภาพเมืองป้อมปราการบิดาร์ (Bidar Castle) ป้อมปราการแบบอิสลามที่แคว้นบิดาร์ในอินเดีย แสดงแบบแผนป้อมผังสี่เหลี่ยม ห้าเหลี่ยม หกเหลี่ยม หกเหลี่ยม และวงกลม ซึ่งมีใช้อยู่ทั่วไปในระบบการสร้างเมืองป้อมปราการของมุสลิม

ที่มา : Konstantin S. Nossov, *Indian Castles 1206-1526* (New York : Osprey, 2006), pp. 34-35.

ภาพที่ 6 : ทัศนียภาพนครอิสฟาฮานเมืองหลวงของอิหร่านในคริสต์ศตวรรษที่ 17

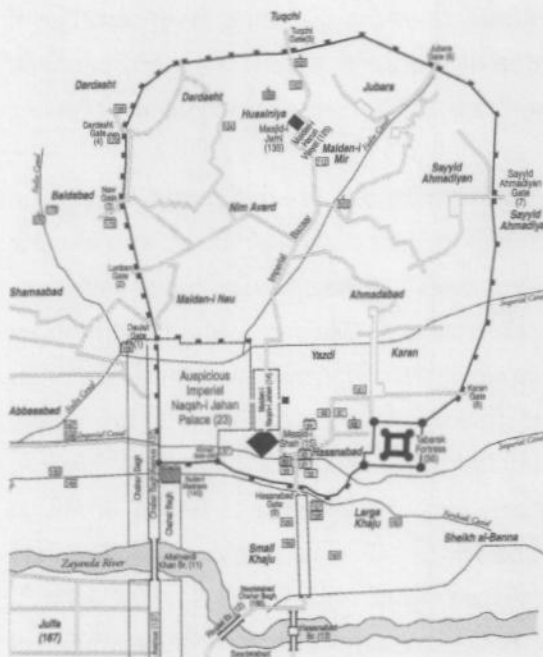
ที่มา : Stephen P. Blake, *Half the World : The Social Architecture of Safavid Isfahan, 1590-1722*, p.30.

หากพิจารณาป้อมเมืองแบบต่างๆ ที่โอบรอบสร้าง (ภาพที่ 2) พบว่ามีความแตกต่างกับผังเมืองลพบุรีและพระราชวังที่ลพบุรี เพราะผังของเมืองลพบุรีไม่ได้จัดวางเป็นรูปดาวกระจายตามแบบป้อมฝรั่งเศสในสมัยเรอเนซองส์ ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ทรงวางแผนจะปรับปรุงป้อมที่เมืองบางกอกทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาและสร้างป้อมวิชาเยนทร์ที่ริมฝั่งตรงข้ามด้านตะวันออกให้เป็นป้อมดาวกระจายแบบฝรั่งเศส (ภาพที่ 3- 4) อย่างไรก็ตามป้อมบางกอกและป้อมวิชาเยนทร์ก็ได้สร้างใหม่ตามแบบแผนของฝรั่งเศส เนื่องจากสมเด็จพระนารายณ์สิ้นพระชนม์และฝรั่งเศสต้องถอนกำลังออกจากสยามเสียก่อน

การสร้างกำแพงห้าเหลี่ยมแยกออกมาจากแนวกำแพงหลักไม่ได้พบแต่ป้อมแบบยุโรปเท่านั้น แต่ป้อมปราการในอาณาจักรมุสลิมหลายแห่งก็มีลักษณะเดียวกัน โดยพบการสร้างป้อมปืนยื่นออกจากแนวกำแพงหลัก โดยป้อมปืนมีผังวงกลม สี่เหลี่ยม ห้าเหลี่ยม และหกเหลี่ยม (ภาพที่ 5) ผังเมืองลพบุรีในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์จึงมิได้มีแบบแผนสอดคล้องกับเมืองป้อมปราการของฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 ตามที่เคยมีผู้เสนอไว้

เมื่อพิจารณาการวางผังเมืองลพบุรีในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์จึงมิได้มีแบบแผนมาจากป้อมปราการตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 ทว่าแบบแผนของเมืองป้อมปราการที่ลพบุรีคล้ายคลึงกับการวางผังเมืองในวัฒนธรรมอินโด-เปอร์เซีย ดังเช่นตัวอย่าง เมืองอิสฟาฮาน (Isfahan) ในอิหร่าน และเมืองป้อมปราการ ในเขตที่ราบสูงแห่งเดคคาน (The Deccan Plateau) ของอินเดีย

อิสฟาฮาน เป็นนครหลวงของจักรวรรดิอิหร่านระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16-18 (ภาพที่ 6) มีความคล้ายคลึงกันระหว่างพัฒนาการของอิสฟาฮานกับลพบุรี กล่าวคือ ทั้งสองเมืองเคยเป็นศูนย์กลางหรือราชธานีเก่ามาก่อน กรณีของลพบุรีเคยเป็นศูนย์กลางทางการเมืองและวัฒนธรรมก่อนสมัยอยุธยา โดยลพบุรีหรือละโว้ได้พัฒนาขึ้นเป็นศูนย์กลางของแคว้นที่มีอาณาเขตอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาด้านตะวันออก¹⁵ ก่อนจะลดฐานะลงเป็นเมืองลูกหลวงในสมัยอยุธยาตอนต้นและยกระดับเป็นราชสำนักอีกแห่งคู่กับอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์

ภาพที่ 7 : แผนที่อิสฟาฮานเมืองหลวงของอิหร่านในศตวรรษที่ 16-18
ที่มา : Stephen P. Blake, *Half the World : The Social Architecture of Safavid Isfahan, 1590-1722* (Costa Mesa, California : Mazda, 1999), p.42.

ภาพที่ 8 : ทัศนียภาพ
มุมสูงของจัตุรัสพระเจ้า
ชาห์ (ปัจจุบันคือจัตุรัส
อิหม่าม) และเมือง
อิสฟาฮานชั้นใน
(ภาพถ่าย)

ภาพที่ 9 : ภาพถ่ายดาวเทียมแสดงที่ตั้งจัตุรัสพระเจ้าชาห์และเขต
พระราชวัง (ภาพขาว)

ที่มา : Available from : http://c0573862.cdn.cloudfiles.rackspacecloud.com/1/0/22249/998447/15%20imam%20Square%20Isfahan-%20Iran_640.jpg.

กรณีของอิสฟาฮานก็เคยเป็นเมืองหลวงศูนย์กลางการปกครองของอิหร่านตั้งแต่สมัยที่เซลจุก (The Seljuks) ปกครองดินแดนอิหร่านระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 11-13³⁶ เมื่อราชวงศ์ซาฟอว์³⁷ มีอำนาจแทนที่ได้ขับไล่อิทธิพลเซลจุกออกไปและได้ย้ายเมืองหลวงใหม่ไปยังนครตะบรีซ (Tabriz) และกัซวิน (Qazvin) ตามลำดับ ต่อมาในรัชสมัยของพระเจ้าชาห์อับบัสมหาราช (Shah Abbas I, The Great ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1587-1629) ได้ทรงย้ายเมืองหลวงใหม่ไปตั้งที่นครอิสฟาฮานอีกครั้งเมื่อ พ.ศ. 2133 (ค.ศ. 1590)³⁸ พระเจ้าชาห์อับบัสทรงวางแผนเมืองใหม่และสร้างอิสฟาฮานให้กลายเป็นศูนย์กลางทางการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แต่ไม่ได้เป็นศูนย์กลางของศาสนาอย่างเมืองกุม (Qum) หรือมัชฮาด (Mashhad)³⁹

นครหลวงแห่งใหม่ของราชวงศ์ซาฟอว์ยังคงสืบทอดรูปแบบเมืองป้อมปราการในโลกมุสลิม กล่าวคือ ล้อมรอบด้วยกำแพงขนาดใหญ่ (ภาพที่ 7) ภายในเมืองมีการจัดวางแผนผังผสมผสานระหว่างเมืองแบบป้อมปราการอิสลามกับเมืองแบบเปอร์เซีย โดยเฉพาะการจัดภูมิสถาปัตยกรรมที่เน้นพื้นที่สาธารณะอย่างสวน น้ำพุ ธารน้ำประติศรัย สะพาน ถนน ตลาด (Bazaar) ตลอดจนมัสยิด โรงเรียนศาสนา (madarsa) อาคาร และพื้นที่สาธารณะ มีการจัดพื้นที่หรือย่านของชาวต่างชาติที่ประกอบไปด้วยคนหลายเชื้อชาติตามแบบเมืองนานาชาติ (Cosmopolitan) ได้แก่ ย่านของชาวยิว อาร์มีเนีย คริสต์เตียน ฯลฯ รวมถึงสถานการค้าและที่ทำการของชาวต่างชาติที่มีความสัมพันธ์กับอิหร่าน ความคล้ายคลึงกันระหว่างผังเมืองอิสฟาฮานในสมัยของชาห์อับบัสกับเมืองลพบุรีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์

คือการวางตำแหน่งเมืองโดยอิสฟาฮานในสมัยซัฟฟาวิดสร้างประชิดแม่น้ำซอฮันดะ (Zayanda River) แนวกำแพงที่แข็งแรงวางตัวอยู่ด้านแม่น้ำรวมทั้งป้อมปราการตะบะรึก (Tabarak Fortress ตำแหน่ง 56) และประตูหลักคือ ประตูฮะซันเนบาด (Hasanabad Gate ตำแหน่ง 9) ก็ตั้งอยู่ตำแหน่งใกล้แม่น้ำ คล้ายกับการวางตำแหน่งป้อมและประตูชัยของเมืองลพบุรีที่รับกับเส้นทางแม่น้ำลพบุรี

กำแพงเมืองแบ่งเป็น 2 ชั้น โอบล้อมและแบ่งเมืองเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก คือ เมืองเก่าสมัยเซลุค ประกอบด้วย มัสยิดวันศุกร์ (Masjid-i-Jami ตำแหน่งที่ 15) ซึ่งเป็นมัสยิดประจำเมือง ส่วนที่สอง เป็นที่ตั้งพระราชวังหลวง คือ พระราชวังนักชฮ์จาฮัน (Naqsh-i-Jahan) ซึ่งแปลว่า "ครึ่งโลก" ตั้งอยู่ด้านตะวันออกเฉียงใต้ใกล้กับแม่น้ำซอฮันดะ พระราชวังล้อมรอบด้วยกำแพงและมีประตูหลักเชื่อมต่อกับจัตุรัสพระเจ้ายาห์ (Maidan-i-Shah) ซึ่งเป็นเหมือนสนามหลวงใช้ประกอบกิจกรรมต่างๆ เปิดให้เป็นพื้นที่สาธารณะและตลาดการค้ากลางแจ้ง นอกจากนี้ยังใช้ประกอบการสวนสนม หรือเป็นที่ประทับทอดพระเนตรการแสดงบนหลังม้าและการเล่นโปโล (ภาพที่ 8-9) จัตุรัสด้านติดกับพระราชวังเป็นที่พักและประจำการของกองทหารม้าที่เรียกว่า กูร์ชีย (qurchis) โดยกองทหารม้ารักษาพระองค์นี้พระเจ้าซัฟฟาวิดทรงให้ปรับปรุงและเพิ่มจำนวนขึ้นมากเป็นพิเศษในรัชกาลของพระองค์ ซึ่งมีจำนวนถึง 15,000 นาย^{๑๐} (ภาพที่ 10) โดยวางกำลังไว้ที่ด้านหน้าของพระราชวังในจุดที่เป็นเส้นทางป้องกันทางเข้าหลักของพระราชวัง เป็นที่น่าสังเกตว่าที่พระนารายณ์ราชนิเวศน์ได้จัดวางอาคารพักกองทหารม้าไว้ด้านข้างและด้านหน้าในส่วนที่ป้องกันช่องทางเข้าสำคัญเข้าสู่พระราชวัง โดยสมเด็จพระนารายณ์ทรงว่าจ้างกองทหารม้าต่างชาติเข้ามารับราชการเป็นราชองครักษ์โดยเพิ่มจำนวนทหารม้ารักษาพระองค์มากขึ้นกว่ารัชกาลก่อนๆ โดยสร้างที่พักไว้ใกล้พระราชฐาน

ความคล้ายกันอีกประการหนึ่งระหว่างผังเมืองลพบุรีกับเมืองอิสฟาฮาน คือ การจัดสวนและการจัดวางอาคาร ถ้าพิจารณาถึงการจัดวางอาคารในเขตพระราชวังทั้งสองแห่ง พบว่าอาคารสร้างเป็นหลังแยกกระจายกันไม่เหมือนพระราชวังในยุโรปที่นิยมสร้างเป็นห้องเชื่อมต่อแนวยาวมากกว่าจะแยกอาคารเป็นหลังๆ (ภาพที่ 11) ขณะที่พระตำหนักต่างๆ ในเมืองอิสฟาฮานสร้างแยกกันเป็นสัดส่วนโดยแต่ละตำหนักสัมพันธ์แนบแน่นกับภูมิสถาปัตยกรรม อันประกอบด้วยสวน น้ำพุ และธารน้ำประดิษฐ์ (ภาพที่ 12)

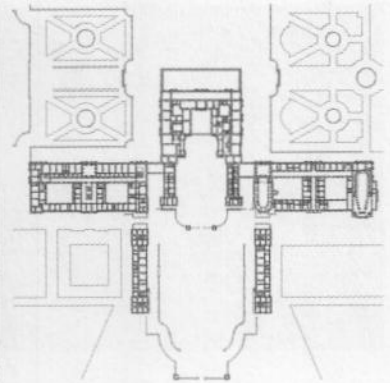
การวางผังเมืองแบบเปอร์เซียได้ส่งอิทธิพลต่อให้กับเมืองในอินเดีย โดยเฉพาะยุคที่อิสลามรุ่งเรืองในอนุทวีป ตัวอย่างผังเมืองแบบอินโด-เปอร์เซียพบได้ในเขตตอนกลางก่อนไปทางใต้ของอินเดียที่เรียกว่าที่ราบสูง เดคคาน (The Deccan Plateau) ซึ่งเป็นที่ตั้งของอาณาจักรหลายอาณาจักรที่รุ่งเรืองระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 14 จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 18

เมืองป้อมปราการแบบอินโด-เปอร์เซียสร้างขึ้นในที่ราบสูงเดคคานมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 เมื่ออาณาจักรอิสลามเริ่มแผ่อิทธิพลจากตอนเหนือสู่ตอนกลางของอินเดีย ศูนย์กลางสำคัญ คือ เมืองเดาลาหะบาด (Daulatabad) (ภาพที่ 13) นครหลวงแห่งที่สองของราชวงศ์ตุกุก (Tughluq dynasty) ซึ่งเป็นราชวงศ์เชื้อสายเตอร์ก (Turkic Tribes) ปกครองอินเดียตอนเหนืออยู่ระหว่าง พ.ศ. 1864-1941 (ค.ศ. 1321-1398)^{๑๑}

เดาลาหะบาดเป็นเมืองป้อมปราการแบบอินโด-เปอร์เซีย (ภาพที่ 14) เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. 1870 (ค.ศ. 1327) ในรัชสมัยของสุลต่านมูฮัมหมัด ตุกุก (Sultan Muhammad Tughluq) และยังได้รับการสร้างเสริมต่อมาโดยผู้ปกครองกลุ่มอื่นๆ ที่ผลัดกันขึ้นมาปกครองจนถึง พ.ศ. 2161 (ค.ศ. 1621) จึงถูกยึดครองโดยพระเจ้าชาห์เจฮัน (Shah Jahan) แห่งโมกุล ด้วยระยะเวลากว่า 300 ปีเศษ แขนงเมืองจึงมีความซับซ้อนเนื่องจากสร้างเสริมเติมต่อกันมาหลายสมัย กำแพงเมือง 2 ชั้น สร้างลดหลั่นไปตามเนินเขาโดยรอบแบ่งเมืองเป็น 2 ส่วน พระราชวังหลวงมีกำแพงสูงกันอีก 1 ชั้นเป็นชั้นที่ 3 เดาลาหะบาดไม่ได้ตั้งริมแม่น้ำแต่ตั้งในเขตภูเขาสูงใช้แนวเขาด้านตะวันตกเฉียงใต้ชื่อ ภูเขาเดวะ

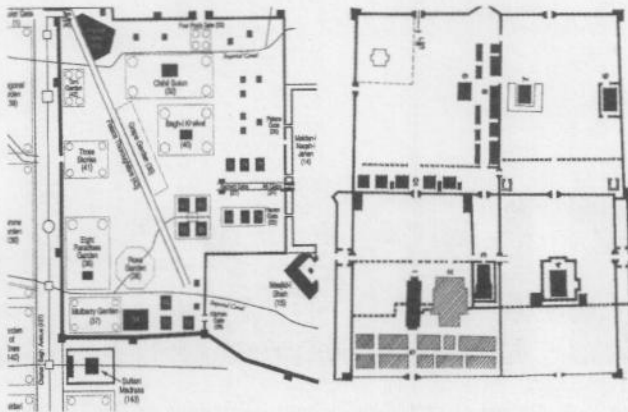

ภาพที่ 10 : ทศนิยมภาพของจัตุรัสพระเจ้าซาร์ นครอิสฟาฮาน ในคริสต์ศตวรรษที่ 17
ที่มา : Available from : http://en.wikipedia.org/wiki/Naqsh-e_Rostam_Square.

ภาพที่ 11 : แผนผังพระราชวังแวร์ซายส์ (Versaille palace) ประเทศฝรั่งเศส

ที่มา : Available from : <http://www.quondam.com/13/1286.htm>.

ภาพที่ 12 : เปรียบเทียบแผนผังพระราชวังหลวงอิสฟาฮาน (ด้านซ้าย) กับ พระราชวังหลวงลพบุรี (ด้านขวา) แสดงการจัดวางตำแหน่งอาคารแบบกระจายตัว
ที่มา : Stephen P. Blake, *Half the World : The Social Architecture of Safavid Isfahan, 1590-1722*, p. 59. ; ศรีใจ บุณยสมภพ และคนอื่นๆ, "รายงานการวิจัยการศึกษาศาสนาปัตยกรรมตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมไทยในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จังหวัดลพบุรี" หน้า 132.

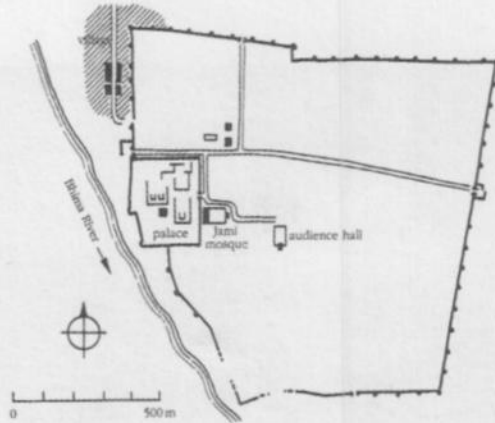
ภาพที่ 13 : แผนผังเมืองเดคคาทะบัดก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 17 แสดงถึงเมืองป้อมปราการแบบอินโด-เปอร์เซีย (ภาพซ้าย) และภาพเขียนชาห์เจฮันและกองทัพโมกุลกำลังปิดล้อมเมืองเดคคาทะบัด (ภาพขวา)
ที่มา : George Michell and Mark Zebrowski, *The New Cambridge History of India Vol. I : 7 Architecture and Art of the Deccan Sultanates* (Cambridge : Cambridge University Press, 1999), p. 24.; Available from : <http://sites.google.com/site/carlindquist/symbolism/marchmirroring>.

หรือเทวะคีรี (Deogiri หรือ Devagiri) ซึ่งสุลต่านตักลุกทรงบัญชาให้สร้างป้อมปราการไว้ที่เนินเขาเรียกว่า บะระโกฏ (Barakot) กำแพงเมืองวางตัวคดเคี้ยวไปตามแนวเขารธรรมชาติ ส่วนพระราชวังอยู่ติดไปทางตะวันตกซึ่งเป็นที่สูงเชิงเขา เทวะคีรีใช้แนวภูเขาเป็นยุทธศาสตร์ป้องกันข้าศึกและเป็นที่ตั้งป้อมปราการและปืนใหญ่ มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ภายในเมือง 2 อ่าง อยู่ตอนเหนือของพระราชวัง อ่างน้ำขนาดใหญ่ 2 อ่าง พบอยู่ในตำแหน่งคล้ายกันที่ผังเมืองลพบุรี (ภาพที่ 1 ตำแหน่ง M) หลังสมัยราชวงศ์ตักลุกเมืองยังคงสร้างเสริมต่อมาในสมัยราชวงศ์บาห์มานี (Bahmani Dynasty)¹² ซึ่งตั้งตัวเป็นอิสระแยกจากรัฐสุลต่านแห่งเดลีเมื่อ พ.ศ. 1890 (ค.ศ. 1347) และภายหลังครอบครองพื้นที่ส่วนใหญ่ของเดคคานโดยได้ขยายเขตพระราชวังออกไปและสร้างเสริมกำแพงเมืองเพิ่มเติม

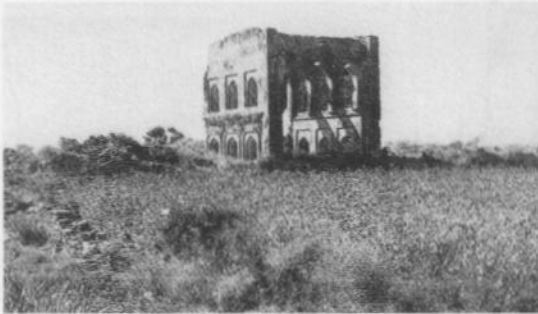
ภาพที่ 14 : ภาพมุมสูงป้อมปราการเมืองเดลาหะบัดแสดงแนวกำแพงเมือง และสิ่งก่อสร้างภายใน

ที่มา : Available from : <http://www.shivchhatrapati.com/showgal.php?gid=16&act=next&max=187>.

ภาพที่ 15 : แผนผังพระราชวังและเมืองป้อมปราการฟิรุซาบัด พระราชวังอยู่ประชิดแม่น้ำภิมะ

ที่มา : George Michell and Mark Zebrowski, The New Cambridge History of India Vol. I: 7 Architecture and Art of the Deccan Sultanates, p. 29.

ภาพที่ 16 : อาคารหอติวานหรือ หอประชุมหลวง (Audience Hall) ก่อนเข้าเขตพระราชวังฟิรุซาบัด

ที่มา : George Michell and Mark Zebrowski, The New Cambridge History of India Vol. I : 7 Architecture and Art of the Deccan Sultanates, p. 30.

ภาพที่ 17 : กำแพงมาฮันหรือหอประชุม พระราชวังบิจาปุร ปัจจุบันตั้งอยู่ในรัฐการนาทกะ (Karnataka) อินเดีย

ที่มา : Available from : <http://theindianstreet.blogspot.com/2010/07/gagan-mahal-bijapur-karnataka.html> . : <http://www.flickr.com/photos/28870463@N05/4079299939/sizes/o/in/photostream/>.

ตัวอย่างเมืองในยุคถัดมาก็คือ **ฟิรุซาบัด (Firuzabad)** ซึ่งเป็นเมืองป้อมปราการและที่ตั้งพระราชวังในสมัยบาห์มานี (ภาพที่ 15) สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 1943 (ค.ศ. 1400) วัฒนธรรมของอาณาจักรบาห์มานีผสมผสานรูปแบบศิลปวัฒนธรรมแบบอินโด-เปอร์เซีย เนื่องจากกลุ่มผู้ปกครองท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับเปอร์เซีย พระราชวังฟิรุซาบัดตั้งอยู่ประชิดแม่น้ำภิมะ (Bhima River) ทางตะวันตก แม้สภาพปัจจุบันจะเหลือแต่ซากปรักหักพังแต่จากแผนผังเห็นได้ว่ามีลักษณะใกล้เคียงกับการวางผังเมืองลพบุรี โดยตำแหน่งของพระราชวังที่ฟิรุซาบัดอยู่ชิดกับแม่น้ำภิมะและหันหน้าสู่ทิศตะวันออกที่เป็นส่วนหน้าเมือง คล้ายกับพระนารายณ์ราชนิเวศน์ที่ตั้งอยู่ชิดกำแพงด้านแม่น้ำลพบุรีและหันสู่ทิศตะวันออกหน้าเมืองเช่นกัน

ก่อนเข้าเขตพระราชวังชั้นในมีอาคาร 2 หลัง ตั้งอยู่ด้านหน้า ได้แก่ หอติวาน (Divan) หรือหอประชุม (Audience Hall) ใช้สำหรับเป็นที่รับรองทูตานุทูตหรือที่ประชุมของขุนนาง (ภาพที่ 16) หลังที่สอง คือ มัสยิดกลางหรือมัสยิดหลวง (Jami Mosque) ซึ่งเป็นศาสนสถานประจำเมือง แบบแผนการสร้างหอติวานหรือหอประชุมพบอยู่ในผังเมืองแบบ

ภาพที่ 18 : อาคารเลี้ยงรับรองราชทูต หรือ ดิวัน (Divan) ในภาษาอิหร่าน เขตพระราชฐานชั้นนอกพระนารายณ์ราชนิเวศน์ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์สรรณำนน้ำพุโดยรอบ

ที่มา : Available from : <http://www.flickr.com/photos/ianlloyd/125046838/sizes/z/in/photostream/>.

ภาพที่ 19 : ตึกพระเจ้าเหาตั้งอยู่ริมกำแพงพระราชวังด้านทิศใต้เขตพระราชฐานชั้นกลาง
ที่มา : บันทึกภาพโดยผู้เขียน พ.ศ. 2553.

อินโด-เปอร์เซียที่บิจาปูร์ (Bijapur) ซึ่งเป็นอาณาจักรอิสลามที่เจริญอยู่ในที่ราบสูงเดคคาน ในเขตพระราชวังของบิจาปูร์มีมัสยิดหลวงและอาคารโถงสำหรับเป็นหอประชุมหรือหอติวานเรียกว่า “กาไก้นมาฮัน” (Gagan Mahan) แปลว่า “พระราชวังแห่งสวรรค์” อาคารด้านหน้าเป็นห้องโถง เปิดช่องประตูแบบโค้งแหลมขนาดใหญ่ ผนังด้านหลังเจาะช่องซุ้มโค้งและช่องหน้าต่างโค้งแหลมเรียงกันที่ชั้นบน (ภาพที่ 17)

ในเขตพระราชฐานชั้นนอกด้านทิศเหนือของพระนารายณ์ราชนิเวศน์ ก็มีอาคาร 2 หลัง ที่มีรูปแบบและประโยชน์ใช้สอยเช่นเดียวกันกับมัสยิดหลวงและหอติวาน คือ อาคารเลี้ยงรับรองราชทูต และตึกพระเจ้าเหา อาคารเลี้ยงรับรองราชทูตมีแบบแผนเช่นเดียวกับตึกหรือหอประชุมที่สร้างไว้ในเขตพระราชวังแบบอินโด-เปอร์เซีย โดยใช้เป็นที่ประชุมจัดเลี้ยงและต้อนรับคณะทูต นิโกลาส แชรแวส กล่าวถึงอาคารหลังนี้ไว้ว่า “มีอุทยานแบ่งออกเป็นช่องจัดรัสสีช่องหรือแปลงอยู่ตรงหน้าพระตำหนักอันงดงามหลังหนึ่ง มีสายน้ำพุพุ่งโดยรอบอยู่ใกล้ๆ วัตถุหนึ่ง (น่าจะได้แก่ตึกพระเจ้าเหา-ผู้เขียน)”⁴³

อาคารเลี้ยงรับรองทูตของพระนารายณ์ราชนิเวศน์มีแผนผังเหมือนกับหอติวาน คือ เป็นอาคารโถงโถงหลังคาทรงสูง การจัดสวนและการวางผังสระน้ำและน้ำพุรอบเหมือนกับที่พบได้ทั่วไปในอาคารสถาปัตยกรรมแบบอินโด-เปอร์เซีย สังเกตช่องเจาะตอนบนที่เป็นเหมือนหน้าต่าง เป็นช่องเพื่อให้แสงเข้าและช่วยระบายอากาศร้อนหรือควันที่ลอยขึ้นซึ่งเป็นระบบของอาคารแบบอินโด-เปอร์เซีย เนื่องจากในอาคารมักมีการจุดเครื่องหอมประเภทกำยานและไม้หอม ควันที่อวนอยู่จะลอยขึ้นและระบายออกไม่ทำให้อากาศอึดอัดในช่วงที่มีการชุมนุม ธรรมเนียมการจุดเครื่องหอมแบบมุสลิมนี้ได้รับการกล่าวถึงอยู่ในบันทึกของชาวต่างชาติในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ด้วย องค์ประกอบสถาปัตยกรรมเหล่านี้จึงสอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ของอาคาร (ภาพที่ 18)

ส่วนตึกพระเจ้าเหามีผู้กล่าวว่า เป็นวัดหรือหอพระประจำพระราชฐาน⁴⁴ อาคารรับรองราชทูตและตึกพระเจ้าเหาเทียบเคียงได้กับมัสยิดหลวงและหอติวานในแผนผังของพระราชวังแบบอินโด-เปอร์เซีย โดยเป็นอาคารที่แยกออกจากกันแต่วางตำแหน่งไว้ในเขตเดียวกัน

อนึ่งคำว่า “ตึกพระเจ้าเหา” (ภาพที่ 19) มีผู้ถกเถียงถึงความหมายของชื่อนี้ไว้หลายกระแส บ้างว่ามาจากชื่อพระพุทธรูปที่ประดิษฐานไว้ในอาคาร คือ “พระเจ้าเหา” หรือ “พระเจ้าท้าว”⁴⁵ สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพทรงกล่าวว่า “ตึกพระเจ้าเหาที่เมืองลพบุรีที่ได้ชื่อว่า ‘เหา’ นั้น นึกไม่ออกอยู่นาน วันหนึ่งไปลพบุรีกับศาสตราจารย์เซดส์ถามถึงคำว่า ‘เหา’ แกบอกว่าเป็นภาษาเขมร แปลว่า ที่พระเจ้าแผ่นดินตรัสเรียกคณะซิลออฟเชมเบอร์ (Council of

ภาพที่ 20 : แผนที่อินเดียคริสต์ศตวรรษที่ 15-17 แสดงที่ตั้งรัฐสุลต่านแห่งเดคคานและรัฐข้างเคียง
ที่มา : Available from : http://en.wikipedia.org/wiki/Deccan_sultanates.

ภาพที่ 21 : มะสุลีปะตัม เมืองท่าในฝั่งอ่าวเบงกอลของกอลคอนดา
ที่มา : Available from : http://en.wikipedia.org/wiki/File:Masulipatam_mg_8557.jpg.

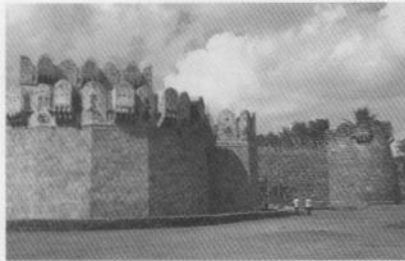
Chamber) มาประชุม ในตอนที่สมเด็จพระนารายณ์ฯ สวรรคต ก็มีการประชุมที่นั่น^{๔๔} ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา กล่าวว่าเมื่อสมเด็จพระนารายณ์ประสูติและพระโรคันหนักขึ้นจนไม่อาจเสด็จออกว่าราชการได้จึงทรงแต่งตั้งให้พระเพทราชาว่าราชการแทนพระองค์ “แลพระเพทราชาก็ไปว่าราชการแทนอยู่ตีกพระเจ้าเหา พร้อมด้วยท้าวพระยาเสนาบดีมุขมนตรีทั้งหลายเป็นอันมาก”^{๔๕} ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตคำว่า “เหา” อาจมาจากคำว่า “ฮุซอร์” ในภาษาเปอร์เซียหรือ “ฮุซาร์” (حضر) ในภาษาอูรดู (Urdu)^{๔๖} แปลว่า “เข้าเฝ้า” หรือ “ประชุม” (audience) ซึ่งคำนี้อาจจะเป็นที่มาของคำว่า “เหา” อันหมายถึงสถานที่สำหรับการฮุซาร์ หรือประชุมของขุนนางข้าราชการในเขตพระราชฐานชั้นนอกของพระราชวังในวัฒนธรรมอินโด-เปอร์เซีย เช่นเดียวกับที่ประชุมขุนนางในเขตพระราชฐานชั้นนอกของพระนารายณ์ราชในเวศน์ด้วย

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 อาณาจักรบาห์มานีในเขตที่ราบสูงเดคคานเสื่อมลงและแยกออกเป็นอาณาจักรย่อยๆ 5 อาณาจักร ปกครองโดยราชวงศ์ต่างๆ คือ นิซามชาฮียะแห่งอาหมัดนคร (Nizam Shahis of Ahmadnagar) อะดีลชาฮียะแห่งบิจาปูร์ (Adil Shahis of Bijapur) กุตบชาฮียะแห่งกอลคอนดา (Qutb Shahis of Golconda) อิหมัดชาฮียะแห่งบิราร์ (Imad Shahis of Berar) และราชวงศ์บาร์ิดแห่งบิราร์ (Barids of Bidar) รวมเรียกว่ารัฐสุลต่านแห่งเดคคาน (The Deccan Sultanate) (ภาพที่ 20) อาณาจักรทั้ง 5 ได้สืบทอดวัฒนธรรมอินโด-เปอร์เซียต่อมามากหลายร้อยปี กระทั่งถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิโมกุลช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ในรัชสมัยของจักรพรรดิออรังเซป (Aurangzeb ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2201-2250 หรือ ค.ศ. 1658-1707)

ตัวอย่างเมืองป้อมปราการในรัฐสุลต่านแห่งเดคคานมีแบบแผนที่สอดคล้องกับการวางผังเมืองลพบุรีหลายส่วน ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างเมืองป้อมปราการกอลคอนดา (Golconda) กอลคอนดาเป็นหนึ่งในรัฐสุลต่านแห่งเดคคานที่มีความสัมพันธ์กับสยามมาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (ครองราชย์ พ.ศ. 2153-2172 หรือ ค.ศ. 1610-1629) สืบมาจนถึงในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (ครองราชย์ พ.ศ. 2172-2198 หรือ ค.ศ. 1629-1655) โดยเฉพาะในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงประกอบการค้ากับกอลคอนดาและทรงมีเรือค้าขายอยู่แถบชายฝั่งโคโรแมนเดลทางตะวันออกของอินเดียซึ่งอยู่ในเขตของอาณาจักรกอลคอนดา โดยเฉพาะการค้าขายระหว่างเมืองมะสุลีปะตัม (Masulipatam) (ภาพที่ 21) กับเมืองมะริดและตะนาวศรีของอยุธยา^{๔๗}

ภาพที่ 22 : แผนผังป้อมปราการและพระราชวังกอลกอนดา คริสต์ศตวรรษที่ 16-17
ที่มา : Available from : George Michell and Mark Zebrowski, *The New Cambridge History of India Vol. I : 7 Architecture and Art of the Deccan Sultanates*, p.48.

ภาพที่ 23 : ป้อมรอบเขตพระราชวังกอลกอนดา (ซ้าย) ภายในกำแพงเชิงเทิน (ขวา)
ที่มา : Available from : <http://www.worldisround.com/articles/257467/photo20.html>.

ภาพที่ 24 : แนวกำแพงป้อมเมืองกอลกอนดา นครไฮเดอราบัด ปัจจุบันอยู่ในแคว้นอันตรประเทศ (ภาพล่าง)
ที่มา : Available from : <http://indiafsp2011.blogspot.com/2011/01/old-and-new-in-hyderabad.html>.

ภาพที่ 25 : ป้อมมุมกำแพงเมืองลพบุรี มีขนาดสูงใหญ่มากที่สุด ในสมัยอยุธยา
ที่มา : สุเมธ ชูสาย ณ อยุธยา, "น้ำ" ในลักษณะไทย เล่ม 2 (ภูมิหลัง), หน้า 289.

ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ความสัมพันธ์ระหว่างกอลกอนดากับสยามยิ่งแน่นแฟ้นมาก ภายใต้การสนับสนุนของอากูฮัมหมัดชาวเมืองแอสตาระบาด (Aqa Muhammad Astarabadi) หรือออกพระศรีเนาวรัตน์⁵⁰ อัครมหาเสนาบดีชาวอิหร่านของสมเด็จพระนารายณ์ซึ่งเข้ามาดูแลการค้า ราชสำนักและชุมชนมุสลิมในกรุงศรีอยุธยาระหว่าง พ.ศ. 2206-2221 (ค.ศ. 1663-1678) อากูฮัมหมัดส่งเสริมด้านการค้าและการทูตระหว่างสองอาณาจักร มีการส่งคณะทูตสยามไปยังกอลกอนดาเมื่อ พ.ศ. 2208 (ค.ศ. 1665) ความสัมพันธ์อันดียังทำให้มุสลิมจากกอลกอนดาเข้ามาค้าขายและตั้งถิ่นฐานในกรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก⁵¹ แบบแผนทางวัฒนธรรมจากอาณาจักรกอลกอนดาจึงเข้ามาสู่สยามผ่านความสัมพันธ์ดังกล่าว

พระราชวังและปราการกอลกอนดา (Golconda Palace) ตั้งอยู่ที่เมืองไฮเดอราบัด (Hyderabad) นครหลวงของกอลกอนดา เริ่มสร้างมาตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 โดย กุตาบชาฮิอิบรอฮิมที่ 1 (Qutb Shahis Ibrahim I) (แผนผังที่ 22) ปราการสร้างบนไหล่เขาสูงชัน แสดงอิทธิพลของการวางผังป้อมปราการและผังเมืองแบบอิหร่านที่ชัดเจน ตั้งแต่การวางแบบแผนประตูเมือง ถนน และย่านการค้า อาคารสำหรับงานพิธีและมีหอรับรองแขกหรือหอประชุมหลวงเช่นเดียวกับเมืองในแบบแผนของเปอร์เซีย⁵²

กำแพงเมืองก่อเป็นวงล้อมรอบสูงใหญ่และค่อนข้างตั้งตรง โดยเฉลี่ยสูงถึง 18 เมตร มีเสมาเป็นคัลปพร้อมเจาะช่องสำหรับวางปืนไฟตลอดแนวโดยตอนบนทำทางเดินรอบบนเชิงเทิน (ภาพที่ 23-24) หากเปรียบเทียบแนวกำแพงที่กอลกอนดามีรูปแบบคล้ายกับแนวกำแพงเมืองลพบุรีชั้นนอกที่ยังหลงเหลืออยู่บางส่วนในปัจจุบัน เช่นป้อมมุมกำแพงเมือง (ภาพที่ 25)

ภาพที่ 30 : อาคารโรงทหารองครักษ์ขนานสองข้างทางเข้าหลักของพระราชวังไกลกังวล

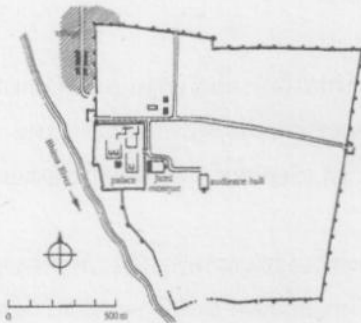
ที่มา : Available from : <http://www.flickr.com/photos/dchatenay/2640940430/sizes/l/in/photostream/>.

คริสต์ศตวรรษที่ 17 (ประมาณ ค.ศ. 1700)⁵⁴ แบบแผนของพระราชวังมีความน่าสนใจตรงที่สร้างถนนสองเส้นขนาน คลองขุดเป็นเส้นตรงสำหรับใช้สัญจรไปมา ริมคลองขุดสองฟากฝั่งก่อนเข้าเขตพระราชฐานมีอาคารสร้างเป็นตึกขนาน 2 ข้างทางเข้าหลัก ใช้เป็นที่พักของทหารองครักษ์ (Guard) และข้าราชบริพารที่ใกล้ชิด (Servants) ส่วนคลังเก็บของแยกออกไป (ภาพที่ 28)

การวางตำแหน่งอาคารตึกแถวที่พักของกองทหารรักษาพระองค์ซึ่งทอดตัวยาวขนานกับทางสัญจรหลักตรงสู่พระราชวัง เป็นแบบแผนที่พบในเมืองแบบอินโด-เปอร์เซียที่อินเดีย คือ พระราชวังไกลกังวล (ภาพที่ 29) โดยสร้างเป็นตึกแผ่นผนังสี่เหลี่ยม ก่อด้วยหินมีช่องเข้าออกแบบประตูโค้งแหลม อาคารยาวขนานไปกับทางเดินสู่ประตูพระราชฐาน (ภาพที่ 30)

จากหลักฐานต่างชาติระบุว่า สมเด็จพระนารายณ์ทรงว่าจ้างทหารชาวต่างชาติจำนวนหลายร้อยคนมาเป็นกองทหารรักษาพระองค์ บันทึกของฝรั่งเศสระบุว่า ทหารเหล่านี้ประจำการอยู่ในเขตพระราชวังและทำหน้าที่อารักขาพระมหากษัตริย์ โดยได้รับเงินเดือนและมีสถานภาพดีกว่าทหารพื้นเมือง⁵⁵ ตำแหน่งของอาคารสิบสองท้องพระคลังจึงน่าจะเป็นที่พักของกองทหารรักษาพระองค์มากกว่าจะใช้เป็นโรงเก็บของ ด้วยสมเด็จพระนารายณ์ทรงให้ความสำคัญกับกองทหารสำหรับปกป้องพระองค์จากศัตรูทางการเมือง โดยเฉพาะขุนนางและเจ้านายบางกลุ่ม แนวอาคารสิบสองท้องพระคลังจึงน่าจะเป็นพื้นที่สำหรับการรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันเขตพระราชวัง อาคารตั้งขนานเส้นทางเดินที่แคบยาวปิดทอสู่พระทวารซึ่งเปิดตรงไปยังพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญมหาปราสาท พระที่นั่งประธานซึ่งใช้เป็นท้องพระโรงใหญ่สำหรับเสด็จออกให้ทูตานุทูตและขุนนางเข้าเฝ้า ความสำคัญของแกนพระราชวังดังกล่าวสอดคล้องกับวิธีการจัดวางอาคารทหารรักษาพระองค์ในผังพระราชวังแบบอินโด-เปอร์เซีย

กล่าวได้ว่าผังเมืองลพบุรีในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มีการจัดวางรูปแบบที่ปรับเปลี่ยนไปจากเมืองในวัฒนธรรมเดิม เช่น การวางตำแหน่งพระราชวังหันด้านหลังเข้าประชิดลำน้ำและหันหน้าสู่ทิศตะวันออกซึ่งเป็นส่วนด้านหน้าเมืองที่ขยายออกไปโดยตัวเมือง มิได้ให้ความสำคัญกับการหันเข้าหาแม่น้ำเหมือนเมืองในยุคก่อน มีการสร้างกำแพงเมืองชั้นที่ 2 โดยขยายกำแพงชั้นนอกต่อไปจากแนวกำแพงชั้นใน เพื่อโอบล้อมเมืองส่วนนอกทางตะวันออกซึ่งต่อขยายเพิ่มในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ การขยายแนวกำแพงเมืองเดิมโดยต่อขยายกำแพงไปด้านหนึ่งจนกำแพงโอบเมืองชั้นนอกจนแบ่งเมืองออกเป็นสองชั้นมีแบบแผนคล้ายกับการขยายกำแพงเมืองอิสฟาฮาน ในรัชสมัยของชาห์อับบาสมหาราช และยังมีแบบแผนคล้ายกับการวางผังเมืองป้อมปราการในรัฐสุลต่านแห่งเดคคานอย่างเดลาหะบัด พิรุชาบัด บิดาร์ และไกลกังวล เมืองป้อมปราการในวัฒนธรรมอินโด-เปอร์เซียที่กล่าวมานี้ วางตำแหน่งพระราชวังไว้ประชิดกำแพงด้าน

ภาพที่ 31 : เปรียบเทียบแผนผังของเมือง
ลพบุรี (บันชัย) กับผังเมืองแบบ
อินโด-เปอร์เซีย คือ อสพาทาน (บันกลาง)
เดลาหะบัด (บันขวา) ฟิรซาบัด (ล่างซ้าย)
และกอลกอนดา (ล่างขวา)

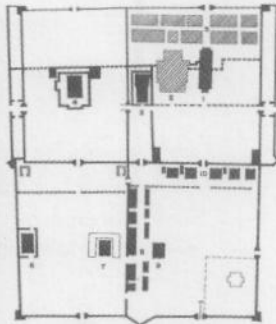
หนึ่งซึ่งเป็นแนวกำแพงหลักที่แข็งแรง แล้วสร้างกำแพงล้อมเขตเมืองชั้นนอกที่ขยายออกไปจากกำแพงเมืองชั้นในอีกทีหนึ่ง (ภาพที่ 31)

ในส่วนอาคารสิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในเมือง แม้ว่าเดิมอาคารสำคัญโดยเฉพาะพระราชวังที่ประทับและตำหนักต่างๆ แต่โบราณของไทยจะมีการสร้างสวนหรืออุทยานเป็นส่วนประกอบอยู่แล้ว แต่แนวคิดในการวางผังอุทยานที่สัมพันธ์หรือเป็นองค์ประกอบด้านภูมิสถาปัตยกรรมของเมืองหรือส่วนประกอบของอาคาร โดยนำเอาสระน้ำ ระบบน้ำ และการจัดวางสวนประกอบในส่วนที่สัมพันธ์กับผังเมืองและอาคารสถาปัตยกรรมได้รับการเน้นอย่างชัดเจนในผังเมืองลพบุรีสมัยสมเด็จพระนารายณ์ การจัดอาคารต่างๆ ภายในเมืองและเขตพระราชฐานให้สัมพันธ์กับ สวน อาคารสาธารณะ ตลอดจนองค์ประกอบต่างๆ ของเมืองสอดคล้องกับการวางผังเมืองและอาคารแบบอินโด-เปอร์เซีย จากความสัมพันธ์อันยาวนานระหว่างสังคมไทยในสมัยอยุธยากับมุสลิมอินเดียและอิหร่านทั้งในระดับชนชั้นสูงจนถึงสามัญชน น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมแบบอินโด-เปอร์เซียเข้ามาสู่สยาม ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างประชาคมอินโด-เปอร์เซียกับสมเด็จพระนารายณ์ น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แบบแผนบางอย่างจากโลกมุสลิมเข้ามามีส่วนในการสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรมที่เมืองลพบุรีในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์

นอกจากแผนผังของเมืองในวัฒนธรรมอินโด-เปอร์เซียจะมีรูปแบบที่สอดคล้องกับการวางผังเมืองลพบุรีในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์แล้ว อาคารหลายแห่งที่สร้างอยู่ภายในพระราชวังเมืองลพบุรียังมีลักษณะที่สอดคล้องกับสถาปัตยกรรมอินโด-เปอร์เซียทั้งในด้านการวางผัง องค์ประกอบ รวมทั้งเทคนิคการก่อสร้างซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมทั้งสองวัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม และภูมิสถาปัตยกรรม

พระที่นั่งและอาคารสิ่งก่อสร้างหลายแห่งในพระนารายณ์ราชนิเวศน์มีแบบแผนที่สอดคล้องกับพระราชวังและตำหนักที่ประทับของกษัตริย์มุสลิมแห่งเปอร์เซียและอินเดีย ทั้งในส่วนของแผนผังและองค์ประกอบ นิโกลาส์ แชรแวงส บรรยายถึงอาคารต่างๆ ในเขตพระราชฐานไว้ดังนี้

ภาพที่ 32 : ภาพถ่ายมุมมองสูงของพระนารายณ์ราชนิเวศน์ (ภาพถ่าย) และแผนผังของพระราชวัง แสดงตำแหน่งอาคารในปัจจุบัน อาคารที่เป็นช่องสี่เหลี่ยมสร้างในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ที่มา : Available from : <http://www.fringier.org/?p=229>; ครึ่งใจ บุรณสมบัติ และคนอื่นๆ, "รายงานการวิจัยการศึกษาสถาปัตยกรรม ตะวันตก" หน้า 126.

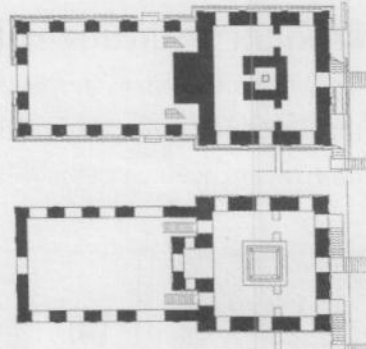
“...แผนผังพระราชฐานมีส่วนยาวมากกว่าส่วนกว้าง ด้านที่หันเข้าสู่ตัวเมืองนั้นแบ่งออกเป็นสามชั้น แต่ละชั้นมีความงดงามแตกต่างกันออกไป ทางด้านขวาทางเข้ามีศาลาลูกขุนในสำหรับชำระคดีที่ผิดต้องคดีพระมหากษัตริย์ กับ ทิมดาบสองหลังขนาดไล่เลี่ยกัน เป็นที่คุมขังผู้ต้องหาอยู่จนกว่าจะได้สอบสวนเสร็จและพิจารณาพิพากษาแล้ว ทางด้านซ้ายมือเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ซึ่งจ่ายน้ำไปทั่วพระราชฐาน... ห่างออกไปสักสามสิบก้าวมีอุทยานแบ่งออกเป็นช่องสี่เหลี่ยมจัตุรัสสี่ช่องหรือแปลงอยู่ตรงหน้าพระตำหนักอันงดงามหลังหนึ่ง มีสายน้ำพุพุ่งโดยรอบอยู่ใกล้ๆ วัตถุหนึ่งซึ่งแม้จะไม่งดงามมากนักก็ยังน่าดูอยู่ไม่น้อย มีสวนรุกขชาติเล็กๆ เป็นสัดส่วน พระราชฐานชั้นนอกนี้เป็นทางเข้าสู่ชั้นที่สองซึ่งมีความงดงามกว่าชั้นนอกอย่างเปรียบเทียบกันไม่ได้เลย ประตูทางเข้านั้นตั้งอยู่ระหว่างศาลาสองหลังเป็นโรงที่อาศัยของช้าง ชั้นสองสี่เหลี่ยม พระราชฐานนี้เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กำแพงสีขาว สลักภาพทำนองแขกมัวร์ฝีมือประณีต และแบ่งออกเป็นคูหาเล็กๆ ซึ่งในวันงานพระราชพิธีเป็นที่ตั้งเครื่องกระเบื้องจีนเป็นอันมาก มีห้องโถงเล็กๆ สองห้องเพดานต่ำมาก เป็นทางเข้าสู่อาคารหลังใหญ่อันมีศาลาสองหลังตั้งอยู่ทางขวามือเป็นที่อยู่อย่างภูมิฐานของช้างชั้นหนึ่งหลายเชือก ทางซ้ายมือมีพระตำหนักงดงามหลังหนึ่ง บนหลังคามีรูปฉัตรเหมือนที่ประทับในพระนครหลวง”⁵⁶

พระราชวังตั้งอยู่ในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก (ภาพที่ 32) หันหน้าสู่ทิศตะวันออก แกนหลักอยู่กึ่งกลางผังมีพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญมหาปราสาทเป็นอาคารประธานตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก พระที่นั่งอยู่ในตำแหน่งตรงกับแนวพระทวารชั้นกลางซึ่งเปิดสู่ถนนและถนนเส้นตรงขนานด้วยอาคารตึกทหารรักษาการ (สิบสองท้องพระคลัง) ซึ่งอยู่ในแนวเดียวกับป้อมรูปหัวลูกธนูที่อยู่กึ่งกลางระหว่างกำแพงวังชั้นนอก สังเกตได้ว่าผู้ออกแบบได้เล็งที่จะสร้างประตูทางเข้าตรงแนวแกนหลักแต่สร้างป้อมรูปหัวลูกธนูหรือปึกกา (▲) ไว้โดยมีช่องปืนใหญ่ 6 ช่อง⁵⁷ เหตุผลสำคัญคงเพื่อป้องกันกรมนุกรุกจากด้านหน้าซึ่งหันออกสู่เมืองลพบุรีโดยตรง ในกรณีนี้ข้าศึกผ่านเข้าสู่ประตูทางเข้าซึ่งตั้งอยู่สองข้างของป้อมรูปหัวลูกธนูได้ ทหารในอาคารตึกรักษาการก็สามารถกระจายกำลังออกป้องกันปึกซ้ายและขวา รวมทั้งจุดช่องล้อมวงได้อย่างรวดเร็วและคุ้มกันที่ชั้นนอกและชั้นในได้ทั้งหมด เพราะช่องทางเข้าค่อนข้างเล็กแคบ แม้ข้าศึกจะมีจำนวนมากแต่ต้องเดินเรียงเข้าไปทีละคนทำให้ง่ายต่อการป้องกันการบุกรุก วิธีการปิดช่องทางเข้าแบบนี้คล้ายกับการวางผังป้อมในรัฐสุลต่านแห่งเดคคาน เช่น ป้อมปราการที่กอลกอนดา และบิดาร์

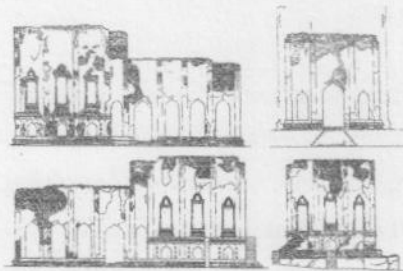
ภาพที่ 33 : พระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญมหาปราสาท

ที่มา : Available from : <http://www.flickr.com/photos/vchilenv/2345082253/sizes/l/in/photostream/>.

ภาพที่ 34 : แผนผังพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญมหาปราสาทชั้นล่าง (ภาพบน) และชั้นที่สอง (ภาพล่าง)

ที่มา : ศรีใจ บุรณสมภพ และคนอื่นๆ, "รายงานการวิจัยการศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตก" หน้า 138-139.

ภาพที่ 35 : รูปด้านพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญมหาปราสาท

ที่มา : ศรีใจ บุรณสมภพ และคนอื่นๆ, "รายงานการวิจัยการศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตก" หน้า 140-144.

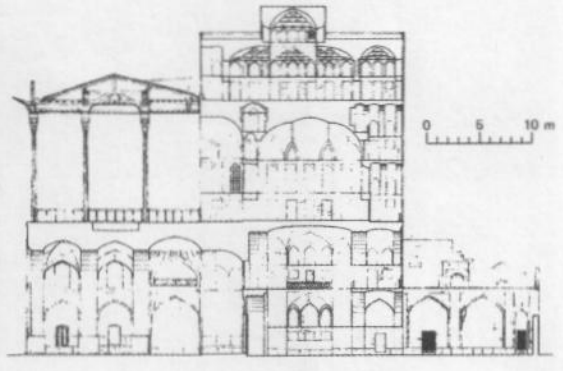
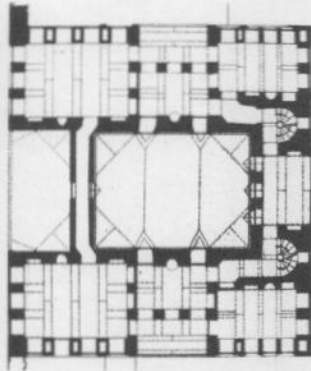
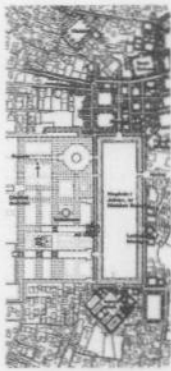
ภาพที่ 36 : พระราชวังอาลีกาปู เมืองอิสฟาฮาน (ภาพซ้าย)

พระราชวังด้านหน้า สระน้ำเป็นสิ่งก่อสร้างใหม่ (ภาพขวา)

ที่มา : Available from : <http://www.flickr.com/photos/vcoco/5335443091/sizes/l/in/photostream/>.

แกนที่สอง คือ เส้นทางตรงจากประตูทางเข้าสู่พระที่นั่งจันทรพิศาล (หมายเลข 1) ปัจจุบันใช้เป็นทางหลักของนักท่องเที่ยว เส้นทางนี้จะมีความสำคัญในสมัยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรับปรุงสร้างเสริมพระนารายณ์ราชนิเวศน์เพื่อทรงใช้เป็นที่พักประทับ แกนที่สาม คือ แนวพระที่นั่งสุทธาสวรรย์ (หมายเลข 4) ซึ่งอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นใน โดยแกนจะตรงกับประตูเขตพระราชฐานชั้นกลางและประตูพระราชวังประตูที่ 2 ด้านทิศตะวันออก แกนกลางขนานด้วยอาคาร 2 หลัง ตั้งอยู่สองด้าน ได้แก่ อาคารเลี้ยงรับรองราชทูต และตึกพระเจ้าเหา ในเขตพระราชฐานชั้นนอก อาคารในพระนารายณ์ราชนิเวศน์หลายหลังมีรูปแบบสอดคล้องกับอาคารในสถาปัตยกรรมอินโด-เปอร์เซียดังนี้

พระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญมหาปราสาท เป็นพระที่นั่งประธานแผนผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าตามแนวตะวันออก-ตะวันตก (ภาพที่ 33) พระที่นั่งแบ่งเป็น 2 ส่วน อาคารส่วนแรก ด้านตะวันออก ผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในเป็นห้องโถง ผังด้านข้างและด้านหน้าเจาะช่องประตูโค้งแหลมสูง ด้านหน้า 3 ช่อง หน้าข้าง 4 ช่อง อาคารส่วนที่สอง ผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ผังหนากว่าอาคารส่วนที่สอง เป็นตึก 2 ชั้นประกอบบันไดทางขึ้นจากด้านตะวันออก 2 ด้าน และบันไดกลางด้านหลังทิศตะวันตกซึ่งเชื่อมกับทางเสด็จพระราชดำเนินจากพระราชฐานชั้นใน บันไดค่อนข้างแคบมากเดินขึ้นลงได้เพียงคนเดียวแสดงถึงแบบแผนของการวางผังที่เน้นความปลอดภัยเป็นพิเศษ (ภาพที่ 34)

ภาพที่ 37 : แผนผังจัตุรัสพระเจ้าชาห์แสดงที่ตั้งพระราชวังอาลีกาปู,
ภาพที่ 38 : ผังพื้น (Plan) พระราชวังอาลีกาปู

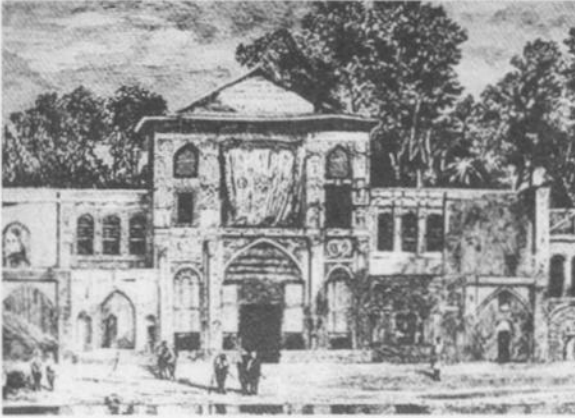
ที่มา : Available from : <http://www.flickr.com/photos/peteshep/4277429455/sizes/l/in/photostream/> ; <http://diaryofanarchitecturalassistant.files.wordpress.com/2011/06/untitled-1-copy.jpg>

ภาพที่ 39: รูปตัดด้านข้างพระราชวังอาลีกาปู เมืองอิสฟาฮาน
ที่มา : Robert Hillenbrand, "Safavid Architecture", in The Cambridge History of Iran Vol.6, Edited by Peter Jackson (Cambridge : Cambridge University Press, 1986), p. 783.

เกี่ยวกับบันไดทางขึ้นลงนี้ นิโกลาส แชรแวลส์ กล่าวว่า "...พระเจ้าแผ่นดินเสด็จขึ้นสู่พระบัลลังก์ทางด้านหลังโดยไม่มีใครได้เห็นพระองค์ก่อน โดยทางบันไดจากห้องลับซึ่งพระบัลลังก์ตั้งแนบอยู่ ณ ที่นั้น กล่าวกันว่าเป็นที่ประทับของพระราชธิดาโดยที่ไม่มีผู้ใดได้รับอนุญาตให้ผ่านเข้าไปได้ แม้ท่านราชทูตฝรั่งเศสเองก็ไม่ได้ได้รับอนุญาตให้ผ่านเข้าไปได้ ข้าพเจ้าจึงจำต้องดัดให้รายละเอียด ณ ที่นี้ ไกลออกไปจากที่นั้นนิดหน่อยเมื่อลงบันไดไปสัก 15 หรือ 20 ชั้นก็ถึงพระราชฐานชั้นที่สามอันเป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน..."⁵⁸

ผังและรูปแบบของพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ฯ มีลักษณะที่สอดคล้องกับพระราชวังอาลีกาปู (Ali Qapu) ที่เมืองอิสฟาฮานซึ่งสร้างขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าชาห์อับบาสมหาราช (ภาพที่ 36) พระราชวังอาลีกาปูตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของจัตุรัสพระเจ้าชาห์ในเขตพระราชวัง เป็นอาคารทรงตึกผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าสูง 4 ชั้น แบ่งเป็นชั้นย่อยรวม 7 ชั้น อาคารมี 2 ตอน ตอนหน้าทรงโถงโล่งหลังคาสูง ส่วนที่สองทางด้านหลังผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสแบ่งเป็นชั้นย่อย สร้างบันไดขนาดเล็กขึ้นสู่แต่ละชั้น (ภาพที่ 37) เมื่อพิจารณาจากผังพื้น (ภาพที่ 38) สังเกตได้ว่าส่วนโถงอาคารและปีกด้านหลังของอาลีกาปูมีผังคล้ายกับพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ฯ โดยพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ฯ ตัดอาคารส่วนปีกสองข้างออกคงไว้เพียงส่วนโถงและห้องประทับด้านหลัง หรือเป็นการลดรายละเอียดและขนาดลงให้เหมาะสมกับเทคนิคการก่อสร้างและรูปแบบการใช้สอยของอาคารในสถาปัตยกรรมไทย

ผังของอาลีกาปูมีความซับซ้อน เนื่องจากสร้างเสริมต่อเติมหลายครั้งและหลายสมัย อย่างไรก็ตามหากพิจารณาส่วนพระราชวังที่สร้างในรัชสมัยพระเจ้าชาห์อับบาสที่ 1 พบว่านอกจากแผนผังแล้วแบบแผนการก่อสร้างบางประการก็มีความคล้ายคลึงกับพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ฯ (ภาพที่ 40) ได้แก่ การเจาะช่องหน้าต่างและประตูโค้งแหลมแคบยาวตามความสูงของผนังโดยเปิดพื้นที่ห้องด้านหน้าเป็นโถง ด้านหลังส่วนที่สองเป็นห้องสี่เหลี่ยมแบ่งซอยเป็นชั้นๆ ทำบันไดทางขึ้นสู่อาคาร บันไดมีขนาดเล็กมากขึ้นลงได้เพียงคนเดียวหรือต้องเบี่ยงหลบเวลาสวนกัน (ภาพที่ 41) การวางตำแหน่งบันไดที่ซับซ้อนและเฉพาะองค์เชื่อมโยงส่วนต่างๆ ของพระราชฐาน เป็นความชำนาญของสถาปนิกชาวเปอร์เซียโดยเฉพาะในฮาเร็ม (Harem) หรือเขตพระราชฐานฝ่ายใน และเน้นเรื่องความปลอดภัยของพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ

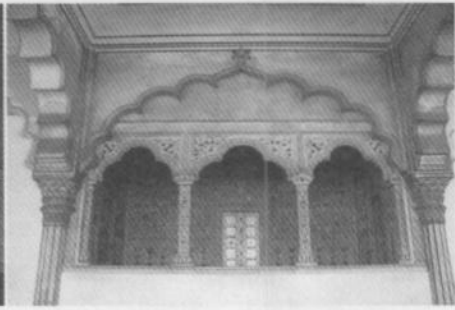

ภาพที่ 40 : ภาพวาดรูปทรง
สันนิษฐานพระราชวังอาลิกาปู
ในรัชสมัยพระเจ้าชาห์อับบาสที่ 1
(ภาพซ้าย)

ที่มา : Available from : <http://niceimagegallery.blogspot.com/2010/02/iran-esfahanis-fahan-ali-qapu-alighapoo.html>

ภาพที่ 41 : บันไดทางขึ้นสู่
อาคารชั้นสอง พื้นประดับ
กระเบื้องเคลือบสี (ภาพขวา)

ที่มา : บันทึกภาพโดยผู้เขียน
พ.ศ. 2552.

ภาพที่ 42 : ห้องท้องพระโรงพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญ
มหาปราสาท (ภาพซ้าย) และสิงห์บัญชาเจ้านเป็นช่อง
โค้งแหลม (ภาพขวา)

ที่มา : Available from : <http://www.flickr.com/photos/vchieriv/2345931306/sizes/L/in/photostream/>

ภาพที่ 43 : พระแท่นของจักรพรรดิโมกุล ห้องพระโรงพระราชวังหลวงป้อมแดง
นครเดลี (ภาพซ้าย)

ที่มา : Available from : http://phototravelings.blogspot.com/2008_08_27_archive.html.

ภาพที่ 44 : พระบัญชาสำหรับเสด็จออกให้ราษฎรเข้าเฝ้า พระราชวังของชาห์
เจฮัน ในป้อมแดง นครอัครา

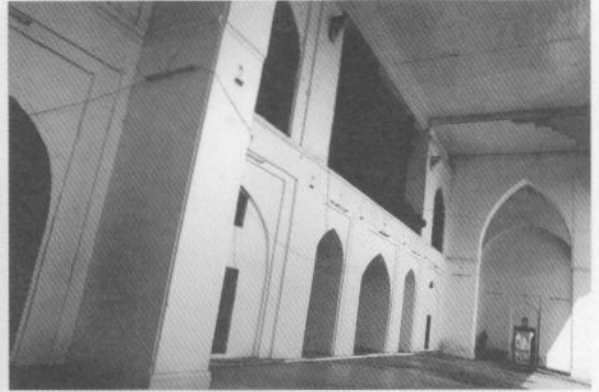
ที่มา : Available from : http://www.indianetzone.com/50/court_shah_jahan.htm.

แม้ว่าจะมีแบบแผนบางอย่างที่สอดคล้องกัน ทว่าหลังคาของพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ฯ น่าจะเป็นเครื่องยอดหรือเรือนยอดเนื่องจากเป็นพระมหาปราสาท มุงด้วยกระเบื้องเคลือบสีเหลืองส่วนหลังคาด้านหน้า (ส่วนโถง) หลังคาทรงลดชั้นแบบเดียวกับพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานซึ่งต่างกับอาลีกาปูในสมัยพระเจ้าชาห์อับบาสซึ่งหลังคาเป็นทรงจั่ว รูปแบบของพระที่นั่งแสดงถึงการผสมผสานแบบแผนของศิลปสถาปัตยกรรมไทยกับต่างชาติ รวมทั้งการเลือกวัสดุที่เหมาะสมกับวิธีการก่อสร้างและความคุ้นเคยของช่างพื้นเมืองจนกลายเป็นแบบแผนที่เรียกว่า "สกุลช่างสมเด็จพระนารายณ์"

พระที่นั่งดุสิตสวรรค์ฯ ส่วนในแบ่งเป็น 2 ชั้น ฐานชั้นล่างก่ออิฐคล้ายปรางค์ ชั้นบนเป็นห้องฝังสรีระเลี่ยมผนังด้านตะวันออกเจาะช่องโค้งแหลมสำหรับเสด็จออกพระบัญชาหรือสิงห์บัญชา ตามแบบแผนท้องพระโรงไทย (ภาพที่ 42) อย่างไรก็ตาม การเสด็จออกพระบัญชาให้ข้าราชการเข้าเฝ้าก็พบในแบบแผนของกษัตริย์โมกุล และรัฐมุสลิมในอินเดีย โดยท้องพระโรงในสมัยราชวงศ์โมกุลหรือดิวานัม (Diwan-i-am) จะมีช่องหรือระเบียงยกพื้นสูงเป็นชั้นลอยระกอบพระบัญชาซึ่งตั้งพระแท่นที่ประทับสำหรับพระจักรพรรดิเสด็จออกให้ขุนนางและข้าราชการเข้าเฝ้า เช่น ดิวานัมที่พระราชวังหลวงป้อมแดง นครเดลี (ภาพที่ 43) และดิวานัมในพระราชวังของจักรพรรดิชาห์เจฮันที่อัครา (ภาพที่ 44)

ภาพที่ 45 : ด้านหน้าพระตำหนักอะซาร์มาฮัล เมืองบิจาปูร์
ที่มา : Available from : <http://historyofkarnataka-samsa-meer344.blogspot.com/>

ภาพที่ 46 : ห้องพระโรงและดิวานัมที่พระตำหนักอะซาร์มาฮัล เมืองบิจาปูร์
ที่มา : Available from : http://www.flickr.com/photos/flickr_10yearitch/5198921966/sizes/l/in/photostream/

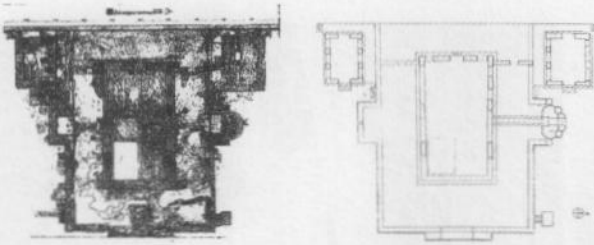
ภาพที่ 47 : พระที่นั่งสุทธาสวรรค์ในปัจจุบัน

ที่มา : Available from : <http://www.underthaisky.com/panoramas1.html>

ดิวานัมแบบเดียวกันยังพบได้ในสถาปัตยกรรมอินโด-เปอร์เซียที่พระตำหนัก อะซาร์มาฮัล (Asar Mahal) แห่งบิจาปูร์ สร้างโดยพระบรมราชโองการของมูฮัมหมัด อาดิลชาฮิ (Muhammad Adil Shahi) เมื่อ พ.ศ. 2188 (ค.ศ. 1646) เพื่อใช้เป็นห้องพระโรงและพิพากษาอรรถคดี (ภาพที่ 45) อาคารแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ด้านหน้าเปิดเป็น โถงโล่งใช้เป็นห้องพระโรง ส่วนที่สองคือที่ประทับเปิดช่องพระบัญชาให้กะตริย์เสด็จออกโดยทำทางขึ้นจากด้านหลัง (ภาพที่ 46) ภายในตกแต่งด้วยช่องประตูหน้าต่างแบบโค้งแหลมที่แคบยาวสูงคล้ายกับที่ผนังพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ฯ มี ชูมเจาะช่องโค้งประดับตามส่วนต่างๆ สำหรับใช้วางเครื่องถ้วยประดับเช่นเดียวกับที่พบในอาคารอิทธิพลสถาปัตยกรรม อินโด-เปอร์เซียในอิหร่าน และอินเดีย

การเสด็จออกให้เข้าเฝ้าโดยผ่านพระบัญชาแบบนี้เป็นธรรมเนียมที่เจ้านายฝ่ายในโดยเฉพาะสตรีในราชสำนัก มุสลิมของอาหรับ เปอร์เซีย และอินเดียใช้สำหรับเสด็จออก โดยอาจมีม่านหรือพระเกศที่คลุมเป็นช่องให้มองออกไปภายนอก ได้ แต่คนภายนอกไม่สามารถเห็นผู้อยู่ภายในเพื่อความมโหฬารหรือป้องกันความปลอดภัย ตลอดจนสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ทรงหวาดระแวงภัยจากการแย่งชิงอำนาจทั้งจากขุนนางและเจ้านาย แบบแผนพระจริยวัตรจึงเน้นถึงความปลอดภัยส่วนพระองค์ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการวางผังและการสร้างพระราชวังที่เมืองลพบุรี

พระที่นั่งสุทธาสวรรค์ เป็นที่ประทับส่วนพระองค์ของสมเด็จพระนารายณ์ ตั้งอยู่ในเขตพระราชอุทยาน (ภาพที่ 47) ในบันทึกของนิโกลาส แชรแวสกล่าวว่า "พระตำหนักหลังนี้มีกำแพงปึกกาล้อมรอบ ที่มุมทั้งสี่มีสระน้ำใหญ่สี่สระบรรจุ น้ำบริสุทธิ์เป็นที่สงวนของพระเจ้าแผ่นดิน ภายใต้กระโจมซึ่งคลุมกันสระที่อยู่ทางขวามือมีลักษณะคล้ายถ้ำเล็กๆ มี พรรณไม้เล็กๆ ขึ้นเขียวชอุ่มอยู่เสมอ และพรรณไม้ดอกมีกลิ่นหอมกลบอบอวลอยู่ตลอดเวลา มีธารน้ำใสจ่ายน้ำให้ แก่สี่สระนี้"⁵⁹

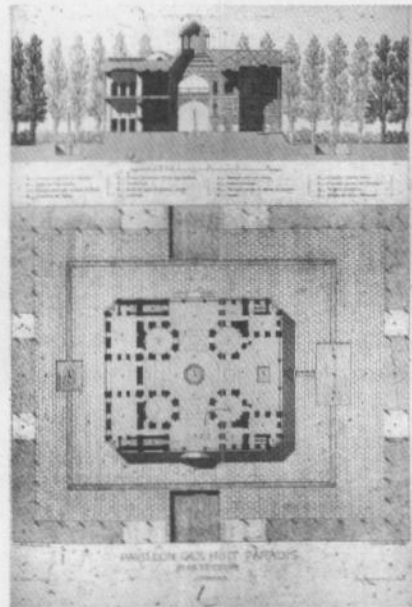

ภาพที่ 48 : แผนผังพระที่นั่งสุทธาสวรรค์จากการสำรวจโดยกรมศิลปากร (ภาพถ่ายบน) และแผนผังพระที่นั่งสุทธาสวรรค์จากรายงานการวิจัยการศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตกฯ (ภาพขวา)

ที่มา : Available from : พิทยะ ศรีวัฒนธรรม, "การขุดแต่งพระที่นั่งสุทธาสวรรย์ ต.ท่าหิน อ.เมือง จ.ลพบุรี", <http://bidyacharn.blogspot.com/2011/03/blog-post.html>; ดริ่งใจ บุรณสมบัติ และคนอื่นๆ, "รายงานการวิจัยการศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตกฯ" หน้า 137.

ภาพที่ 49 : รูปด้านและแผนผังพระตำหนักอัชท์เบชท์ จากหนังสือ Costa Monuments mademes de la Perse Paris ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2410 (ค.ศ. 1867)

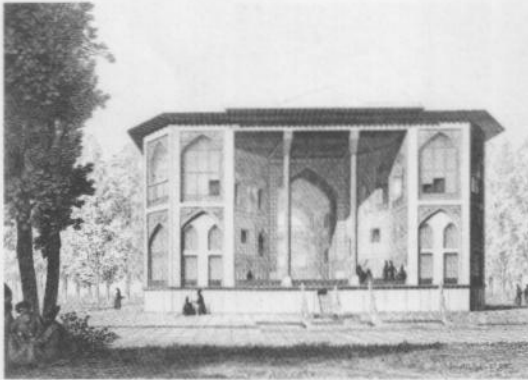
ที่มา : Available from : <http://krc.orient.ox.ac.uk/krc/index.php/image-archive?func=detail&id=8022>.

พระที่นั่งสุทธาสวรรย์ มีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าบนชุดรากฐาน 2 ชุด ชุดฐานชั้นนอกประกอบด้วยแผนผังของ กำแพงแก้ว กำแพงปีกห้องพระโรง ระเบียง ฐานน้ำพุ ปีกพระที่นั่งซ้าย-ขวา มุขบันได และเกย ฐานแต่ละด้านจะปรากฏ ท่อน้ำดินเผาสำหรับระบายน้ำออกจากกระเบียงพระที่นั่งเป็นระยะๆ⁶⁰ ส่วนชุดฐานชั้นในเป็นส่วนรองรับโครงสร้างผนังและ เครื่องบนหลังคา ซึ่งน่าจะเป็นห้องพระโรงที่ประทับของสมเด็จพระนารายณ์ขณะแปรพระราชฐาน ณ เมืองลพบุรี⁶¹ (ภาพ ที่ 48) พบร่องรอยของอ่างน้ำรอบพระที่นั่ง ซึ่งมีท่อดินเผาและท่อสำริดสำหรับส่งน้ำและระบายน้ำ อ่างน้ำฉาบปูนกันน้ำที่ รอบบ่อและท่อพักน้ำ บ่อพักและสระน้ำสร้างเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม และพบร่องรอยการกรุด้วยแผ่นหินอ่อน ฐานน้ำพุ หรืออ่างน้ำสงวนทางทิศเหนือของเชิงพระที่นั่งสุทธาสวรรย์มีเขามอหรือภูเขาจำลองก่ออิฐถือปูนหลักขนาบคั่นซ้ายขวา สร้างลดหลั่นเป็นชั้น ฐานของเขามอทำเป็นช่องโค้งมุมแหลมเจาะทะลุจากเหนือไปได้กว้างประมาณ 1 เมตร น่าจะทำหน้าที่ ให้น้ำไหลเวียนตามสระน้ำโดยรอบพระที่นั่ง พระที่นั่งสุทธาสวรรย์จึงเป็นพระที่นั่งท่ามกลางสระน้ำและสวนที่ตกแต่ง อย่างร่มรื่นด้วยพันธุ์ไม้หอม

การจัดระบบน้ำที่นำเอาน้ำมาเป็นส่วนหนึ่งของสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะการวางตำแหน่งธารน้ำประดิษฐ์เป็น วิทยาการที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในโลกอิสลาม หากพิจารณาการวางผังระบบน้ำที่พระที่นั่งสุทธาสวรรย์พบว่า เป็นแบบแผนที่สอดคล้องกับภูมิสถาปัตยกรรมแบบอินโด-เปอร์เซีย โดยเปรียบเทียบการจวางแผนผังและระบบน้ำ ในพระราชวังที่อิหร่านและอินเดีย ตัวอย่างพระราชวังที่มีการเล่นกับระบบน้ำที่เทียบเคียงได้กับพระที่นั่งสุทธาสวรรย์ คือ พระตำหนักอัชท์เบชท์ (Hasht Behesht) ในอิหร่าน และพระตำหนักในราชอุทยานชาลิมาร์ (Shalimar Garden) แคว้นแคชเมียร์ อินเดีย

อัชท์เบชท์ แปลว่า "สวรรค์ 8 ชั้น" (Eight Paradises Palace)⁶² ตั้งอยู่ที่นครอิสฟาฮาน สร้างระหว่าง พ.ศ. 2212-2213 (ค.ศ. 1669-1670) ในรัชสมัยของพระเจ้าชาห์สุลัยมาน (Shah Suleiman) ตั้งอยู่ในเขตพระราช อุทยานหลวงบูลบูล (Bagh-i-Bulbul) หรือพระราชอุทยานแห่งนกในดิงเกล โดยได้แบบอย่างมาจาก พระตำหนักใน สวนที่เมืองเฮรัต (Herat) และตะบรีซ (ภาพที่ 49)

ภาพที่ 50 : พระตำหนักฮัซซเบซท์ แสดงธารน้ำที่ไหลผ่านในตำหนัก ก่อนจะไหลตามรางตกลงมาสู่บ่อน้ำพุ จากหนังสือ Monuments Modernes de la Perse เขียนโดย P. Coste พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2410 (ค.ศ. 1868)

ที่มา : Stephen P. Blake , Half the World : The Social Architecture of Safavid Isfahan, 1590-1722, p. 72.

ภาพที่ 51 : บ่อน้ำพุ 8 เหลี่ยมกลางสระกรุด้วยหินอ่อน มีท่อสำหรับส่งน้ำพุตรงกลาง (ภาพซ้าย) บ่อน้ำพุตั้งอยู่กลางแผนผังที่พระตำหนักฮัซซเบซท์ (ภาพขวา)

ที่มา : Available from : <http://www.flickr.com/photos/mokmf23/3673529888/>; <http://www.flickr.com/photos/mokmf23/3673529888/>.

พระตำหนักประกอบด้วยห้อง 8 ห้อง วางผังแบบสมมาตร สร้างสระน้ำขนาดต่างๆ ล้อมรอบ 4 ด้าน ประกอบน้ำพุ มีธารน้ำประดิษฐ์โดยวางผังเป็นแนวเส้นตรงลาดเอียงเพื่อให้น้ำไหลอยู่ตลอดเวลาเป็นธารน้ำแบบเปิดรอบพระที่นั่ง (ภาพที่ 50) นอกจากนี้ยังวางระบบท่อดินเผาและท่อโลหะฝังใต้พื้นเชื่อมต่อภายในพระที่นั่งแล้วเปิดสู่สระน้ำฝังสี่เหลี่ยมรวมทั้งบ่อน้ำพุฝังแปดเหลี่ยมที่ตั้งอยู่กึ่งกลางผังของพระตำหนัก (ภาพที่ 51) การวางระบบน้ำโดยนำน้ำเข้าสู่ตัวอาคารเป็นความแยบยลของสถาปนิกเปอร์เซียในการนำน้ำมาช่วยระบายความร้อนในฤดูร้อน เนื่องจากอากาศของอิสฟาฮานและในหลายพื้นที่ของอิหร่านจะร้อนและแห้งในฤดูร้อน การสร้างธารน้ำประดิษฐ์และน้ำพุช่วยให้อากาศในพระตำหนักสดชื่นเย็นสบาย ลดความร้อนในอากาศและสร้างความรื่นรมย์ให้กับพระราชฐานที่ล้อมรอบด้วยสวนและพันธุ์ไม้ต่างๆ อันเป็นวิธีการดึงเอาภูมิทัศน์ภายนอกเข้ามาเชื่อมโยงกับพระตำหนักภายใน⁴¹

การวางระบบน้ำในพระราชอุทยานและพระตำหนักฮัซซเบซท์มีความซับซ้อนกว่าการวางระบบน้ำที่พระที่นั่งสุทธาสวรรย์ แต่วิธีการส่งน้ำโดยมีบ่อจ่ายน้ำผ่านท่อตามระดับความสูงแล้วส่งน้ำไหลผ่านไปเป็นลำธารต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการไหลเวียนของน้ำทั้งในสระเปิดและส่งตามท่อดินเผาและท่อโลหะสอดคล้องกับการค้นพบทางโบราณคดีที่พระที่นั่งสุทธาสวรรย์ โดยเฉพาะการวางระบบท่อดินเผาและท่อโลหะ การจ่ายน้ำ และการปล่อยระบบน้ำไหลเวียนผ่านตัวอาคารรอบพระที่นั่งเป็นระบบที่เหมือนกับที่ใช้ในสวนเปอร์เซีย อย่างไรก็ตามอากาศที่อิหร่านกับสยามแตกต่างกันตรงที่อิหร่านอากาศค่อนข้างแห้ง การวางธารน้ำเข้าสู่อาคารเป็นการช่วยลดอุณหภูมิและสร้างความชุ่มชื้นให้กับภายในอาคาร ส่วนการวางระบบน้ำที่พระที่นั่งสุทธาสวรรย์เน้นให้น้ำไหลเวียนรอบนอกอาคารซึ่งเหมาะกับอากาศที่ร้อนชื้นซึ่งเป็นรูปแบบที่พบในอาคารแบบอินโด-เปอร์เซียที่อินเดีย

จากการขุดแต่งภายในพระที่นั่งสุทธาสวรรย์⁴² พบร่องรอยบึงอาคารซึ่งชักออกไปทางด้านเหนือและใต้ของมมุทิศตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันตกเฉียงใต้ของฐานพระที่นั่งสุทธาสวรรย์ เป็นอาคารฝังสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านแปดยาว 9 เมตร ด้านสกัดกว้าง 7 เมตร ผนังของแต่ละด้านกว้างประมาณ 1 เมตร เรียกว่า “พระปรัศว์” ภายหลังการขุดแต่งปรากฏหลักฐานของถังหรือบ่อน้ำกรุหินอ่อนอยู่ภายใน ทั้งปีกด้านทิศเหนือและปีกด้านทิศใต้คล้ายสระหรืออ่างน้ำฝังสี่เหลี่ยมผืน

ภาพที่ 52: พระราชวังอิทช์เบคท์ และภูมิสถาปัตยกรรมแบบสวนอินโด-เปอร์เซีย
ที่มา : Available from : <http://www.panoramio.com/photo/15195496>.

ภาพที่ 53 : อ่างพักน้ำในอาคารที่สวนฟิน (Fin garden)
เมืองคาซาน ประเทศอิหร่าน (ภาพซ้าย)
ที่มา : Available from : <http://ontheroad.adventure-antarctica.de/2009/06/10/kashan/>.

ภาพที่ 54 : ภาพเขียนศิลปะเปอร์เซียคริสต์ศตวรรษที่ 15
แสดงสะพานในราชสำนักฝ่ายใน (ภาพขวา)
ที่มา : Available from : <http://www.edgardegasgallery.org/painting-Bihzad>.

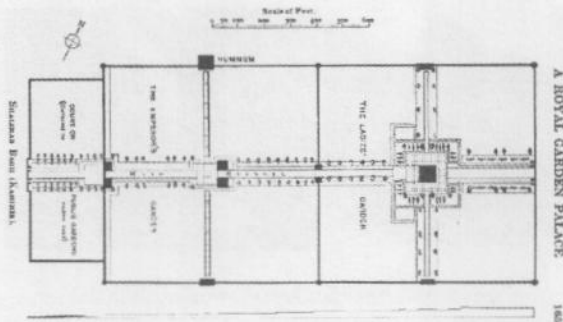

ภาพที่ 55 : ฮัมมัม (Hammam) หรือโรงอาบน้ำสาธารณะที่อาลีโกลี
อาภา (Aligholi Agha Bathhouse) เมืองคาซาน อิหร่าน คริสต์
ศตวรรษที่ 16-17
ที่มา : Available from : <http://irancarnetdebordjuillet2008.blogs.nouvelobs.com/voyage>.

ภาพที่ 56 : โรงอาบน้ำสาธารณะเมืองเคอร์มาน อิหร่าน คริสต์
ศตวรรษที่ 16-17
ที่มา : Available from : <http://www.persia.org/imagemap/kerman.html>.

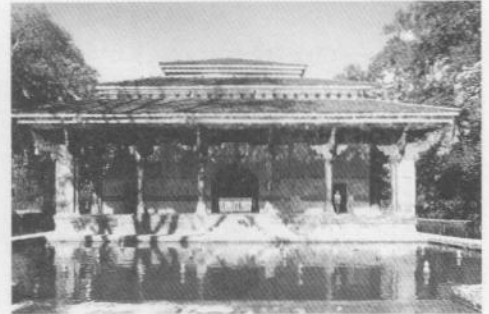
ฝ้าตั้งอยู่ที่มุมพระที่นั่งด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ลักษณะการวางตำแหน่งอ่างน้ำกรูด้วยหินอ่อนหรือกระเบื้องเคลือบ
พบได้ทั่วไปในระบบจัดการน้ำของสถาปัตยกรรมอินโด-เปอร์เซีย

การสร้างอ่างน้ำกรูด้วยหินอ่อนฝังสีเหลี่ยมผืนผ้าไว้ที่ด้านข้างของอาคารเพื่อให้มีน้ำไหลเวียน และเพื่อลดความ
ดันของท่อน้ำเนื่องจากน้ำที่ส่งผ่านมาจากที่สูงจะเกิดแรงดันจนอาจทำให้ท่อแตกได้ การสร้างอ่างหรือบ่อพักเป็นระยะจะ
ช่วยในการผ่อนแรงดันและยังใช้ประโยชน์จากอ่างน้ำสำหรับเติมเครื่องหอม เช่น น้ำกุหลาบหรือน้ำดอกไม้เทศลงไป
ลักษณะของสระพักน้ำ อ่างอาบน้ำเป็นวัฒนธรรมที่พบได้ในราชสำนักฝ่ายในของเปอร์เซีย โมกุล และสุลต่านแห่งเดคคาน
(ภาพที่ 53-56)

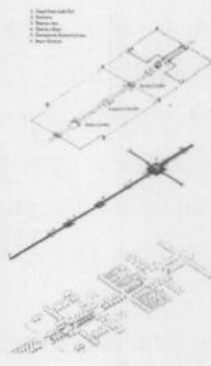
ภาพที่ 57 : แผนผังราชอุทยานชาลิมาร์ได้รับอิทธิพลจากการจัดภูมิสถาปัตยกรรมของสวนเปอร์เซีย

ที่มา : Available from : <http://www.searchkashmir.org/2009/04/history-of-shalimar-baghs.html>.

ภาพที่ 58 : พระตำหนักหินอ่อนสีดำล้อมรอบด้วยสระน้ำภายในพระราชอุทยานฝ้ายโน

ที่มา : Heba Nayel Barakat, *Between Eden & Earth : Garden of the Islamic World*, p. 152.

ภาพที่ 59 : ทักษิณภาพของพระตำหนักหินอ่อนสีดำในสวนชาลิมาร์ (ภาพซ้าย)

ที่มา : Heba Nayel Barakat, *Between Eden & Earth : Garden of the Islamic World*, p. 152.

ภาพที่ 60 : แผนภูมิการจัดวางสวนชาลิมาร์ แบบแผนสวนแบบอินโด-เปอร์เซีย (ภาพขวา)

ที่มา : Available from : <http://web.mit.edu/4.611/www/L14.html>.

รูปแบบการใช้น้ำในภูมิสถาปัตยกรรมที่พระที่นั่งสุทธาสวรรย์มีแบบแผนใกล้เคียงกับการออกแบบสวนน้ำที่อุทยานชาลิมาร์ซึ่งสร้างในรัชสมัยของพระเจ้าชาห์งีร์ (Jahangir) พระจักรพรรดิองค์ที่ 4 ของจักรวรรดิโมกุล ซึ่งครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2112-2170 (ค.ศ. 1569-1627) สวนชาลิมาร์สร้างตามพระราชเสาวนีย์ของพระนางนุร์จาฮัน (Nur Jahan) มเหสีของพระเจ้าชาห์งีร์ซึ่งเป็นสตรีเชื้อสายเปอร์เซีย บิดาของพระนาง คือ มิร์ซา กิญาสเบ็ก (Mirza Ghiyas Beg) เป็นอัครมหาเสนาบดีของพระเจ้าอักบาร์มหาราช (Akbar the Great) พระราชบิดาของชาห์งีร์พระนางมีบทบาทสำคัญมากในราชสำนักและอยู่เบื้องหลังการบริหารราชการของพระราชสวามี ทรงสร้างสวนเพื่อถวายแด่พระราชสวามีและต่อมาใช้เป็นสถานที่ตั้งสุสานหลวงของพระราชสวามีด้วย⁶⁵ (ภาพที่ 57)

สวนชาลิมาร์วางผังตามแบบสวนเปอร์เซีย คือ เน้นความสมมาตรและการแบ่งสัดส่วนพื้นที่เป็นช่องสี่เหลี่ยมโดยอาศัยเส้นตรง เส้นตัดและรูปร่างเรขาคณิตกำหนดทิศทางของสวน ภายในพระราชอุทยานแบ่งเป็นสัดส่วนเช่นเดียวกับพระราชวังคือ สวนส่วนหน้าเป็นส่วนชั้นนอก สวนชั้นกลางเรียกว่าราชอุทยานพระจักรพรรดิ (Emperor's Garden) สวนส่วนในสุดคืออุทยานฝ้ายโน (Ladies' Garden)⁶⁶ ในสวนของฝ้ายโนมีพระตำหนักซึ่งสร้างโดยพระเจ้าชาห์เจฮัน พระราชโอรสของชาห์งีร์ เรียกว่า พระตำหนักหินอ่อนสีดำ (The Black Marble Pavilion) มีแผนผังคล้ายกับพระที่นั่งสุทธาสวรรย์ คือ สร้างสระน้ำตื้นๆ สี่เหลี่ยมล้อมรอบ ทำให้พระที่นั่งเหมือนตั้งอยู่กลางน้ำ (ภาพที่ 58-60) แผนผังของสระน้ำเป็นสี่เหลี่ยมโอบล้อมพระตำหนักไว้คล้ายกับพระที่นั่งสุทธาสวรรย์

ภาพที่ 61 : สระน้ำและน้ำพุรอบพระตำหนัก

ที่มา : Available from : <http://www.searchkashmir.org/2009/04/history-of-shalimar-bagh.html>.

ภาพที่ 62 : น้ำตกจำลองสร้างลดหลั่นเป็นชั้นสำหรับเติมน้ำให้กับสระรอบพระตำหนักสวนชาลิมาร์ (ภาพขาว)

ที่มา : http://en.wikipedia.org/wiki/File:Shalimar_gardens.jpg.

ภาพที่ 63 : ภูเขาจำลองสำหรับเติมน้ำในสระรอบพระที่นั่งสุทธาสวรรย์ (ภาพขาว)

ที่มา : Available from : <http://ialiv.blogspot.com/2011/02/blog-post.html>.

ด้านข้างพระตำหนักมีน้ำตกจำลองสร้างเป็นชั้นๆ โดยน้ำจะตกไหลเวียนเข้าสู่สระน้ำรอบพระตำหนัก ในสระยังมีน้ำพุซึ่งจะพ่นละอองน้ำสร้างความเย็นสบายและชุ่มชื้นให้กับสวน (ภาพที่ 61) การทำน้ำตกจำลองที่สวนชาลิมาร์เป็นแบบแผนคล้ายกับการสร้างภูเขาจำลองขนาดเล็กหรือเขามอที่พระที่นั่งสุทธาสวรรย์ เขามอหรือภูเขาจำลองก่ออิฐถือปูนแบบผังคล้ายรูปครึ่งวงกลมจำนวน 6 ชั้นเรียงล้อมกันเป็นวง ลดชั้นจากฐานขึ้นไปสู่ยอด ฐานแต่ละด้านของยอดเขามอคว้านร่องทรงกระบอก สันนิษฐานว่าอาจใช้สำหรับประดับพรรณไม้เป็นระยะๆ ฐานของเขามอทำเป็นช่องโค้งมุมแหลมเจาะทะลุจากเหนือไปใต้กว้างประมาณ 1 เมตร^{๖๖} เขามอนี้มีร่องรอยแสดงว่าเป็นแหล่งจ่ายน้ำซึ่งไหลลดหลั่นลงมาจากด้านหนึ่งของพระที่นั่งสุทธาสวรรย์เข้าสู่สระน้ำต้นที่อยู่รอบพระที่นั่ง (ภาพที่ 62-63) ก่อนจะไหลออกไปตามท่อดินเผาที่ฝังไว้

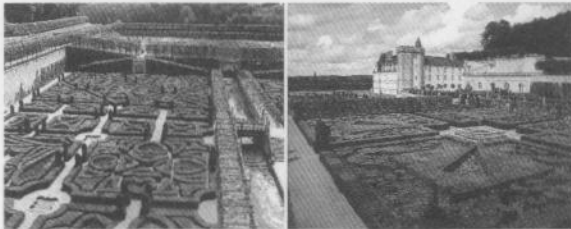
ภูมิสถาปัตยกรรมแบบเปอร์เซียแพร่หลายและได้รับความนิยมอย่างสูงในอิหร่าน เอเซียกลาง และอินเดีย เมื่อวิจิตรสวนแบบอิหร่านเข้าสู่อินเดีย มุสลิมอินเดียได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เหมาะสมกับภูมิอากาศของอินเดียโดยเฉพาะการวางระบบน้ำ ในอินเดียจะนิยมวางน้ำพุและธารน้ำไว้ในนอกอาคารไม่ได้นำเอาบ่อน้ำและน้ำพุเข้าไปไว้ในอาคารเหมือนของเปอร์เซีย รูปแบบภูมิสถาปัตยกรรมที่สวนชาลิมาร์และสวนอีกหลายแห่งในอินเดียซึ่งมีภูมิอากาศใกล้เคียงกับสยามมากกว่าอิหร่าน จึงเหมาะสมที่สถาปนิกผู้ออกแบบสร้างพระนารายณ์ราชนิเวศน์จะนำไปปรับใช้ โดยลดขนาดความใหญ่โตโอฬารลงแต่ยังคงประโยชน์ใช้สอยเดิม เพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมหรือแบบแผนสถาปัตยกรรมไทย

บันทึกของเซอร์แอส อธิบายถึงสวนในพระราชอุทยานของพระนารายณ์ราชนิเวศน์ไว้ว่า "...ครั้นแล้วก็ถึงอุทยานใหญ่ตรงหน้าพระตำหนักปลูกต้นส้มใหญ่ มะนาว และพรรณไม้ในประเทศอย่างอื่นมีใบหนาทึบ แม้นยามแดดร้อนตะวันเที่ยงก็ร่มรื่นอยู่เสมอ ตามสองข้างทางเดินมีกำแพงอิฐเตี้ยๆมีโคมทองเหลืองติดตั้งไว้เป็นระยะ และตามไฟขึ้นในระยะที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จประทับอยู่ ระหว่างหลักโคมสองหลักมีสิ่งก่อสร้างคล้ายเตาหรือแท่นสำหรับเผาไม้หอมส่งกลิ่นไปไกลๆ จึงไม่แปลกใจว่าเหตุใดพระเจ้ากรุงสยามจึงได้โปรดพระที่นั่งสำราญของพระองค์นี้..."^{๖๗} จากการบรรยายของเซอร์แอสแสดงว่าสวนในพระราชอุทยานมีแบบแผนคล้ายกับราชอุทยานของกษัตริย์เปอร์เซียหรือกษัตริย์มุสลิมแห่งชมพูทวีป โดยต้นส้มและต้นมะนาวเป็นต้นไม้ที่นิยมปลูกมากในสวนแบบเปอร์เซียเพราะดอกมีกลิ่นหอม สวนเปอร์เซียและสวนโมกุลหลายแห่งนิยมปลูกต้นส้มเป็นแนวยาวเพื่อให้ร่มเงาและเพื่อให้ดอกส่งกลิ่นหอมไปทั่วบริเวณ นอกจากนี้ยังจัดแต่งด้วยไม้พุ่มไม้ดอกปลูกเป็นแนวรอบนอกโดยมีแกนสำคัญ คือ สระน้ำ อ่างน้ำพุ และธารน้ำประดิษฐ์เป็นทั้งแหล่งน้ำที่ช่วยสร้างความชุ่มชื้นและหล่อเลี้ยงพรรณไม้ต่างๆ ในสวน

ภาพที่ 64 : แผนผังพระราชวังของสมเด็จพระนารายณ์แสดงการจัดสวน เขียนโดยชาวฝรั่งเศส

ที่มา : ครึ่งใจ ปุณณสมภ และคนอื่นๆ, "รายงานการวิจัยการศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตก" หน้า 165.

ภาพที่ 66 : สวนฝรั่งเศสที่ chateau de Villandry ประเทศฝรั่งเศส ยังคงรักษาแบบแผนสวนเรเนซองส์ของต์-บาโรค

ที่มา : Available from : <http://www.photos-france.net/Le-chateau-de-Villandry.html>.

ภาพที่ 65 : ภาพเขียนสวนฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ 17 แสดงการตัดแต่งไม้พุ่มเป็นลวดลายคล้ายลายพรม

ที่มา : Available from : <http://bibliodyssey.blogspot.com/2010/10/pleasure-garden.html>.

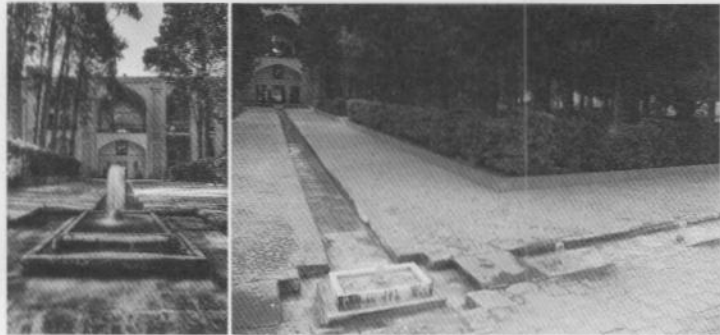
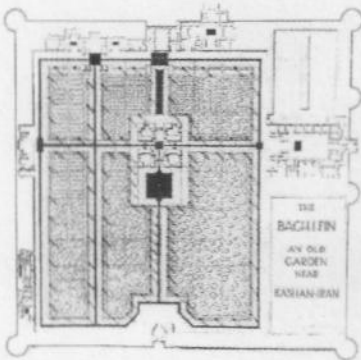

ภาพที่ 67 : จิตรกรรมในหนังสือสมัยราชวงศ์โมกุล ภาพจักรพรรดิบาบูร์ (Babur) ปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์โมกุลทรงวางแผนสร้างสวนแบบอินโด-เปอร์เซีย (ภาพซ้าย)

ภาพที่ 68 : จิตรกรรมในหนังสือสมัยราชวงศ์โมกุล แสดงถึงการจัดสวนแบบอินโด-เปอร์เซีย ในภาพมีต้นส้มปลูกไว้ที่มุมทั้งสี่ทิศ นอกจากนี้ยังแสดงถึงวิธีการวางระบบน้ำสำหรับใช้ในสวน (ภาพขวา)

ที่มา : Available from : <http://web.mit.edu/4.611/www/L14.html>.

พระราชอุทยานที่พระนารายณ์ราชินิเวศน์จัดวางภูมิสถาปัตยกรรมโดยแบ่งพื้นที่สวนเป็นช่องสี่เหลี่ยมภายในปลูกไม้ใหญ่และไม้พุ่มประดับ (ภาพที่ 64) โดยนักวิชาการบางส่วนกล่าวว่าสวนในพระนารายณ์ราชินิเวศน์เป็นแบบแผนของสวนฝรั่งเศสที่รับอิทธิพลมาจากสวนเปอร์เซียอีกทีหนึ่ง⁶⁸ แม้สวนเปอร์เซียกับสวนฝรั่งเศสจะเน้นแผนผังด้วยรูปทรงเรขาคณิตและการวางสวนแบบสมมาตรเหมือนกันแต่สวนแบบฝรั่งเศสในสมัยเรเนซองส์และบาโรค (French Renaissance-Baroque Garden) ซึ่งเป็นสวนที่นิยมในยุโรปช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 จะประดับต้นไม้ให้เป็นพุ่มทรงเรขาคณิตและนิยมจัดวางพรรณไม้สลับตามเส้นสายสีส้มโดยกำหนดแผนลวดลายไว้ เมื่อมองจากที่สูงเช่นจากปราสาทหรือพระราชวังจะเห็นสวนคล้ายลายผ้า พรม หรือลวดลายประดับผนังในลักษณะที่สมมาตร⁶⁹ (ภาพที่ 65-66) ขณะที่สวนแบบอินโด-เปอร์เซียกลับใช้แนวขอบหินหรือวางแท่งหรือบล็อกหินเป็นกรอบกำหนดให้มีขอบเขตรูปทรงสี่เหลี่ยม แปดเหลี่ยม หรือรูปทรงเรขาคณิตอื่นๆ แล้วปลูกต้นไม้ไว้ภายใน โดยต้นไม้ที่ปลูกอยู่ภายในวงกรอบจะไม่มี การตัดแต่งหรือบังคับรูปทรง แต่จะปลูกเรียงเป็นแนวแล้วปล่อยให้ต้นไม้เติบโตโดยธรรมชาติไม่ตัดแต่งหรือบังคับรูปทรงอย่างสวนฝรั่งเศส (ภาพที่ 67-68) ดังนั้นเมื่อพิจารณาแผนผังสวนของพระนารายณ์ราชินิเวศน์ ชนิดของพันธุ์ไม้

ภาพที่ 69 : แผนผังสวนฟิน (Fin Garden) สวนเก่าแก่ของอิหร่าน ตั้งอยู่ในเมืองคาซาน (Kashan) ของอิหร่านมีอายุตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 และรุ่งเรืองในสมัยราชวงศ์ซาฟอวี

ที่มา : Vida Noruz Borazjani and Momammad Reza Javadi , "Shah (or Fin) Garden, Kashan", in Garden of Iran, p. 77.

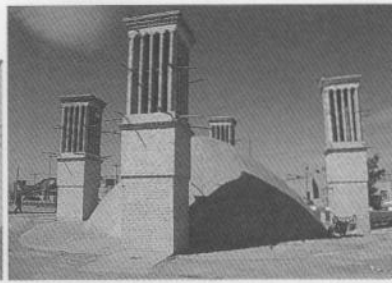
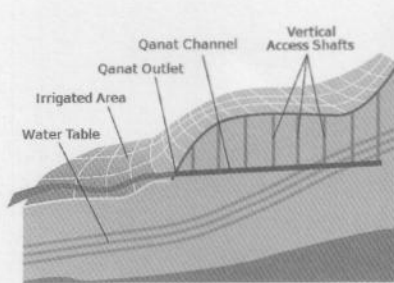
ภาพที่ 70 : บรรยากาศสวนฟิน เมืองคาซาน พระตำหนักซึ่งตั้งอยู่ในแกนกลางมีน้ำพุอยู่ด้านหน้า (ภาพซ้าย) ธารน้ำประดิษฐ์ อ่างน้ำพุ การจัดแบ่งพื้นที่และการปลูกไม้ยืนต้นและไม้พุ่ม (ภาพขวา)

ที่มา : Available from : <http://www.gardenvisit.com/blog/2010/02/04/bagh-e-fin-garden-in-iran-restoration-and-conservation-plan/>.

ต่างๆ การไม้บังคับรูปทรงของต้นไม้ กระทั่งการจัดวางน้ำพุและแนวทางเดินแสดงถึงการผสมผสานระหว่างสวนอินโด-เปอร์เซียกับสวนไทยมากกว่าสวนแบบเรเนซองส์-บาโรคของฝรั่งเศส

ตัวอย่างสวนที่ได้รับความนิยมว่ามีความงดงามและเป็นแบบฉบับของสวนเปอร์เซียแห่งหนึ่ง ได้แก่ สวนฟิน (Fin garden) ตั้งอยู่ที่เมืองคาซาน (Kashan) ซึ่งห่างจาก تهران เมืองหลวงปัจจุบันไปทางใต้ราว 260 กิโลเมตร เรียกอีกชื่อว่าสวนพระราช (Shah Garden) ตั้งอยู่ในหมู่บ้านฟิน บริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ในเขตที่ราบสูงล้อมรอบด้วยทิวเขา ทั้งยังอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำพุธรรมชาติ แม้จะล้อมรอบด้วยทะเลทรายแต่หมู่บ้านก็มีแหล่งน้ำจากน้ำพุและน้ำใต้ดินตามธรรมชาติจึงเป็นเสมือนโอเอซิสที่อุดมสมบูรณ์ โดยพบหลักฐานการใช้จากแหล่งโบราณมาตั้งแต่ พ.ศ. 1413 (ค.ศ. 870) ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำทำให้คาซานเติบโตและกลายเป็นที่พักกองคาราวานบนเส้นทางระหว่างภาคเหนือกับตอนกลางของอิหร่าน สวนฟินคงเริ่มต้นสร้างมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 10 ต่อมาในสมัยราชวงศ์ซาฟอวีสวนได้รับการสร้างเสริมขึ้นใหม่ให้ใหญ่โตโดยเฉพาะในรัชสมัยของชาห์อิสมายิลที่ 1 (Shah Ismail I) ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ อย่างไรก็ตามก็อาคารต่างๆ ในสวนได้พังทลายลงจากเหตุแผ่นดินไหวเมื่อ ค.ศ. 1575 และได้รับการฟื้นฟูบูรณะอีกครั้งในรัชสมัยของพระเจ้าชาห์อับบัส (ภาพที่ 69)

นอกจากรูปแบบซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์สวนเปอร์เซียในยุคสมัยซาฟอวีแล้ว สวนฟินยังเป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่างของการจัดการน้ำในวัฒนธรรมอินโด-เปอร์เซีย น้ำสะอาดที่ไหลเวียนภายในสวนมีแหล่งกำเนิดจากตาน้ำธรรมชาติเก่าแก่ชื่อ "สุลัยมานีห์" (Suleimanieh) โดยมีการวางระบบท่อส่งน้ำใต้ดินมายังบ่อพักที่ด้านหลังสวนซึ่งทำเป็นสระน้ำฝัง 8 เหลี่ยม ก่อนจะมีท่อและธารน้ำแยกออกไปยังสวนส่วนต่างๆ โดยทำเป็นท่อเปิดสลับกับท่อใต้ดินเป็นระยะผ่านไปยังอ่างน้ำพุซึ่งวางอยู่ในแนวแกนกลางและขอบรอบสวน (ภาพที่ 70) สวนพระราชล้อมด้วยกำแพงก่ออิฐขนาดใหญ่ จึงเป็นเหมือนเมืองสวนหรือพระราชอุทยานที่สดชื่นอุดมสมบูรณ์ด้วยพรรณไม้ สายน้ำ โดยมีตำหนักใหญ่น้อยวางตัวสัมพันธ์กับภูมิสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 71 : ภาพตัดขวางจำลอง แสดงแบบแผนระบบส่งน้ำของ เปอร์เซีย (ภาพซ้าย)

ภาพที่ 72 : อาคารเก็บน้ำใต้ดินเมือง คาซัน มีหอคอยที่มุมทั้ง 4 ด้าน เพื่อช่วยลดอุณหภูมิของน้ำในถังเก็บ
ที่มา : Available from : <http://noveladventurers.blogspot.com/2011/03/water-waterunderground.html>.

ภาพที่ 73 : อ่างเก็บน้ำหรือบาลี (Baoli) นอกเมืองกอลกอนดา สำหรับเป็นแหล่งพักน้ำเพื่อส่งเข้าเมือง (ภาพซ้าย)

ที่มา : Available from : http://www.loc.u-tokyo.ac.jp/~islamarc/WebPage1/htm_eng/golconda-eng.htm.

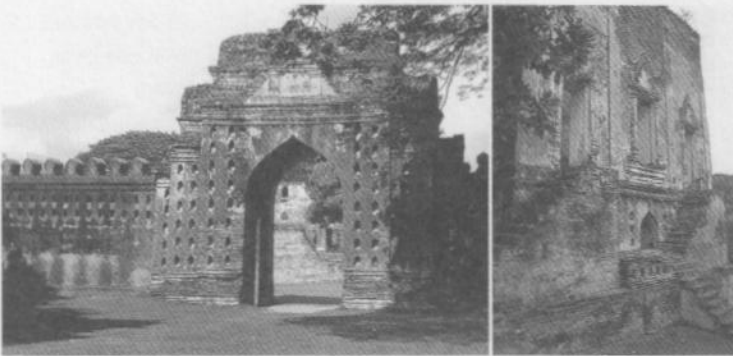

ภาพที่ 74 : อ่างเก็บน้ำหนึ่งในหลายแห่งภายในเขตกำแพงเมือง กอลกอนดา (ภาพขวา)

ที่มา : Available from : <http://www.flickr.com/photos/sidz/60887450/>.

ระบบน้ำในสวนพินมีความคล้ายคลึงกับระบบน้ำที่พบในเมืองลพบุรีและพระนารายณ์ราชนิเวศน์ จากการขุดค้นทางโบราณคดีของหน่วยศิลปากร ณ บ้านท่ากระยาง หมู่ที่ 3 ตำบลทะเลชุบศร เมื่อ พ.ศ. 2541 พบอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่กว้าง 38 เมตร ยาว 40 เมตร ลึก 1.50 เมตร ซึ่งจากข้อสันนิษฐานเบื้องต้นเชื่อว่าคืออ่างเก็บน้ำที่แปรสภาพจากน้ำดิบในทะเลชุบศรและพร้อมใช้สอยในตัวเมืองลพบุรีสมัยสมเด็จพระนารายณ์⁷⁰ การสร้างบ่อพักน้ำตามสายทางและการจัดวางท่อส่งน้ำเป็นระบบซึ่งพบที่เมืองคาซันและเมืองอีกหลายแห่งในอิหร่าน อินเดีย และดินแดนมุสลิม ทางส่งน้ำนี้เรียกว่า “คานัต” (Qanat) เป็นเหมือนอุโมงค์เชื่อมกับธารน้ำธรรมชาติใต้ดินส่งผ่านสู่พื้นที่ใช้น้ำ (ภาพที่ 71) โดยมีอ่างพักเป็นระยะ⁷¹ ในอิหร่านอ่างพักน้ำสร้างเป็นอาคารฝังสี่เหลี่ยมหรือวงกลมส่วนหนึ่งอยู่ใต้ดินก่อเสริมด้านบนมีหลังคาทรงโดมปิด มักสร้างหอคอยเป็นหอคอยทรงสูงฝังสี่เหลี่ยมสำหรับให้ลมไหลเวียนลงไปให้อ่างน้ำเพื่อทำให้น้ำเย็นช่วยลดความร้อนในพื้นที่เขตทะเลทราย (ภาพที่ 72) สำหรับอ่างเก็บน้ำในเขตรัฐสุลต่านแห่งเดคคานจะสร้างเป็นบ่อมีขอบสูงเปิดโล่งไม่มีหลังคาคลุมเรียกว่า “บาลี” (Baoli) ซึ่งคล้ายคลึงกับอ่างเก็บน้ำที่เมืองลพบุรี (ภาพที่ 73-74)

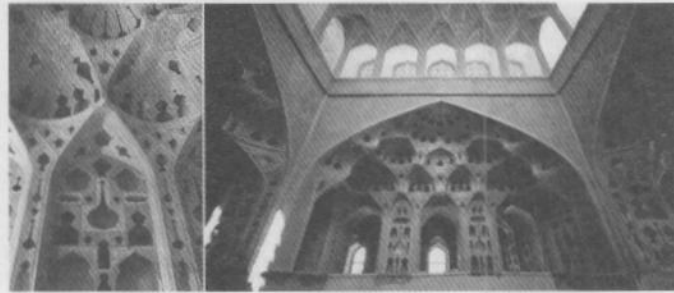
อย่างไรก็ดีความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการจัดการน้ำในโลกมุสลิมกับการวางระบบน้ำที่เมืองลพบุรีในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ต้องอาศัยการสำรวจตรวจสอบอย่างละเอียดเพิ่มเติม โดยเฉพาะการขุดค้นทางโบราณคดีเพื่อศึกษาและวิเคราะห์เส้นทางเชื่อมโยงระบบส่งน้ำจากอ่างเก็บน้ำ ท่อน้ำและบ่อพักน้ำซึ่งจะช่วยให้เกิดความกระจ่างชัดถึงกระบวนการจัดการน้ำอันเป็นวิทยาการความเจริญอีกด้านหนึ่งในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์

ภาพที่ 75 : ช่องโค้งแหลมประดับอยู่ที่ผนังพระทวารและกำแพงเขตพระราชฐานชั้นใน (ภาพซ้าย) และซุ้มแบบเดียวกันซึ่งประดับเชิงบันไดทางเสด็จพระราชดำเนินด้านหลังพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ (ภาพขวา)
ที่มา : Available from : <http://www.lopturiblog.com/>.

ภาพที่ 76 : ทางเสด็จลงสู่ห้องสรงในสุสานหลวงของกุตาบชาฮีแห่งกอลคอนดา มีช่องว่างประตูปและโคมคล้ายกับที่พระที่นั่งดุสิตสวรรค์อิญมหาปราสาท
ที่มา : Available from : http://real-eye.blogspot.com/2008_12_01_archive.html

ภาพที่ 77 : ผนังภายในห้องดนตรี ของพระราชวังอัสลีกาปู นครอิสฟาฮาน อิหร่าน ตกแต่งด้วยช่องประดับซึ่งนำมาจากเค้าโครงเครื่องกระเบื้องที่ประดับตามผนัง
ที่มา : Available from : <http://www.flickr.com/photos/pedramveisi/4010494965/>.

นอกจากการจัดภูมิสถาปัตยกรรมแล้วองค์ประกอบตกแต่งภายในอาคารสิ่งก่อสร้างที่พระนารายณ์ราชินเฝ้ายังแสดงถึงการผสมผสานรูปแบบวัฒนธรรมของมุสลิมไว้ด้วย แบบแผนหนึ่งซึ่งพบในการตกแต่งภายในอาคารสถาปัตยกรรมอินโด-อิหร่าน คือ การเจาะช่องผนังเป็นซุ้มโค้งแหลมขนาดต่างๆ เพื่อใช้เป็นที่สำหรับตั้งประตูปโคมไฟ หรือสำหรับวางเครื่องกระเบื้องเคลือบ การตกแต่งผนังด้วยวิธีดังกล่าวได้รับการบันทึกไว้ในเอกสารของต่างชาติตั้งที่นิโกลาส แชรแวงสกล่าวว่า "...พระราชฐานนี้เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กำแพงสีขาว สลักภาพทำนองของแขกมัวร์ ฝีมือประณีต และแบ่งออกเป็นคูหาเล็กๆ ซึ่งในวันงานพระราชพิธีเป็นที่ตั้งเครื่องกระเบื้องจีนเป็นอันมาก..." ช่องคูหานี้หากอยู่ภายนอกอาคารใช้เป็นช่องตามประตูป (ภาพที่ 75)

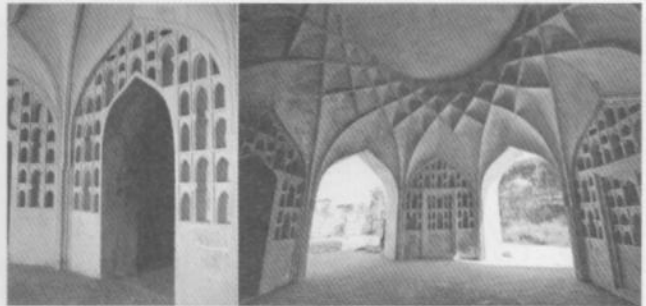
ถ้าเป็นช่องคูหาที่ทำอยู่ภายในอาคารจะเจาะช่องขนาดต่างๆ เพื่อจัดวางและตกแต่งด้วยเครื่องลายครามหรือเครื่องกระเบื้องเคลือบสีซึ่งเป็นธรรมเนียมที่พบในพระราชวังหลวงที่อิสฟาฮาน เช่น ที่ห้องดนตรีพระราชวังอัสลีกาปู (ภาพที่ 77) และพระราชวังในรัฐสุลต่านแห่งเดคคาน เช่น พระราชวังที่กอลคอนดา บิดาร์ และบิจาปูร์ (ภาพที่ 78-81) การตกแต่งประดับประดาพระราชวังแบบนี้พบที่พระนารายณ์ราชินเฝ้าด้วยดังที่แชรแวงสเรียกว่า "การตกแต่งแบบมัวร์"

การทำโค้งแหลมประดับผนังจำลองแบบมาจากช่องประตูหน้าต่างโค้งแหลมแบบอินโด-เปอร์เซียซึ่งเป็นเทคนิคในการออกแบบช่องประตูหน้าต่างที่พระนารายณ์ราชินเฝ้า แม้ว่าจะมีงานเขียนส่วนหนึ่งระบุว่าการเจาะช่องโค้งแหลมได้แบบแผนมาจากสถาปัตยกรรมโกธิคของยุโรป แต่หากพิจารณาอย่างรอบด้านจะพบว่าการเจาะช่องโค้งแหลมของ

ภาพที่ 78 : ช่องโค้งประดับผนังอาคารในพระราชวังกลองกอนดา เมืองไฮเดอราบัด ประเทศอินเดีย

ที่มา : Available from : <http://www.flickr.com/photos/tihor-dus/5175188758/sizes/l/in/photostream/>.

ภาพที่ 79 : การตกแต่งผนังขาทางเข้าประตูภายในอาคารแห่งหนึ่งของพระราชวังกลองกอนดา อินเดีย (ภาพซ้าย) และช่องโค้งแหลมประดับผนังภายในอาคารเดียวกัน (ภาพขวา)

ที่มา : Available from : <http://www.flickr.com/photos/ishida/359598269/> ; <http://www.flickr.com/photos/sg09/5521836333/sizes/l/in/photostream/>.

ภาพที่ 80 : ช่องโค้งแหลมประดับผนังภายในอาคารชั้นบนของกากันมาฮัน เมืองบิจาปูร์ อินเดีย การเจาะช่องเรียงเป็นระนาบแบบเดียวกันเหมือนกับพบที่พระนารายณ์ราชนิเวศน์

ที่มา : Available from : <http://isharethese.blogspot.com/2009/07/gagan-mahal-bijapur.html>.

ภาพที่ 81 : ซากอาคารในป้อมเมืองบิตาร์ แสดงช่องระหว่างหน้าต่างและช่องโค้งแหลมประดับผนัง

ที่มา : Available from : <http://www.flickr.com/photos/amitchat/950559906/>.

ประตูและหน้าต่างแบบโกธิกเป็นกรรมวิธีที่ไม่นิยมทำกันแล้วตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ศิลปะสถาปัตยกรรมของยุโรปในช่วงสมัยที่มีการสร้างพระนารายณ์ราชนิเวศน์อยู่ในยุคเรอเนสซองต์และบาโรก ซึ่งจะสร้างประตูแบบโค้งครึ่งวงกลมหรือแบบกรอบสี่เหลี่ยมที่มีซุ้มจั่วสามเหลี่ยมด้านบน จึงเป็นเรื่องที่ไม่สมเหตุสมผลที่ช่างชาวฝรั่งเศสจะนำเอาเทคโนโลยีที่ทันสมัยไปแล้วกว่าร้อยปีเข้ามาสร้างที่พระนารายณ์ราชนิเวศน์⁷² เมื่อพิจารณาสถาปัตยกรรมในเมืองลพบุรียุคปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์คือที่ “บ้านหลวงรับรองราชทูต” จะเห็นได้ว่าเป็นแบบแผนสถาปัตยกรรมตะวันตกสมัยเรอเนสซองต์-บาโรก คือ มีการนำเอาประตูโค้งครึ่งวงกลมและการสร้างจั่วประดับที่ซุ้มประตูหน้าต่างของตะวันตกมาใช้ (ภาพที่ 82) ทว่ากลับไม่พบรูปแบบเช่นนี้ที่อาคารต่างๆ ซึ่งสร้างในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ที่พระนารายณ์ราชนิเวศน์ ซึ่งสร้างก่อนบ้านหลวงรับรองราชทูต

ภาพที่ 82 : อาคารในบ้านหลวงรับรองราชทูต ชุมประตุน้ำต่าง
สี่เหลี่ยมประกอบจั่วแบบตะวันตก

ที่มา : Available from : http://www.foodtravel.tv/travelsow_Detail.aspx?viewid=398.

ปัจจัยมบท

แม้รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์จะได้รับยกย่องว่าเป็นยุคแห่งความเจริญโดยเฉพาะการติดต่อกับนานาประเทศ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนำมาซึ่งพัฒนาการด้านศิลปวิทยาการแขนงต่างๆ แต่เมื่อวิเคราะห์จากหลักฐานร่วมสมัยพบว่าสาเหตุที่ทำให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงเปิดรับการติดต่อกับชาวต่างชาติมาจาก 2 ปัจจัยสำคัญ ปัจจัยแรก คือ ปัจจัยทางการเมืองทั้งภายในและภายนอก ซึ่งสืบเนื่องมาตั้งแต่ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองจนถึงในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ โดยเฉพาะความไม่ไว้วางพระทัยของพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงมีต่อกลุ่มอำนาจต่างๆ อันได้แก่ บรรดาเจ้านายและขุนนางสยามที่ต้องสงสัยว่าอาจร่วมกันก่อกบฏหรือเป็นภัยต่อพระราชอำนาจ ทำให้พระมหากษัตริย์ต้องทรงแสวงหาพันธมิตรหรือความร่วมมือจากภายนอก โดยดึงเอาอำนาจต่างชาติมาต่อรองหรือควบคุมไม่ให้อำนาจภายในมีพลังจนเป็นภัยต่อราชบัลลังก์ สำหรับการเมืองภายนอกเป็นผลจากการขยายอิทธิพลของต่างชาติผ่านทางการค้าและอำนาจทางเศรษฐกิจ รวมทั้งกองเรือปืนซึ่งสร้างความหวาดหวั่นและหลายครั้งเป็นภัยคุกคามต่อสยาม พระมหากษัตริย์จึงทรงต้องแสวงหาอำนาจภายนอกเข้ามาคานหรือถ่วงดุลอำนาจของชาวต่างชาติกลุ่มต่างๆ ด้วยเช่นกัน

ประการที่สอง มาจากกระแสความเจริญที่หลั่งไหลจากภูมิภาคฝั่งตะวันตกของสยามตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเรื่อยมาจนถึงในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งเป็นยุคสมัยที่สยามเปิดการติดต่อสัมพันธ์กับอาณาจักรในเอเชียตะวันตกและยุโรปผ่านทางมหาสมุทรอินเดีย ราชสำนักสยามได้นำความเจริญจากฝั่งตะวันตกทั้งจากโลกมุสลิมในอินเดีย เปอร์เซีย และจากชาวยุโรปมาปรับประยุกต์เพื่อสร้างความเป็นอารยะของราชสำนักสะท้อนความเจริญทัดเทียมกับอาณาจักรที่ได้รับยกย่องของโลกในช่วงสมัยเดียวกัน โดยเลือกรับศิลปวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ภูมิปัญญา และปัจจัยของท้องถิ่นจนเกิดเป็นแบบแผนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

ในระยะแรกสมเด็จพระนารายณ์ทรงให้ความสำคัญกับชาวอิหร่าน เนื่องจากคนกลุ่มนี้เคยมีส่วนช่วยเหลือพระองค์ยึดอำนาจจากพระเจ้าเชษฐาและพระบิดุลา แต่ต่อมาประชาคมอินโด-อิหร่านกลับมีบทบาทและอิทธิพลมากเกินไปจนทำให้สมเด็จพระนารายณ์ไม่ทรงไว้วางพระทัย ประกอบกับทรงเกรงว่าคนกลุ่มนี้อาจสนับสนุนเจ้านายองค์ใดองค์หนึ่งเพื่อโค่นล้มอำนาจของพระองค์ จึงทรงแสวงหากลุ่มอำนาจใหม่เข้ามาคานหรือถ่วงดุลอำนาจของชาวอิหร่านรวมทั้งบรรดามุสลิมที่มีบทบาทสูงทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ ภายใต้การถวายนโยบายและบทบาทที่เพิ่มขึ้นของออกญาวิชาเยนทร์ สมเด็จพระนารายณ์ทรงเปลี่ยนไปสร้างสัมพันธ์อันดีกับบาทหลวงชาวตะวันตกกระทั่งพัฒนาสู่การติดต่อกับการทูตกับฝรั่งเศสในช่วงปลายรัชกาล ผลอย่างหนึ่งจากความสัมพันธ์กับมุสลิมชาวอิหร่านและอินเดียในช่วงแรกกับบาทหลวงคาทอลิกและชาวฝรั่งเศสในช่วงหลัง ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมก่อเกิดงานสถาปัตยกรรมอันเป็นแบบแผนใหม่อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

ความไม่มั่นคงทางการเมืองตลอดจนพระราชนิยม ในสมเด็จพระนารายณ์สะท้อนให้เห็นเป็นรูปธรรมได้จากการสร้างราชสำนักแห่งใหม่ที่เมืองลพบุรีตั้งแต่การวางผังเมือง แขนง และรูปแบบสถาปัตยกรรม จนถึงประโยชน์ใช้สอยในอาคารต่างๆ ที่พระนารายณ์ราชินิเวศน์ซึ่งออกแบบให้สอดคล้องกับพระบรมราโชบายด้านความปลอดภัย พระราชจริยวัตร พระราชนิยม รวมทั้งพระพลานามัยส่วนพระองค์ ลพบุรีได้รับการจัดวางผังตามแบบเมืองป้อมปราการที่มั่นคงป้องกันการโจมตีจากกองกำลังภายนอก ด้วยการสร้างแนวกำแพงเมืองและการวางยุทธศาสตร์คล้ายกับเมืองป้อมปราการในวัฒนธรรมอินโด-เปอร์เซีย สอดคล้องกับเอกสารเปอร์เซียที่ระบุว่า มีสถาปนิกและช่างชาวอิหร่านและอินเดียเข้ามาช่วยสร้างพระราชวังและอาคารต่างๆ ให้กับสมเด็จพระนารายณ์ ผังเมืองลพบุรีในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์นำเอาแบบแผนเมืองป้อมปราการของรัฐสุลต่านแห่งเดคคาน์อินเดียซึ่งสร้างในยุทธศาสตร์ เน้นการป้องกันการโจมตีจากภายนอกผสมผสานกับแบบแผนเมืองที่มีมาแต่เดิมตั้งแต่ยุคทวารวดี สำหรับการจัดผังอาคารกระจายตัวอยู่ภายในพระราชวังล้อมรอบด้วยสวนที่สัมพันธ์กับอาคารสอดคล้องกับแบบแผนที่พบในพระราชวังของอิหร่านสมัยราชวงศ์ซาฟอวีซึ่งเป็นราชวงศ์ที่มีความสัมพันธ์กับราชสำนักอยุธยามายาวนานตั้งแต่ก่อนรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ และยังติดต่อกันตลอดรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์

จากการศึกษารูปแบบของผังเมือง สิ่งก่อสร้าง องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม รวมทั้งภูมิสถาปัตยกรรมที่พระนารายณ์ราชินิเวศน์เมืองลพบุรี แสดงว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างศิลปสถาปัตยกรรมอินโด-เปอร์เซียกับสถาปัตยกรรมไทย ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์หลายส่วนทั้งการวางแผนผัง รูปแบบสถาปัตยกรรม ประโยชน์ใช้สอย การประดับตกแต่ง ไปจนถึงภูมิสถาปัตยกรรม ผังเมืองลพบุรีและพระนารายณ์ราชินิเวศน์สะท้อนถึงการนำแบบแผนวัฒนธรรมอินโด-เปอร์เซียเข้ามาประยุกต์ปรับใช้ใน 2 ลักษณะคือ

แบบแผนด้านประโยชน์ใช้สอย สถาปัตยกรรมที่พระนารายณ์ราชินิเวศน์และเมืองลพบุรีสอดคล้องกับพระบรมราโชบายของสมเด็จพระนารายณ์ที่ทรงเน้นในด้านความปลอดภัยส่วนพระองค์ที่เข้มงวด การวางผังเมืองและพระราชวังปิดล้อมด้วยกำแพงขนาดใหญ่ จัดที่ประทับไว้ในบริเวณที่เข้าถึงได้ยาก โดยมีประตูทางเข้าออกที่แคบพร้อมช่องทางลับเฉพาะองค์ จัดวางกำลังป้องกันเป็นชั้นๆ ทำให้การบุกรุกจากภายนอกกระทำได้ยาก

การกำหนดตำแหน่งและรูปแบบผังอาคารภายในเมือง แสดงถึงประโยชน์ใช้สอยที่เพิ่มเติมจากธรรมเนียมของไทยแต่เดิม โดยในเขตเมืองลพบุรีมีการสร้างสวนหลวงหรือสวนประจำเมืองหลายแห่ง เป็นแบบแผนคล้ายกับการสร้างสวนหลวงของกษัตริย์แห่งอิหร่านในสมัยซาฟอวีซึ่งนิยมสร้างสวนไว้ในกำแพงเมืองเรียกว่า "ชาห์บอค" (Shah Bough) ซึ่งไม่เคยพบแบบแผนเหล่านี้ที่อยุธยาหรือเมืองอื่นๆ ในสยามก่อนหน้ารัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ในเมืองลพบุรียังมีการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่เพื่อเก็บน้ำที่ลำเลียงผ่านท่อจากแหล่งน้ำอันเป็นแบบแผนเช่นเดียวกับเมืองในอิหร่านและอินเดีย ด้านหน้าและด้านข้างก่อนเข้าสู่เขตพระราชวังมีอาคารที่ตั้งขนานสองปีกของพระราชวังใช้เป็นที่พักของกองทหารม้า ทำหน้าที่ป้องกันและรักษาความปลอดภัย สำหรับในเขตพระราชวังได้สร้างตึกแถวสองชั้น คือ อาคารกองทหารรักษาการ (สิบสองท้องพระคลัง) เพื่อเป็นที่พักหรือที่ประจำการของกองทหารต่างชาติซึ่งรักษาการในเขตพระราชฐาน นอกจากนี้ยังมีอาคารเลี้ยงรับรองราชทูตใช้สำหรับจัดเลี้ยงต้อนรับหรือเป็นที่พักคอยหรือประชุมของคณะทูตต่างชาติตามแบบแผนดิวานในแผนผังพระราชวังของอินโด-เปอร์เซีย

พระตำหนักที่ประทับได้จัดภูมิสถาปัตยกรรมเน้นถึงความร่มรื่นด้วยการสร้างน้ำพุ ธารน้ำประดิษฐ์ และวางองค์ประกอบรวมทั้งพรรณไม้ที่สัมพันธ์กัน ทั้งยังเชื่อมโยงกับอาคารต่างๆ โดยประยุกต์สวนแบบอินโด-เปอร์เซียมาใช้ในการวางผังและองค์ประกอบ พระที่นั่งสุทาสวรรย์พระตำหนักที่ประทับของสมเด็จพระนารายณ์มีแบบแผนคล้ายกับพระที่นั่งในสวน (Divan garden) ของอิหร่านและอินเดีย การจัดองค์ประกอบแบบพระตำหนักในสวน นอกจากเพื่อ

ความรื่นรมย์แล้วยังช่วยส่งเสริมพระสุขภาพพลานามัย เนื่องจากสมเด็จพระนารายณ์มักทรงประพรวด้วยพระโรคพระอาการคล้ายภูมิแพ้ การอยู่ในที่อากาศสดชื่นเย็นสบายจึงมีส่วนช่วยให้พระสุขภาพดีขึ้น

แบบแผนด้านศิลปสถาปัตยกรรม ได้แก่ รูปแบบอาคารและองค์ประกอบมีลักษณะที่สอดคล้องกับสถาปัตยกรรมอินโด-เปอร์เซีย ดังเช่น รูปแบบป้อมปราการ กำแพงเมือง ซุ้มประตูทางเข้า ช่องประตูหน้าต่างโค้งแหลม อาคารทรงตึก 2 ชั้น ซึ่งเป็นรูปแบบที่พบได้ทั่วไปในสิ่งก่อสร้างที่อิหร่านและอินเดีย นอกจากนี้เทคนิควิธีการก่อซุ้มโค้งก็ดี การเรียงอิฐแบบก้างปลา การเจาะช่องเหนือจั่วบนอาคารเพื่อระบายอากาศ ศิลปะการเจาะช่องเพื่อใส่ประทีปหรือประดับเครื่องลายครามก็ล้วนสะท้อนรสนิยมการตกแต่งภายในของโลกมุสลิมด้วยเช่นกัน

แม้ว่าหลักฐานรูปธรรมที่กล่าวมาแล้วแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างศิลปสถาปัตยกรรมอินโด-เปอร์เซียกับสถาปัตยกรรมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ที่มีรากฐานยาวตั้งแต่ก่อนรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ แต่ในช่วงปลายรัชกาลได้ทรงเปลี่ยนมาใช้สถาปนิกและช่างชาวตะวันตกในการสร้างเสริมพระราชวังของพระองค์ เหตุผลสำคัญที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงเปลี่ยนมาใช้สถาปนิกชาวยุโรปในการสร้างพระราชวังที่เมืองลพบุรี คงมีสาเหตุมาจากการที่ทรงไม่ไว้วางพระทัยประชาชนอินโด-อิหร่าน การให้สถาปนิกและช่างฝีมือชาวอิหร่านหรืออินเดียผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการวางผังเมืองและสร้างพระราชวังดำเนินการต่อไป ย่อมเป็นอันตรายสำหรับการรักษาเมืองลพบุรีและพระราชฐานให้คงความเป็นยุทธศาสตร์ปกป้องคุ้มครองภัยจากการโค่นล้มพระราชอำนาจ การเปลี่ยนแปลงผู้กำกับดูแลการสร้างพระราชวังที่ลพบุรีสอดคล้องกับการปลดบรรดาขุนนางข้าราชการมุสลิมจำนวนมากออกจากตำแหน่ง และแทนที่โดยชาวตะวันตกภายใต้การดำเนินการของออกญาวิชาเยนทร์เสนาบดีเชื้อสายกรีก

ความมึนงงและความไม่ไว้วางใจต่อ “พวกมัวร์” ของบาทหลวงและชาวฝรั่งเศส ทำให้บทบาทความสำคัญของมุสลิมในการเข้ามาช่วยสร้างพระราชวังให้กับสมเด็จพระนารายณ์ไม่ได้รับการบันทึกไว้ในเอกสารของฝรั่งเศส กระนั้นหากพิจารณาเนื้อความบางส่วนจากบันทึกของบาทหลวงชาวซีซีที่ได้กล่าวถึงสถาปัตยกรรมของ “พวกมัวร์” ไว้อย่างน่าสนใจว่า “...เราได้ลงเดินเท้ากันที่ปลายถนนย่านคนจีน ผ่านถนนย่านแขกมัวร์อันเป็นถนนสองสายที่งามที่สุดในสยาม (กรุงศรีอยุธยา) บ้านเรือนล้วนก่อด้วยหินและอิฐถือปูนซึ่งดูโก้เกินไปสำหรับประเทศแถวนี้...”⁷³ แม้จะมึนงงบ้างประการในบันทึกของชาวซีซีแต่เขาก็ยอมรับว่าบ้านเรือนของพวกมัวร์ในกรุงสยามมีความสวยงามทีเดียว

แม้ว่าสถาปัตยกรรมที่เมืองลพบุรีจะแสดงถึงแบบแผนบางประการที่มาจากโลกมุสลิม ทว่าชาวสยามได้เลือกปรับเปลี่ยนวิทยาการความเจริญให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมและวิทยาการท้องถิ่น เช่น การเลือกใช้วัสดุประเภทอิฐมากกว่าหิน การผสมผสานวัสดุเช่นกระเบื้องมุงหลังคาแบบจีน กระฉกเงาฝรั่ง เครื่องยอด และลวดลายประดับปูนปั้นแบบไทย จนกลายเป็นแบบฉบับศิลปะสกุลช่างที่ส่งอิทธิพลให้กับสถาปัตยกรรมไทยในยุคต่อมา

นอกจากการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างศิลปสถาปัตยกรรมอินโด-เปอร์เซีย กับสถาปัตยกรรมในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์แล้ว บทความเรื่องนี้จะเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงถึงความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมที่มีต่อการตรวจสอบหรือวิพากษ์ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ซึ่งให้ความสำคัญกับลายลักษณ์อักษรมากกว่าหลักฐานประเภทวัตถุสิ่งของ ประเด็นต่างๆ ที่ได้แสดงอยู่ในบทความเรื่องนี้ได้ให้ข้อมูลรายละเอียดหลายส่วนที่ต่างไปจากการตีความจากหลักฐานลายลักษณ์ บทความเรื่องนี้ได้ทำให้ผู้เขียนตระหนักถึงการให้หลักฐานชั้นต้นประเภทเอกสารอย่างระมัดระวังและต้องวิเคราะห์วิพากษ์อย่างรอบคอบ ทั้งยังจำเป็นต้องมีการตรวจสอบด้วยการใช้หลักฐานอันหลากหลาย ซึ่งจะช่วยขยายความรู้ประวัติศาสตร์ไทยให้กว้างขวางมากขึ้น ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความเรื่องนี้จะช่วยเปิดมุมมองด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ไทย รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับศิลปสถาปัตยกรรมอิสลามในสังคมไทยต่อไป

เชิงอรรถ

¹ บทความวิจัยเรื่องที่ได้รับทุนสนับสนุนจากทุนโครงการของมหาวิทยาลัยแห่งชาติ รหัสโครงการ HS 1025 A.; ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ อนุวิทย์ เจริญศุกกุล ปิยาจารย์ และคณาจารย์ทุกท่านผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ด้านสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมให้กับผู้เขียน อันเป็นรากฐานในการศึกษา ค้นคว้าวิจัยและนำไปสู่การผลิตบทความนี้

² อาทิผลงานของ พลับพลึง มูลศิลป์, **ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส สมัยอยุธยา** (กรุงเทพฯ : ดวงติการพิมพ์, 2523), หน้า 133-134.; หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล, **ศิลปะในประเทศไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2528), หน้า 38.; น. ณ ปากน้ำ, "ศิลปะอยุธยาสมัยพระนารายณ์," ใน **ศิลปะโบราณในสยาม** (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2537), หน้า 544.; อนุวิทย์ เจริญศุกกุล, "สถาปัตยกรรมไทยแบบสกุลช่างสมเด็จพระนารายณ์," ใน **สมเด็จพระนารายณ์และพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 บทวิเคราะห์ทางวิชาการเกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพไทย-ฝรั่งเศส รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์** (กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พรินท์ติ้ง, 2530), หน้า 67.; วิบูลย์ สีสวรรณ, **ศิลปะในประเทศไทย** (กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือลาดพร้าว, 2548), หน้า 90-94.

³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **ไทยรบพม่า**, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ : เจริญรัตน์, 2520), หน้า 278-279.; พลับพลึง มูลศิลป์, **ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส สมัยอยุธยา** (กรุงเทพฯ : ดวงติการพิมพ์, 2523), หน้า 133.; พิทยะ ศรีวิมลสาร, "ร่องรอยของบาทหลวงคณะเยซุอิตในเมืองพระนครศรีอยุธยา," http://siamporugueseestudy.blogspot.com/2010/06/blog-post_8493.html.

⁴ "สำเภาขัตรีย์สุลัยมาน" (The Ship of Suleiman) หรือ "ซาฟีนะห์ เยซุลัยมานี" (Safinah ye Yuleimani) เป็นบันทึกการเดินทางของคณะทูตอิหร่านซึ่งซาฟสุลัยมาน (Shah Suleiman ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2209-2237 (ค.ศ. 1666-1694)) แห่งราชวงศ์ซาฟวีทรงส่งมาเจริญสัมพันธ์มิตรกับราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์ ผู้บันทึกคือเลขา และการและอาลักษณ์ประจำคณะทูตคือ อิบน์ มุฮัมหมัด อิบรอฮีม มุฮัมหมัด รอบี (Ibd Muhammad Ibrahim Muhammad Rabi) (เกี่ยวกับการวิเคราะห์เอกสารฉบับนี้ดูรายละเอียดใน จุฬพงศ์ จุฬารัตน์, "บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าชาวในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2153-2435) (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 15-17.;

Muhammad Rabi, *The Ship of Suleiman*, translated by John O' Kane (London : Routledge & Keagan Paul, 1972), pp. 12-13.; มุฮัมหมัด รอบี บิน มุฮัมหมัด อิบรอฮีม, **ซาฟีนะห์ เยซุลัยมานี : ซัฟร์บอเมะรี ซะฟีร์ อิหร่าน เบะ ซะบอม** (สำเภาขัตรีย์สุลัยมาน : จดหมายเหตุคณะทูตอิหร่านสู่สยาม), อับบัส โฟรกี, บรรณาธิการ (เดहरาน : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเดहरาน, ช.ศ. 1421), หน้า 1-7.

⁵ Muhammad Rabi, *The Ship of Suleiman*, translated by John O' Kane (London : Routledge & Keagan Paul, 1972), p. 57.

⁶ ตัวอย่างเช่น พิทยะ ไกรฤกษ์, **ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย ฉบับคู่มือนักศึกษา** (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2528), หน้า 268.; พิทยา บุญนาค, "อิทธิพลของศิลปะเปอร์เซียในสถาปัตยกรรมของอยุธยา," ใน **ความสัมพันธ์ระหว่างอิหร่าน-ไทย ทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม** (กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่านประจำกรุงเทพฯ, 2546), หน้า 301.; จุฬพงศ์ จุฬารัตน์, "กุหลาบเปอร์เซียในราชอุทยาน

กรุงสยาม : วัฒนธรรมอินโด-อิหร่านในศิลปกรรมไทย," **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ 26, ฉบับที่ 7 กันยายน 2548 : 88-90.

⁷ หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล, **ศิลปะในประเทศไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2528), หน้า 38.

⁸ ประยูร อุสุชาวะ (น. ณ ปากน้ำ), **ห้าเดือนกลางซากอิฐปูนที่อยุธยา**, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2540), หน้า 310.

⁹ อนุวิทย์ เจริญศุกกุล, "สถาปัตยกรรมไทยแบบสกุลช่างสมเด็จพระนารายณ์," ใน **สมเด็จพระนารายณ์และพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 บทวิเคราะห์ทางวิชาการเกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพไทย-ฝรั่งเศส รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์**, หน้า 67.

¹⁰ ศรีใจ บุณสมภพ และคนอื่นๆ, "รายงานการวิจัยการศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมไทยในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จังหวัดลพบุรี ตอนที่ 1" (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531), หน้า 243-244.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 242-243.

¹² พิทยะ ไกรฤกษ์, **ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย ฉบับคู่มือนักศึกษา** (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2528), หน้า 268.

¹³ พิทยา บุญนาค, "อิทธิพลของศิลปะเปอร์เซียในสถาปัตยกรรมของอยุธยา," (กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่านประจำกรุงเทพฯ, 2546), หน้า 301.

¹⁴ Allen Goodman, "The Persian Presence in the Siam of Phra Narai," ใน เอกสารประกอบการเสวนาวิชาการ เรื่อง ข้อมูลพบใหม่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ จัดโดยสวนวรรณคดีท้องถิ่น สำนักวิทยบริการสถาบันราชภัฏเทพสตรี จังหวัดลพบุรี เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2543, หน้า 39-42.

¹⁵ จุฬพงศ์ จุฬารัตน์, "กุหลาบเปอร์เซียในราชอุทยานกรุงสยาม : รุปรอยวัฒนธรรมอินโด-อิหร่านในศิลปกรรมไทยสมัยอยุธยา" **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ 26, ฉบับที่ 11 กันยายน 2548 : 86.

¹⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์," ใน **เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติศาสตร์เมืองลพบุรี** (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2524), หน้า 117.; นิธิ เอียวศรีวงศ์ เสนอว่า "ความผิดพลาดของนักประวัติศาสตร์นั้นเป็นสิ่งที่น่าเห็นใจ เนื่องจากการศึกษาเรื่องนี้เท่าที่ผ่านมาถูกครอบงำด้วยหลักฐานฝรั่งเศสเป็นส่วนใหญ่ ฝรั่งเศสเองเป็นผู้ถ่ายทอดความเกลียดชังของตนนั้น... ผู้ที่ใช้แค่หลักฐานฝรั่งเศสในการศึกษาย่อมรับความเห็นจาก "หลักฐานชั้นต้น" เหล่านี้ได้ง่าย" ประเด็นเรื่องอคติของชาวฝรั่งเศสยังขยายไปสู่ชนชาติอื่นๆในสยามด้วย เช่นพวกมัวร์ซึ่งบาทหลวงฝรั่งเศสถือว่าเป็นผู้คดที่ต้องการขังการสนับสนุนทางศาสนาจากสมเด็จพระนารายณ์ ดังนั้นเห็นได้จากการวิจัยการค้นพบมัวร์หรือมุสลิมในเอกสารของฝรั่งเศสที่ออกมาในทางลบ ด้วยเหตุนี้ไม่ใช่เรื่องแปลกที่เอกสารฝรั่งเศส (โดยเฉพาะของบาทหลวง) มิได้กล่าวถึงหรือให้ความสำคัญกับสถาปนิกหรือช่างชาวอิหร่านกับอินเดีย ทั้งที่ในเอกสารของอิหร่านระบุว่าคนเหล่านั้นมีส่วนในการสร้างพระราชวังที่ลพบุรีด้วย

¹⁷ นิโกลัส แกรแวง (Nicolas Gervaise) บาทหลวงชาวฝรั่งเศสเป็นหนึ่งในผู้ติดตามคณะทูตชุดของซิมอง เดอ ลาลูแบร์ (Simon de La Loubère) ราชทูตชาวฝรั่งเศสซึ่งพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 (King Louis XIV) ทรงส่งเข้ามาเจริญสัมพันธ์มิตรกับสยามในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์โดยได้บันทึกเรื่องราวของสยามไว้ในหนังสือเรื่อง "ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม" (The Natural and Political History of the Kingdom of Siam)

²⁸ นิโกลาส์ แชรแวส, **ประวัติศาสตร์ธรรมชาติดและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม**, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : ศรีปัญญา, 2550), หน้า 59.

²⁹ ศรีสักร วัลลิโภดม, “ละโว้,” ใน **ค้นหาค้นหาของเมืองโบราณ** (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2538), หน้า 44-45.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

³² คำให้การชาวกรุงเก่า, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : พิมพ์ลายสือ, 2544), หน้า 101.; Phuthorn Bhumadon, *Phra Nareit Retchanivet*, Translated by Janine Gray (Bangkok : Fine Art Department, 1988), p. 21.

³³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยาพิชัยดาบหัก, **ไทยรบพม่า**, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ : เจริญรัตน์, 2520), หน้า 277

³⁴ “จดหมายเหตุบาทหลวงฝรั่งเศสภาคที่ 1” ใน **ประชุมพงศาวดารภาคที่ 32** (กรุงเทพฯ : 2508), หน้า 33.

³⁵ บาทหลวงฟรังซิส (François Timoléon, abbé de Choisy) เป็นสมาชิกคนหนึ่งคนในคณะฟรังซิสของเซเวนต์เยียร์ เดอ ชอว์มอนต์ (Chevalier de Chaumont) ราชทูตคนแรกที่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ทรงส่งมายังราชสำนักสยามเมื่อ พ.ศ. 2228 (ค.ศ. 1685).

³⁶ บาทหลวงเดอซีวีย์, **จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยาม**, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา, 2550), หน้า 260.

³⁷ วิลเลียม อวอร์เรน, “บทบาทของลพบุรีที่มีต่อการปกครองและการเมืองของไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์,” ใน **เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติศาสตร์เมืองลพบุรี**, หน้า 103.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 101.

³⁹ นิโกลาส์ แชรแวส, **ประวัติศาสตร์ธรรมชาติดและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม**, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา, 2550), หน้า 58.

⁴⁰ คำเนิร เลเชกุล, “เมืองลพบุรีในด้านการทหาร,” ใน **เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติศาสตร์เมืองลพบุรี**, หน้า 239.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁴² จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, **ขุนนางกรมท่าขวา**, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

⁴³ เซบาสเตียน เลอ เปรสตริ เดอ ว็อบอง (Sebastian Le Prestre de Vauban) วิศวกรชาวฝรั่งเศสผู้มีชีวิตอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2176 - 2250 (ค.ศ. 1633 - 1707) มีบทบาทสำคัญในการสร้างป้อมปราการและยุทธศาสตร์จำนวนมากถึง 160 แห่งทั่วฝรั่งเศส แบบแผนของป้อมปราการและกำแพงเมืองของเขามิใช่อิทธิพลต่อการออกแบบให้กับป้อมในยุโรปตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14.

⁴⁴ ศรีใจ บุณสมภพ และคนอื่นๆ, “รายงานการวิจัยการศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตก” (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531), หน้า 69.

⁴⁵ สายชล วรรณรัตน์, “ละโว้ก่อนสมัยอยุธยา,” ใน **เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติศาสตร์เมืองลพบุรี**, หน้า 26.; ลพบุรีหรือละโว้ได้พัฒนาขึ้นในฐานะรัฐการค้าที่เฟื่องฟูขึ้นทางตะวันออกของลุ่มน้ำเจ้าพระยา และมีบทบาทแทนที่นครชัยศรีทางตะวันตกของลุ่มน้ำเจ้าพระยาและลุ่มน้ำท่าจีน โดยเริ่มมีบทบาทอย่างสำคัญมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17 เมื่อพิจารณาจากพัฒนาการที่สอดคล้องกับตำนานเช่นจามเทวีวงศ์ มูลศาสนา และนิกาลมาลีปกรณ์ แสดงความเป็นศูนย์กลางทางการเมืองและศาสนาด้วย (ดูรายละเอียดใน อิศรา สารยา, “ละโว้-รัฐชายฝั่งในคริสต์ศตวรรษที่ 11,” ใน **รัฐโบราณในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : กำเนิดและพัฒนาการ** (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2537), หน้า 197-198.

⁴⁶ เซลยูก (The Seljuks) คือจักรวรรดิของชนชาติเตอร์กที่แผ่อิทธิพลเข้ามาควบคุมดินแดนในเอเชียกลาง อิหร่าน และคาบสมุทรอาหรับในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 11-13 พวกเขาเซลยูกเป็นต้นกำเนิดของจักรวรรดิออตโตมันในคริสต์ศตวรรษที่ 15

⁴⁷ ซาฟอวี (The Safavids) เป็นราชวงศ์ที่ปกครองอิหร่านระหว่าง พ.ศ. 2045 - 2265 (ค.ศ. 1502 - 1722) ร่วมสมัยกับไทยในสมัยอยุธยา เป็นราชวงศ์แรกของอิหร่านที่สถาปนาให้ศาสนาอิสลามนิกายชีอะฮ์เป็นศาสนาแห่งรัฐ ยุคซาฟอวีเป็นสมัยที่อิหร่านเปิดประเทศรับการติดต่อกับนานาชาติและถือว่าเป็นยุคทองของอิหร่านในสมัยอิสลาม (The Golden Age of Islamic Persia) เนื่องจากมีความเจริญในด้านต่างๆทั้งการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ ศาสนา วัฒนธรรม และศิลปกรรม

⁴⁸ Stephen P. Blake, *Half the World : The Social Architecture of Safavid Isfahan, 1590 - 1722* (Costa Mesa, California : Mazda, 1999), p.26.

⁴⁹ เมืองกุม (Qum) เป็นเมืองสำคัญทางศาสนาของอิหร่านตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศใกล้กับกรุงเตหะรานเมืองหลวงปัจจุบัน เป็นศูนย์กลางการศึกษาด้านศาสนาอิสลามนิกายชีอะฮ์ของอิหร่าน ส่วนเมืองมัชฮาด (Mashhad) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นศูนย์กลางทางศาสนา นิกายชีอะฮ์เนื่องจากเป็นสถานที่ฝังพระศพของอิหม่ามเรซอ (Imam Reza) ผู้นำทางศาสนา นิกายชีอะฮ์ที่ 8 ในจำนวน 12 องค์.

⁵⁰ Stephen P. Blake, *Half the World : The Social Architecture of Safavid Isfahan, 1590 - 1722* (Costa Mesa, California : Mazda, 1999), p.9.

⁵¹ ราชวงศ์คัลกุล (Tughluq dynasty) เป็นราชวงศ์หนึ่งของรัฐสุลต่านเดลี (The Delhi Sultanate) ซึ่งเป็นรัฐอิสลามของชนเชื้อสายเตอร์กที่เคลื่อนย้ายจากเอเชียกลางสู่ตอนเหนือของอินเดีย และภายหลังปกครองพื้นที่ส่วนใหญ่ของอินเดียภาคเหนือระหว่าง พ.ศ. 1749 - 2069 (ค.ศ. 1206 - 1526) โดยตั้งเมืองหลวงไว้ที่นครเดลี รัฐสุลต่านเดลีมีราชวงศ์ปกครองสืบเนื่องต่อมา 5 ราชวงศ์ ได้แก่ ราชวงศ์มัมลุก (Mamluk dynasty) ราชวงศ์คัลจี (Khalji dynasty) ราชวงศ์คัลกุล (Tughluq dynasty) ราชวงศ์ซัยยิด (Sayyid dynasty) และราชวงศ์โลดี (Lodi dynasty) ราชวงศ์คัลกุลปกครองอินเดียตอนเหนืออยู่ระหว่าง พ.ศ. 1864 - 1941 (ค.ศ. 1321 - 1398) สถาปนาโดย กียาส อุดดีน คัลกุล (Ghiyas-ud-din Tughluq) ซึ่งสืบสายตระกูลมาจากกาซิมาลิก (Ghazi Malik) ซึ่งมีพื้นเพมาจากแคว้น คุระซาน (Khorasan) ในอิหร่าน ต่อมาราชวงศ์นี้ได้ขยายอิทธิพลสู่เดคคานและตั้งเมืองหลวงทางใต้ขึ้นที่เดอလာเทบาด (Daulatabad) (ดูรายละเอียดใน M. H. Syed, *History of Delhi Sultanate* (New Delhi : Anmol, 2004), p. 101-108.

⁵² ราชวงศ์บาห์มานี (Bahmani Dynasty) ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1890 (ค.ศ. 1347) โดยอลาอุดดีน หัซซัน บาห์มันชาห์ (Ala-ud-Din Hassan Bahman Shah) ซึ่งมีเชื้อสายทาจิกและเปอร์เซีย (Tajik-Persian Tribes) โดยแยกตัวเป็นอิสระจากการปกครองของสุลต่านแห่งเดลี

⁵³ นิโกลาส์ แชรแวส, **ประวัติศาสตร์ธรรมชาติดและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม**, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : ศรีปัญญา, 2550), หน้า 59.

⁵⁴ นิโกลาส์ แชรแวส, **ประวัติศาสตร์ธรรมชาติดและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม**, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา, 2550), หน้า 59.; ศรีใจ บุณสมภพ และคนอื่นๆ, “รายงานการวิจัยการศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตก” (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531), หน้า 20.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁶ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ น.ร.ว. สุนทราธิ สวัสดิกุล, บันทึกครั้งถึง สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ประทาน หม่อมราชวงศ์ สุนทราธิ สวัสดิกุล, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : สมาคมประวัติศาสตร์, 2550), หน้า 82.

⁴⁷ หนังสือพระราชพงศาวดาร ฉบับพิมพ์ ร.ศ. 120 เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : มติชน, 2550), หน้า 82.

⁴⁸ อูรดู (Urdu) เป็นภาษาของมุสลิมอินเดียพัฒนามาจากภาษาเปอร์เซียและอาหรับ เป็นภาษาราชการของจักรวรรดิโมกุล และรัฐอิสลามในอินเดีย อูรดูเป็นภาษาในตระกูลอินโด-เปอร์เซีย ซึ่งเกิดจากความสับสนระหว่างอิหร่านกับอินเดียเป็นเวลายาวนานหลายศตวรรษ ปัจจุบันเป็นภาษาราชการในประเทศปากีสถาน

⁴⁹ จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, ขุนนางกรมท่าขวา, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 152-153.

⁵⁰ อากูฮัมมัดเมืองมัสยิดอะสตาระบาด (Aqa Muhammad Astarabad) เป็นขุนนางชาวอิหร่านในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มีพื้นเพมาจากเมืองแอสตาระบาด (Astarabad) ซึ่งตั้งอยู่ทางตอนเหนือของอิหร่าน เขาเป็นหลานชายของเจกอนหมัดอิศมาฮิลเสนาบดีชาวอิหร่านในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมและสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง สมเด็จพระนารายณ์ทรงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งออกพระศรีเนาวรัตน์ทำหน้าที่ดูแลการค้า การคลัง และกิจการภายใน อากูฮัมมัดหมัดมีบทบาทสำคัญมากในช่วงที่ประเทศอิหร่านมีอิทธิพลสูงในราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์ แต่หลังจากเขาถึงอนิจกรรมก็เกิดปัญหาในระบอบอิหร่าน สมเด็จพระนารายณ์ไม่ทรงไว้วางใจพวกอิหร่านเพราะเกรงว่าจะร่วมกับพระอนุชาที่กบฏ พระองค์และออกญาวิชาเยนทร์ (คอนสแตนติน ฟอลคอน) จึงหาทางริบถอนอำนาจของพวกอิหร่าน และตั้งฝรั่งเศสเข้ามาเป็นบาทพวแทนที่พวกมุสลิม (ดูรายละเอียดใน จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, ขุนนางกรมท่าขวา, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 204-212.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 185.

⁵² George Michell and Mark Zebrowski, *The New Cambridge History of India Vol. 1 : 7 Architecture and Art of the Deccan Sultanates*, p.47.

⁵³ ศรีใจ บุณสมภพ และคนอื่นๆ, "รายงานการวิจัยการศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตก" (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531), หน้า 126.

⁵⁴ George Michell and Mark Zebrowski, *The New Cambridge History of India Vol. 1 : 7 Architecture and Art of the Deccan Sultanates*, p.79.

⁵⁵ "สำเนาจดหมายสุลต่าน" กล่าวว่า สมเด็จพระนารายณ์ทรงจ้างทหารต่างชาติหลายคนเข้ามาเป็นกองทหารมืองครีช อาติทหารม้าชาวอิหร่านจากแคว้นแอสตาระบาดและคุระซานจำนวน 200 คน โดยได้รับค่าจ้าง ทหารเหล่านี้มีความเป็นอยู่ดีกว่าทหารพื้นเมือง นอกจากนี้ยังได้รับค่าจ้างประจำได้รับพระราชทานบ้านพักของตนเอง มีคนรับใช้ 2 คน ม้าพร้อมยานและเครื่องยศ นอกจากนี้ทุกปียังพระราชทานเครื่องแต่งกายอย่างดีพร้อมด้วยสิ่งของใช้อื่นๆ (ดูรายละเอียดใน Muhammad Rabi, *The Ship of Suleiman*, p. 100.)

⁵⁶ นิโกลาส์ แชรแวส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม (กรุงเทพมหานคร : ศรีปัญญา, 2550), หน้า 59 - 60.

⁵⁷ ศรีใจ บุณสมภพ และคนอื่นๆ, "รายงานการวิจัยการศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตก" (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531), หน้า 229.

⁵⁸ นิโกลาส์ แชรแวส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม (กรุงเทพมหานคร : ศรีปัญญา, 2550), หน้า 60.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

⁶⁰ นิพิทยะ ศรีวิมลสาร, "การชุดแต่งพระที่นั่งสุทธานาวรีย์ ด.พ.น. อ.เมือง จ.ลพบุรี", <http://bidyarcharn.blogspot.com/2011/03/blog-post.html>.

⁶¹ เรื่องเดียวกัน.

⁶² ตามความเชื่อของมุสลิมสวรรค์ในศาสนาอิสลามมี 8 ชั้น ชั้นสูงสุดเป็นที่สถิตของพระเจ้า สวรรค์ที่ห้อมล้อมด้วยสวนอันเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสวนในวัฒนธรรมอิสลาม

⁶³ Mehrdad Qayumi, "Hashtbehesht Garden, Esfahan," in *Gardens of Iran* (Tehran : Iranian Institute for Promotion of Visual Arts, 2004), p.64.

⁶⁴ Heba Nayel Barakat, *Between Eden & Earth : Garden of the Islamic World* (Kuala Lumpur : Islamic Arts Museum Malaysia, 2003), p.152.

⁶⁵ Ibid., p.153.

⁶⁶ นิพิทยะ ศรีวิมลสาร, "การชุดแต่งพระที่นั่งสุทธานาวรีย์ ด.พ.น. อ.เมือง จ.ลพบุรี", <http://bidyarcharn.blogspot.com/2011/03/blog-post.html>.

⁶⁷ นิโกลาส์ แชรแวส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม (กรุงเทพมหานคร : ศรีปัญญา, 2550), หน้า 61.

⁶⁸ ศรีใจ บุณสมภพ และคนอื่นๆ, "รายงานการวิจัยการศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตก" (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531), หน้า 243.

⁶⁹ George L. Hersey, *Architecture and Geometry in The Age of The Baroque* (Chicago : The University of Chicago Press, 2000), p.109.

⁷⁰ "พบบางน้ำโบราณโบราณกว่า 300 ปี ต้นแบบประปาในสมเด็จพระนารายณ์," *เดลินิวส์*, 3 กันยายน 2541, หน้า 25.

⁷¹ มุฮัมมัด ยะวอนซารี และคนอื่นๆ, บอกีฮิรอนี (สวนอิหร่าน) (เตหะราน : องค์การมรดกทางวัฒนธรรม หัตถกรรมและการท่องเที่ยวแห่งอิหร่าน (Iran Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization), 2547), หน้า 26-27. (เอกสารภาษาอิหร่าน).

⁷² ศิลปะโกธิกมีอายุอยู่ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 12-15 และหมดความนิยมลงในคริสต์ศตวรรษที่ 16 เมื่อศิลปะแบบเรอเนซองส์ได้แพร่หลายในยุโรป พระนารายณ์ทรงนิเวศน์สร้างขึ้นเมื่อกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 ห่างจากยุคโกธิกกว่า 100 ปี ขณะที่โด่งแหลมแบบที่พบในสถาปัตยกรรมสมัยพระนารายณ์ยังคงทำกันแพร่หลายในสถาปัตยกรรมแบบอินโด-เปอร์เซีย นอกจากนี้เทคนิคการก่อโด่งของประตูหน้าต่างที่พระนารายณ์ทรงนิเวศน์เป็นการเรียงอิฐที่มีระบบเหมือนของมุสลิมมากกว่าของยุโรป (ดูรายละเอียดใน จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, "กุหลาบเปอร์เซียในราชอุทยานกรุงเทพฯ : วัฒนธรรมอินโด-อิหร่านในศิลปกรรมไทย" ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 26, ฉบับที่ 11 กันยายน 2548 : 84-86.

⁷³ บาทหลวงเดอซัวซี, จดหมายเหตุการเดินทางไปสู่ประเทศสยาม, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา, 2550), หน้า 232.

บรรณานุกรม

- คำให้การชาวกรุงเก่า. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : พิมพ์ลายสือ, 2544.
- ความสัมพันธ์ระหว่างอิหร่าน-ไทย ทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม.
กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรม สาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่านประจำกรุงเทพฯ, 2546.
- จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. ชุมชนกรมท่าขวา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. "กุหลาบเปอร์เซียในราชอุทยานกรุงสยาม : วัฒนธรรมอินโด-อิหร่านในศิลปกรรมไทย" ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 26, ฉบับที่ 7 กันยายน 2548 : .
- ตำราสถาปัตยกรรม. สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. สมุนชาติ สวัสดิ์กุล. ม.ร.ว. บัณฑิตภักดิ์ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ประทาน หม่อมราชวงศ์สมุนชาติ สวัสดิ์กุล. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี, 2550.
- เดอซีวชิย์, บาทหลวง. จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา, 2550.
- ศรีใจ บุณสมภพ และคนอื่นๆ. "รายงานการวิจัยการศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมไทย ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จังหวัดลพบุรี ตอนที่ 1." กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.
- นีโกลาส์ แชรแวล. ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ศรีปัญญา, 2550.
- ประชุมพงศาวดารภาคที่ 32. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, 2508.
- "พบบ่อน้ำโบราณกว่า 300 ปี ต้นแบบประปาในสมเด็จพระนารายณ์."
เดลินิวส์. 3 กันยายน 2541 : 25.
- พิทยะ ศรีวัฒนสาร. การขุดแต่งพระที่นั่งสุทธารวรย์ ค.พ.พัน อ.เมือง จ.ลพบุรี. <http://bidyarcharn.blogspot.com/> 2011/03/blog-post.html (21 มีนาคม 2554).
- ศรีศักร วัลลิโภดม. ค้นหาอดีตของเมืองโบราณ. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2538.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. นครหลวงของไทย. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2540.
- ศิลปากร, กรม. สมเด็จพระนารายณ์และพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 บทวิเคราะห์ทางวิชาการเกี่ยวกับสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พรินตติ้งกรุ๊ป, 2530.
- หนังสือพระราชพงษาวดาร ฉบับพิมพ์ ร.ศ. 120 เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : นิตยชน, 2550.
- เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติศาสตร์เมืองลพบุรี. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2524.
- เอกสารประกอบการเสวนาวิชาการ เรื่อง ข้อมูลพบใหม่สมัยสมเด็จพระนารายณ์. ลพบุรี : ส่วนสารสนเทศท้องถิ่น สำนักวิทยบริการ สถาบันราชภัฏเทพสตรี. 2543.
- Between Eden & Earth : Garden of the Islamic World. Kuala Lumpur : Islamic Arts Museum Malaysia, 2003.
- Bhumadhorn, Phuthorn. Phra Narai Ratchanivet. Translated by Janine Gray. Bangkok : Fine Art Department, 1988.
- Blake ,P. Stephen. Half the World : The Social Architecture of Safavid Isfahan,1590-1722. Costa Mesa, California : Mazda, 1999.
- Iran Heritage, Foundation. Gardens of Iran. Tehran : Iranian Institute for Promotion of Visual Arts, 2004.
- Jackson, Peter, Editor. The Cambridge History of Iran Vol.6. Cambridge : Cambridge University Press, 1986.
- Kasraian, N. and Naderi, Afshar N.. Iranian Architecture. Tehran : Sekke Press, 2003.
- Mitchell, George and Zebrowski, Mark. The New Cambridge History of India Vol. I : 7 Architecture and Art of the Deccan Sultanates. Cambridge : Cambridge University Press, 1999.
- Nath, R.. History of Sultanate Architecture. New Delhi : Abhinav, 1978.
- Rabi, Muhammad. The Ship of Suleiman. Translated by O'Kane, John. London : Routledge & Keagan Paul, 1972.
- Rezaeian, Farzin. Incredible Isfahan. Toronto : Sunrise Visual Innovation Ltd., 2010. Savory, Roger. Iran Under the Safavids. Cambridge : Cambridge University Press, 1980.
- Syed, M.H.. History of Delhi Sultanate. New Delhi : Anmol, 2004.
- The Book of Duarte Barbosa Vol.III. translated by Mansel Longworth Dames. Millwood, New York : Kraus Reprint, 1967.
- خوانساري، محمد باغ ايراني. تهران سازمان ميراث فرهنگي، صنايع دستي و گردشگري، ۱۳۸۳.
- (ยะวอนซออี, มุฮัมมัด. บอเกียรอนี (สวนอิหร่าน). เตหะราน : องค์กรมรดกทางวัฒนธรรม หัตถกรรมและการท่องเที่ยวแห่งอิหร่าน). อ.ศ. 1373 (พ.ศ. 2547).

The Relationship between the Indo-Persian Architectures and the King Narai's Architectural Styles in Phra Narai Palace, Lopburi

Julispong Chularatana, Ph.D.

Faculty of Arts, Chulalongkorn University

Abstract

This article aims to explain and analyze the relationship between the Indo - Persian architecture and the Thai architectural style in the reign of King Narai in the city of Lopburi. The studies found the consistent patterns of urban planning, palace layout, architectural elements and landscapes. Lopburi's city plan in the reign of King Narai was influenced by the Indo-Persian fortress cities planning that were focused on the protection of the cities from external attacks, in line with the royal policy of King Narai to establish Lopburi as a defense strategy against the oppositions and the rebellions. The layout of architectural components within the city for example the palace, parks, water reservoirs as well as government buildings were resembled with Isfahan, the capital city of Iran in the age of Safavid dynasty and the fortress cities of the Deccan Sultanates in India.

The King Narai Palace's architecture in Lopburi showed the pattern that was influence from the Indo-Persian architecture in the 16-17th century. It was conformed to the Persian's record that the Iranian and the Indian architects and the craftsmen were involved in the construction of Lopburi city and the King Narai's palace. Such roles existed before Western technicians were replaced in the late of King Narai's reign. The relationships showed a combination between Thai and Indo-Persian Islamic culture, resulting in unique patterns of the Thai Architecture in the reign of King Narai.

Keywords : Somdej Phra Narai, King Narai Palace, Lopburi, Indo - Persian Architecture, City Plan, Ayutthaya Architecture